

У нумары:

Подзвіг народа і літаратура
Пленум праўлення Саюза
пісьменнікаў Беларусі.

Стар. 4-5

Збіральнік глянцавых зорак
Вялікая рэдкасць, калі малады
празаік пачынае свой творчы шлях
з буйных жанравых формаў.

Стар. 7

Да будучыні... праз мінулае
Персанальная выстаўка мастака
Віктара Альшэўскага — значная
падзея ў культурным жыцці
нашай краіны.

Стар. 11

**Аб'яднала іх парфорснае
паляванне**

Паставы сустракалі людзей,
чыя імёны ведае кожны
адукаваны чалавек.

Стар. 13

Імгненні «ціхага жыцця»

Пра новы выставачны праект
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Стар. 16

ІДЗЕ ПАДПІСКА

на I паўгоддзе 2010 года

**Для індывідуальных
падпісчыкаў:**

1 месяц — 8150 руб.
Падпісны індэкс —
63856

**Ведамасная
падпіска:**

1 месяц — 11070 руб.
Падпісны індэкс —
638562

**Індывідуальная льготная падпіска для на-
стаўнікаў:** на 1 месяц — 5460 руб. Падпісны
індэкс — 63815

Льготная падпіска для ўстаноў культуры і адукацыі:
1 месяц — 8660 руб. Падпісны індэкс — 63880

**Каб год для вас быў неблагім —
падпішыцеся на «ЛіМ»!**

Задоўга да з'яўлення сучасных
мабільнікаў таленавітых паэтаў
Бог надзяляў здольнасцю да
магічна-мабільнай сувязі, каб
яны маглі перамаўляцца з часам
і вечнасцю. Атрымаў такі дар
і Аляксей Пысін. Яго радкі
тояць у сабе непаўторную
ўнутраную таямнічасць,
адчувальную энергетыку.
Часта само сабою ўсплывае
і гучыць у памяці, напрыклад,
вось гэтак: "Ёсць на свеце мой
алень // Ёсць і гэткае маленне:
// Будзь заўсёды ў аленя
// Цёмны мох і светлы дзень!.."
Або вось гэтак, што любілі часта
паўтараць паэты-франтавікі:
"Ведайце: калі мяне не стане —
// Я ў сваю дывізію пайшоў".

Сваёй эпохі сувязны

Колькі ў апошнім павагі
і пашаны да сваіх бая-
вых пабрацімаў, да тых, хто
не вярнуўся з вайны! На маёй
памяці гэтыя радкі цытавалі
не толькі прыцярушаныя сі-
візной франтавікі, але і бязву-
сыя юнакі. І для адных, і для
другіх яны былі аднолькава
блізкімі, нібыта да іх сэрцаў
скіраваныя.

Калі А. Пысін упершыню
"выбухнуў" сваімі франтавы-
мі вершамі, яго аднагодкі ўжо
на поўную моц выгаворваліся
вайною і цяпер на блізкіх і да-
лёкіх дарогах свету шукалі ін-
шыя, новыя тэмы. А ён, нібыта
спыхаўшыся, прызнаваўся:
"Я зведваў адставанні шлях
пакутны, // Хаду паддых абоз-
нага каня". Яго першыя кнігі
нібыта ўзбочам абшлі яго
галоўную тэму, пра што ён, вядо-
ма ж, потым шкадаваў.

У 1962 годзе я працаваў у
Стаўбцоўскай раённай газеце
"Голас селяніна", і на маім
рабочым стале ляжала разгор-
нутая свежая, яшчэ з моцным
пахам друкарскай фарбы,
кніга А. Пысіна "Сонечная
паводка". Гэта быў трэці збор-
нік паэта, мала каму тады вядо-
мага, які, і сапраўды, нібыта
"адстаў" ад сваіх аднагодкаў.
Наша машыністка, звярнуў-
шы ўвагу на кнігу, пачала з
успамінаў:

— Ведаем мы Аляксея. Пра-
цавала я з ім у палітадзель-
скай газеце пры Сверхжань-
скай МТС.

— Ну і як працаваў? — па-
чаў я дапытывацца.

— Як... — перавяла на
жарт жанчына. — Як і ты, хіба
што спакайнейшы быў перад
дзяўчатамі. Надта перад імі не
прыхарошваўся. Валасы былі
разбяршаны, быццам расчоскі
не меў.

— Упартыя валасы былі!
— заступіўся я.

— Не ведаю, — адказала
яна. — Сам то крыху ўпарты
быў і маўклівы.

— А гэтак, відаць, пра вас?
— я зачытаў радкі:

*Сяброўкі даўнія ў калгасах
Ідуць палоч
І жыта жаць,
Прад імі ж у наборных касах
Шрыфты гранёныя ляжаць.*

*Да знака знак —
і з'яноць словы
Ў тугіх абоймачках-радках.
У фарбе рукі, пыл свінцовы
На косах русых
І шчаках.*

— І, праўда, як пра нас, —
згадзілася мая супрацоўніца.
Тады, не так і далёка па часе
ад вайны, усе раёнкі набіралі-
ся ўручную, па літарцы. Здыў-
ляла мяне гэтак мурзатая і ма-
рудлівая работа, ад якой цяпер
залежаў і мой лёс. Праз паўго-
да раённая друкарня атрымае
старэнкі лінатып, і друкары
павесялюць, хоць праз дзень
ён будзе псавацца, бо раз за
разам псавалася тая тэхніка,
не паспяваў прызджаць з
Маладзечна майстра, каб яе
рамантаваць. Гэта да слова. А
з Пысінам нас ужо як быццам
і пазнаёмлі.

Да пысінскага "выбуху" за-
ставалася зусім мала часу. У
1965 годзе ў кнігарнях з'явіў-
ся зборнік "Мае мерыдьяны", і
ўсе адразу "зашумяць" пра
другое нараджэнне паэта. Для
чытача гэта быў зусім нечакан-
ны, а для паэта даўно падрых-
таваны зварот да сваёй памяці,
зварот у нядаўняе мінулае,
якое, быццам неўзарваная
міна, чакае свайго часу. Яны
"выбухнулі" амаль адначасова,
а Васіль Быкаў — у прозе. Па-
мяць, падсвечаная знутры рас-
травожанай і чулівай душой,
акрэсленая цяжкімі выпраба-
ваннямі, стратамі баявых ся-
броў, клікала чытача да саўдзе-
лу ў тых векапомных падзеях:

*Пярэдні край. Чужы
Неразгаданы,
Пярэдні край,
як полюс мерзлаты.
На бледны снег
ляглі мерыдьяны,
Армейскія прамыя правады.*

*Снег раставаў.
Звінелі ў небе птушкі,
І зямлеў абпалены дзірван.
І сувязіст
з напоўненай катушкі
Нагтачваў на хаду
мерыдьяны.*

Вялікая эмацыянальная сі-
ла вершаў А. Пысіна якраз у
тым, што іх нараджалі жыцц-
цё ды чулае, перапоўненае
дабрый сэрца, якое ўмела
слухаць гэта жыццё. Зусім не-
выпадковае і прызнанне па-
эта ў радках, напісаных пасля
прагляду кінаэпапеі "Вялікая
Айчынная":

*На кіламетрах
здымкаў франтавых
Я, можа болей,
чым хто іншы, бачу.
Душой я ў кожным
з мёртвых і жывых...
Наступны заўтра фільм...
Пайду папалчу.*

Ён быў занадта заземленым
на роднай глебе, занадта свой,
беларускі, а таму і не гучаў
на поўную моц у перакладах.
Адразу ж траціў тое роднае і
непаўторнае, што ў арыгінале
было асабліва падкрэсленым і
высветленым і што дасягаецца
толькі вялікай эмацыянальнай
сілай роднай мовы. Да роднага
слова ў паэта былі асабліва
адносінны. Пра непаўторнасць
роднай мовы ён гаварыў з аса-
блівым узрушэннем, нібы пра-
маўляў малітву.

Па-сапраўдному пазнаёмі-
ца з Аляксеем Васільевічам
мне пашанцавала толькі ў
1974 годзе, недзе напрыканцы
праходзілі Дні літоўскай куль-
туры. Мы з Уладзімірам Паў-
лавым суправаджалі гасцей
свята ў паездцы па Магілёў-
шчыне. У абласным цэнтры
да нас далучыўся і Пысін.
У. Паўлаў быў ужо знаёмы з
паэтам, а я адкрываў яго для
сябе ўпершыню. Надта шчы-
рым, адкрытым, нават разна-
сцэжанным убачыўся мне вядо-
мы паэт. Гэта непадробная

адкрытасць лёгка згладжвала
знешнюю суровасць ягонага
твару, ці, лепш сказаць, яго-
ную пахмурнасць. Смяяўся,
як правіла, мала, прыцішана,
кончыкамі вуснаў. А часам
доўга засяроджана маўчаў,
асабліва калі наведвалі мясці-
ны, звязаныя з мінулай вай-
ной. Тады мог нават запла-
каць, зусім не саромеючыся
сваіх слёз. Адночы запрасіў
нас з У. Паўлавым дахаты.
Не было там чым хваліцца,
бо меў сціпую кватэру ў аб-
ласным цэнтры, але ж са сваёй
утульнасцю. Астатніх ся-
мейнікаў дома не было, і мы
адчувалі сябе па-мужчынску
раскавана. Аляксей Васіль-
евіч накрыў сціплы, але га-
сцінны стол, на якім з'явілася
нават пляшка. Сам гаспадар
пры нас нічога моцнага не
ўжываў, казаў, што нядаўна
"завязаў", а нас да "горкай
кроплі" шчыра падахвочваў.
Мы бралі за яго здароўе па
кілішку, а ён і тут, за сталом,
быў падкрэслена зямным: да-
машні боршч сёрбаў з гліня-
най міскі драўлянай, расфар-
баваная лыжкай. Гэта мне
запомнілася добра.

А вось вершы свае чытаць
не ўмеў. Голас яго гучаў глуха і
манатонна. Перад аўдыторыяй
быццам губляўся і ніякавеў, ча-
сам нагадваў вучня, які дрэнна
вывучыў урок. Але таленавітая
паэзія сама вырвала сябе: у
ёй чуўся голас паэтавага ўсхва-
ляванага сэрца.

Сапраўды паэт павінен яшчэ
заставацца і абаронцам усяго
жывога навокал. А. Пысін быў
менавіта такім.

Нездарма ж у адным з вер-
шаў ён пісаў:

*Мяркуй, што робіш
для душы сваёй —
Шпакоўню, вулей,
сціглулю кармушку:
Пагобны ў чымсьці
на пчалу і птушку,
Ты б мог прыйсці
ў свет птушкаю, пчалой.
Ты мог прыйсці бярозкаю,
што ссек,
Мурашкаю, што сок
з пянічка выпіла,
У істоце той,
якою быць не выпала,
Сябе адчуй хоць зрэдкую,
чалавек!*

Часам паэт дакараў сябе:
"І чаму не стаў я лесніком,
// Лес мой, брат мой... // Быў
бы я тваім замком // І тваёй
браней". І ў паэзіі, і ў жыцці,
а яны ў паэта былі ў моцным
сплаве, ён заставаўся чалавек-
кам мужным і бескампраміс-
ным, а таму і ненавідзеў "бяз-
лўцаў, здраднікаў, прайдох". А
сустракацца з імі даводзілася
часта. Ён змагаўся з імі і часта
быў у проігрышы.

У апошнія гады Пысін усё
больш звяртаўся да сучасна-
сці. Аднак суровае мінулае
вайны — яго найгалоўнейшая
тэма — ішло неадступна за ім
да самага апошняга моманту
жыцця.

Праз усю вайну прайшоў ён
сувязістам і застаўся ім у часе
мірным, бо ўсім сэрцам адчу-
ваў "часоў былых і новых сув-
вязь" і лічыў сваім абавязкам
мацаваць яе ў новых пакален-
нях. Гэтую светлую і святую
місію сёння годна працягвае
яго паэзія.

Казімір КАМЕЙША

Узнагароды

Адзначаны лепшыя

Тыдзень таму Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка ўрачыста ўручыў дзяржаўныя ўзнагароды прадстаўнікам розных сфер дзейнасці. Значную групу сярод узнагароджаных складалі працаўнікі і спецыялісты прадпрыемстваў энергетычнага комплексу, прадстаўнікі Узброеных Сіл нашай краіны, а таксама спецыялісты вытворчых аб'яднанняў і канструктарскіх бюро, якія працуюць на аб'ектах.

У ліку ўзнагароджаных — работнікі мастацтва, навукі і адукацыі. Так, ордэнам Айчыны II ступені ганараваны вядучы майстар сцэны Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М. Горкага Расціслаў Янкоўскі. Ордэна Пашаны ўдастоены дырэктар Лужанскай школы-інтэрната-гімназіі для адораных і таленавітых дзяцей Віцебскай вобласці Уладзімір Шыцько, а ордэна Францыска Скарыны — вядомы лектар-музыказнаўца, член Беларускага саюза музычных дзеячаў Іна Зубрыч.

Шэраг іншых знакамітых творчых асоб узнагароджаны медалём Францыска Скарыны. Гэта — супрацоўнік рэдакцыйна-выдавецкай установы "ЛіМ", лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, галоўны рэдактар часопіса "Польмя" Мікола Мятліцкі. А таксама — артысты цырка вышэйшай катэгорыі Беларускага дзяржаўнага цырка Сяргей Бандарчук, Вячаслаў Яўхіменка, Настасся Туманова, вядучы майстар сцэны тэатра-студыі кінаакцёра Нацыянальнай студыі "Беларусьфільм" Ірына Нарбекава.

Прэзідэнт пажадаў усім узнагароджаным, каб гэта было не апошнія іх узнагароды. "Для гэтага, зразумела, трэба нармальна настроі і добрае здароўе. Не толькі наша асабістае, але і нашых дзяцей, родных і блізкіх. Таму што ад гэтага залежаць усе нашы поспехі", — зазначыў Аляксандр Лукашэнка.

Віктар КАВАЛЁЎ

На здымку: Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка ўручае медаль Францыска Скарыны Міколу Мятліцкаму.

Фота БелТА

Імпрэзы

Поруч з песнямі

Адметнае свята адбылося ў мінскім Палацы ветэранаў. А нагода была выдатная: выйшаў новы зборнік вершаў членаў клуба "Нагхненне", які працуе пры гэтай установе ўжо 16 год, а яшчэ — юбілей кіраўніка клуба, члена Саюза пісьменнікаў Беларусі Вольгі Сакаловай.

Распачаў свята народны хор "Спадчына". Пад кіраўніцтвам выдатнага дырыжора, дацэнта Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі М. Хвісцюка хор выканаў некалькі народных песень, а таксама "Мелодыю" Антона Рубінштэйна, дзе на яго музыку былі пакладзены словы В. Сакаловай.

Сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, старшыня Мінскага гарадскога аддзялення СПБ Міхась Пазнякоў расказаў пра творчасць і грамадскую працу Вольгі Міхайлаўны, уручыў ёй граматы, падарунак. Вёў вечарыну пісьменнік Павел Саковіч, які добра ведае творчасць юбіляркі і з'яўляецца рэдактарам дзюво яе кніжак вершаў. Выступіла таксама школьная сяброўка В. Сакаловай Святлана Абрамчук, якая агучыла і віншаванне ад землякоў — вучняў і настаўнікаў знакамітай Азарыцкай школы, што ў Калінкавіцкім раёне. Юбілярку віталі дырэктар Палаца ветэранаў Яўген Барсукоў, галоўны рэдактар часопісаў "Вожык" і "Алеся" Юлія Зарэцкая і Тамара Бунто.

Прагучалі песні на словы В. Сакаловай, а таксама аўтарскія — у выкананні салістаў народнага клуба самадзейнай творчасці "Жывіца" Тамары Кашчэвай і Галіны Дораш. Шмат цікавага пра родны палескі край і свой творчы шлях расказала і сама Вольга Міхайлаўна, яна ж прачытала і новыя вершы.

Павел КУЗЬМІЧ

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

У творчым асяродку

На чарговым пасяджэнні прэзідыума Саюза пісьменнікаў Беларусі сярод іншых актуальных пытанняў, датычных дзейнасці арганізацыі, абмяркоўвалася неабходнасць стварэння Камісіі па этыцы.

Старшыня СПБ Мікалай Чаргінец зазначыў: "Часам паміж нашымі пісьменнікамі ўзнікаюць спрэчкі, канфліктныя сітуацыі на ўзроўні асабістых стасункаў, якія трэба неяк кулуарна вырашаць, не выносячы на публіку, чым і будзе займацца Камісія па этыцы. Гэта нармальна з'ява, і наша памылка ў тым, што мы не стварылі яе раней". Адрознілі Аляксавіч, Рыгор Сакалоўскі, Ніна Чайка, Міхась Пазнякоў, а ўзначаліць яе Анатоль Сулянаў.

Акрамя таго, Мікалай Чаргінец распавёў пра сваю нядаўнюю паездку ў Маскву на пленум Міжнароднага літфонду. Візіт быў насычаны прапановамі аб супрацоўніцтве.

"Абмяркоўваліся пытанні жыццядзейнасці Саюза пісьменнікаў Саюзнай дзяржавы. Мы падрыхтавалі ліст да расійскага ўрада з просьбай выдаткаваць пэўныя сродкі на развіццё гэтай арганізацыі, каб яна функцыянавала рэальна, а не толькі на паперы. Адначасова абмяркоўвалася пытанне аб выхадзе сумеснага рускамоўнага часопіса, і я думаю, трэба адгукнуцца і стварыць у Мінску такое выданне", — адзначыў Мікалай Чаргінец. Ён таксама звярнуў увагу на перспектывы развіцця Саюза пісьменнікаў Беларусі: "Мы атрымалі статус аддзялення Міжнароднага літфонду. Спадзяюся, гэта дапаможа нам у далейшым развіцці. Трэба шукаць сродкі

на падтрымку і маладых і ветэранаў, на выданне кніг, пашырэнне нашых конкурсаў, на выдзяленне грашовых прэмій, пэўных грантаў пад канкрэтныя праекты нашых пісьменнікаў. Нам трэба самім навучыцца зарабляць грошы, як гэта адбываецца ў іншых краінах. Ні ў адной краіне пісьменнікаў дзяржава не ўтрымлівае".

Акрамя таго, на пасяджэнні Прэзідыума Саюза пісьменнікаў Беларусі абмяркоўваліся змяненні ў Статуце арганізацыі. У прыватнасці, удакладнілі фармулёўку аб тым, што ў Саюз пісьменнікаў не прымаюцца літаратары, якія з'яўляюцца членамі іншых пісьменніцкіх арганізацый на тэрыторыі Беларусі.

Алена НАЧАЛОВА

Фота Кастуся Дробава

Аднадумцы — пра святое

У Доме літаратара адбыўся пленум праўлення СПБ на тэму "Подзвіг народа ў Вялікай Айчыннай вайне на старонках нашай літаратуры". Ва ўступным слове старшыня СПБ Мікалай Чаргінец зазначыў, што хоць мінула шмат год, вырасла не адно пакаленне, але людскія пакуты, самаахварнасць жывуць у сэрцах сучаснікаў.

Тое, што цяпер стала гісторыяй, па-трабуе памяці і глыбокага асэнсавання. Літаратура — невычэрпная крыніца, якая не дае нам забыцца на тыя трагічныя і гераічныя падзеі, жорстка рэаліі.

Увазе прысутных быў прапанаваны даклад доктара філалагічных навук, акадэміка НАН Беларусі, пісьменніка Уладзіміра Гіламедава "Подзвіг народа і літаратура".

Пісьменнік Анатоль Сулянаў узяў тэму багатай літаратурнай спадчыны пра вайну і лёсы людзей, расказаў пра так патрэбныя ў сённяшні час сустрэчы з вайскоўцамі, студэнтамі ВУНУ, бо на маскультуры не выхавалі мужнасць і патрыятызм.

Пісьменнік-франтавік Аляксавіч Савіцкі распавёў пра духоўнасць і праўдзівасць народа, пра падзеі мінулай вайны, абласкае падполле. Кіраўнік ваенна-мастацкай студыі пісьменнікаў, якая ўжо шосты год працуе пры Цэнтральным Доме афіцэраў, Яўген Каршукоў падкрэсліў, што цяжка пераацаніць уздзеянне мастацкай літаратуры на фарміраванне асобы воіна, захаванне высокіх маральных якасцей.

Пра работу гродзенскага, віцебскага, брэсцкага, мінскага абласных і мінскага гарадскога аддзяленняў СПБ паведамлі іх старшыні, адпаведна, Людміла Кебіч, Тамара Краснова-Гусачэнка, Анатоль Крэйдзіч, Рыгор Сакалоўскі і Міхась Пазнякоў. Выступоўцы закраналі тэмы Вялікай Айчыннай вайны ў творчасці сваіх калег, прапаганды кнігі, заклікалі больш увагі надаваць моладзі, у тым ліку творчай, ладыць разнастайныя конкурсы.

На завяршэнне пленума быў прыняты праект рэзалюцыі, у якой, у прыватнасці, адзначана, што беларуская літаратура ў пасляваенныя гады глыбока і праўдзівая адлюстравала гераічнае мінулае нашага народа, стварыла яркі вобраз абаронца Айчыны на франтах і ў тыле ворага. Нашы адметныя пісьменнікі Янка Купала, Якуб Колас, М. Лынькоў, П. Броўка, П. Глебка, А. Куляшоў, І. Ме-

леж, І. Шамякін, М. Танк, В. Быкаў, П. Панчанка, А. Пысін, А. Вялюгін, А. Бялевіч, А. Астрэйка, К. Кірэнка і многія іншыя майстры слова папоўнілі скарбніцу беларускай літаратуры выбітнымі, уражваючымі творами.

Пленум лічыць неабходным звярнуць увагу ўсіх пісьменнікаў СПБ, а таксама кіраўнікоў і супрацоўнікаў літаратурнай перыядыкі, заснавальнікаў якой з'яўляецца Саюз пісьменнікаў Беларусі, на неаслабную актуальнасць тэмы Вялікай Айчыннай вайны, подзвіга народа ў барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Гераічная тэма і надалей павінна мець глыбокае, яркае і таленавітае ўвасабленне ва ўсіх жанрах літаратуры — у прозе, паэзіі, публіцыстыцы, даведачнай і дакументальнай літаратуры. Творцы выказалі рашучае "НЕ!" тым, хто перакручвае, пераніцоўвае гісторыю, здзекуецца з усенароднага Подзвігу і Памяці пра яго. Пісаць пра вайну праўдзіва — грамадзянскі доўг пісьменніка, бо літаратура застаецца ў стагоддзях, і яна павінна данесці гістарычную праўду будучым пакаленням.

На пленуме таксама было унесена змяненне ў Статут СПБ адносна таго, што рэкамендацыі для прыняцця ў СПБ могуць даваць тыя літаратары, "стаж" якіх у творчым саюзе не менш пяці гадоў. Вырашаны некаторыя кадравыя пытанні. Так, Генадзь Пашкоў зацверджаны на пасадзе першага сакратара СПБ, у склад прэзідыума СПБ выбраны Яўген Каршукоў і Уладзімір Навумовіч.

У працы пленума ў якасці запрошаных удзельнічалі Віталій Дашкевіч, галоўны саветнік Галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, Наталля Годубева, намеснік начальніка Упраўлення сацыяльна-культурнай сферы Савета Міністраў краіны, Аляксандр Слабодчук, намеснік міністра інфармацыі краіны.

Віктар КАВАЛЁЎ

Працяг тэмы на стар. 4 — 5.

Пункцірам

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь узнагародзіла нагрудным знакам "Выдатнік друку Беларусі" рэдактара аддзела паэзіі часопіса "Нёман" рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" Юрыя Сапажкова.

Спецыяльныя прэміі для друкаваных і электронных сродкаў масавай інфармацыі вобласці заснаваў Віцебскі абласны выканаўчы камітэт, паведамлілі ва ўпраўленні ідэалагічнай работы аблвыканкама. Друкаваныя выданні і іх журналісты, прызнаныя лепшымі, будуць узнагароджаны прэміяй імя Францыска Скарыны, а прадстаўнікі электронных СМІ ўдастоены прэміі "Віцязь". Пераможцаў вызначаць у 6 намінацыях: "Лепшая абласная, аб'яднаная, гарадская газета", "Лепшая раённая газета", "Лепшая студыя тэлебачання (радыё-вяшчання)" і г. д.

Літаратуразнаўца Уладзімір Содаль выдаў кнігу "Бласлаўленыя Кушыяны", прысвечаную 170-годдзю Францішка Багушэвіча. Уладзімір Ільіч апісаў адметнасці колішняга фальварка Кушыяны ў Сморгонскім раёне. Аўтар лічыць Багушэвіча літаратарам сусветнага маштабу — як, прыкладам, Тарас Шаўчэнка для Украіны. "Іншая рэч, што Беларусь не адно стагоддзе жыла ў паняверцы, прыгнечаная і непрывітаная. Адсоль і такі слабы водгалас у свеце пра яе лепшых сыноў", — адзначыў ён. Цяпер У. Содаль працуе над чарговай кнігай "Даследніцкія дэтэктывы", у якой таксама звяртаецца да постаці аўтара "Дудкі беларускай".

Канцэпцыю кансервацыі руін Навагрудскага замка адобрылі ўдзельнікі Беларускай рэспубліканскай навукова-метадычнай рады пры Міністэрстве культуры, паведамляе БелТА. Па словах навуковага кіраўніка прац на аб'екце Сяргея Друшыча, першае, што трэба зрабіць у бліжэйшыя два гады — правесці кансервацыйны рэшткаў вежаў. Праца можа быць пачата сёлета пры ўмове правядзення гідралагічных і інжынерных даследаванняў. Другім крокам стане раскрыццё захаваных пад культурным слоём рэшткаў іншых вежаў. Пры наяўнасці фінансавання — рэканструкцыя Навагрудскага замка зойме каля 5 гадоў.

У Ашмянскім краязнаўчым музеі імя Ф. Багушэвіча адбылася раённая канферэнцыя пад назвай "Францішак Багушэвіч. Гонар і годнасць беларусаў", прымеркаваная да 170-годдзя з дня нараджэння пачынальніка новай беларускай літаратуры. У мерапрыемстве ўдзельнічалі даследчык жыцця і творчасці класіка Уладзімір Содаль, калекцыянер, даследчык ашмянскай шляхты Васіль Юрша, навуковы супрацоўнік музея Ірына Бусловіч, паэт Пётр Шакола, а таксама настаўнікі, бібліятэкары і вучні Ашмяншчыны.

Падрыхтавалі Павел РАДЫНА і Саша ДОРСКАЯ

Рэспубліканскае дзяржаўна-грамадскае аб'яднанне "Беларускае таварыства паляўнічых і рыбаловаў" (РАГА "БТПР") аб'яўляе конкурс на лепшы тэкст і музыку для гімна РАГА "БТПР". Конкурсныя творы павінны адлюстроўваць велічнасць і прыгажосць прыроды, раскрываць значнасць дзейнасці паляўнічых і рыбаловаў у захаванні і павышэнні прыродных багаццяў, мець інтанацыйна-меладычную выразнасць, урачыстасць, рытм шпэцыя, запамінальнасць.

Тэкст гімна павінен быць на беларускай мове. Пераможцы конкурсу ўзнагароджваюцца прэміяй у памеры 30 базавых велічынь.

Конкурсныя творы прымаюцца ў РАГА "БТПР" да 20 мая 2010 года па адрасе: г. Мінск, завулак Калініна, 16. Кантакты тэлефон: 281-72-54

Літ-абсягі

У гэтай шматтомнай працы ўпершыню сфарміравана навукова абгрунтаваная канцэпцыя развіцця архітэктуры Беларусі — ад вытокаў да сучаснасці. У кнігах шматбакова і комплексна раскрыта эвалюцыя горадабудаўніцтва, архітэктуры грамадскіх і жылых будынкаў, сакральнага дойлідства, прамысловай архітэктуры, традыцыйнага народнага дойлідства і архітэктуры дарог. Над выданнем працавалі вядучыя вучоныя Беларусі ў галіне архітэктуры і мастацтвазнаўства.

Як адзначыла намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі

У краіне дойлідаў

У галерэі "Лабірынт" Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь адбылася прэзентацыя выдання "Архітэктура Беларусі: нарысы эвалюцыі ва ўсходнеславянскім і еўрапейскім кантэксце" (у 4-х тамах, 6 кнігах), якое выходзіла на працягу 2005 — 2009 гг. у Выдавецкім доме "Беларуская навука".

Беларусь па інфармацыйных рэсурсах Таццяна Кузьмініч, гэта выданне — не проста чарговы друкаваны твор, а кнігі знакавыя, бо адлюстроўваюць яны цэлы пласт развіцця краіны.

Пра працэс стварэння выдання ад узнікнення задумкі да яе рэалізацыі раскажаў яго навуковы рэдактар член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, доктар гістарычных навук, доктар архітэктуры, прафесар Аляксандр Лакотка. Ён заўважыў, што працы такога кшталту не вызначаюцца ў адначасе аматарскім жадааннем, іх выданню папярэднічае ўся гісторыя архітэктуры, што складалася ў краіне на працягу тысячагоддзя.

У прэзентацыі выдання прымалі ўдзел і аўтары асобных яго раздзелаў дактары архітэктуры Армэн Сардараў, Георгій Патаеў, Валеры Марозаў, Алена Марозава, Ірына Юда, Юрый Чантурыя, дактары мастацтвазнаўства

Тамара Габрусь, Анатоль Кулагін, Ала Шамрук ды іншыя.

Кнігі багата ілюстраваны каляровымі і чорна-белымі малюнкамі, схемамі, планами, картаграфічнымі матэрыяламі. Выданне разлічана на архітэктараў, мастацтвазнаўцаў, культуролагаў, шырокі круг чытачоў. Гэтыя кнігі могуць служыць выдатнай крыніцай ведаў па гісторыі, культуры, архітэктуры, бо грунтуюцца яны на выніках найноўшых архітэктурнаўчых даследаванняў, прадстаўляюць новы мастацтвазнаўчы падыход у архітэктуры, і, па сутнасці, з'яўляюцца першым навуковым выданнем па гісторыі архітэктуры Беларусі.

Марына ВЕСЯЛУХА

На здымку: Аляксандр Лакотка распавядае пра выданне.

Фота аўтара

Арт-лінія

Магілёўская гарадская капэла, мастацкім кіраўніком і дырэктарам якой ад пачатку стварэння калектыву з'яўляецца дырыжор Сяргей Лішчэнка, на працягу больш як двух дзесяцігоддзяў знаёміць слухачоў горада і вобласці з лепшымі ўзорамі музычнай класікі, а таксама з найбольш цікавымі творами сучасных беларускіх кампазітараў.

зрабілася выкананне маштабнага, дзевяцічасткавага музычнага твора — вакальна-сімфанічнай паэмы "Кахаю...", напісанай А. Атрашкевіч на вершы Т. Мушынскай у 2002 — 2004 гг. Яна двойчы выконвалася ў Мінску Дзяржаўным камерным хорам Беларусі. Але калі ў сталіцы быў увасоблены толькі клавір (хор спяваў у суправаджэнні фартэпіяна), дык магіляўчане годна ўвасобілі і партытуру. Камерны, а па сутнасці, малы сімфанічны аркестр, хор і салісты Алена Макаранка і Дзмітрый Радзевіч перадалі трапятліва-маляўнічую прыгажосць аркестравых і харавых фарбаў, меладыйнае багацце твора, увасобілі гісторыю ўзаемаадносін Яе і Яго, узнісваючы гісторыю каханьня, якая адлюстравалася ў гармоніі музыкі і слова. Цікавае слухачоў выклікала і прысутнасць на прэм'еры аўтараў — А. Атрашкевіч і Т. Мушынскай, і шматлікія вершы, што прагучалі ў выкананні паэтэсы. Вечарыну ў музеі П.Масленікава вяла музыказнаўца Вольга Марозава.

Новая праграма капэлы прысвячалася XV с'езду Беларускага саюза кампазітараў, які адбудзецца ў лістападзе.

Ірына САЛАЎЁВА

На здымку: Таццяна Мушынская, Сяргей Лішчэнка і Алена Атрашкевіч пасля вечарыны.

Фота аўтара

Каханне. Музыка. Вясна...

Свой высокі музычны аўтарытэт Магілёўская гарадская капэла падтрымлівае ўвесь час. Яна — лаўрэат многіх міжнародных конкурсаў і фестываляў, якія ладзіліся як у Беларусі, так і ў іншых краінах. Сярод сур'ёзных творчых дасягненняў калектыву — канцэртнае выкананне опер "Дзідона і Эней" Г. Пёрсела, "Арфей і Эўрыдыка" Х. В. Глюка, пастаноўка сатырычнай оперы Д. Шастаковіча "Антыфармалістычны раёк".

У рэпертуры капэлы кантаты і араторыі А. Вівальды, І. С. Баха, Ф. Мендэльсона, імшы і 12 Лонданскіх сімфоній Ё. Гайдна, сімфоніі В. А. Моцарта і Л. ван Бет-

ховена, творы Ф. Шуберта. Па ініцыятыве капэлы ў горадзе ладзяцца фестывалы "Bach-collegium", прысвечаныя славутому кампазітару, а таксама Фестываль праваслаўнай музыкі, прысвечаныя памяці архіепіскапа Георгія Каніскага.

Адметная старонка рэпертуару магіляўчан — творы айчынных кампазітараў: Уладзіміра Карызны, Аліны Безенсон, Уладзіміра Саўчыка, Віктара Кажухара. Нядаўна ў Магілёўскім абласным мастацкім музеі імя П. Масленікава аркестр, хор і салісты калектыву пад кіраўніцтвам С. Лішчэнкі прэзентавалі творы вядомага беларускага

кампазітара Алены Атрашкевіч, напісаныя ёю на вершы паэтэсы Таццяны Мушынскай. З імі калектыву звязвае шматгадовае супрацоўніцтва. Праграма ўключыла розныя жанры: арыгінальныя апрацоўкі беларускіх народных песень, зробленыя кампазітарам, рамансы ў выкананні салістаў Аксаны Юрчанкі і Дзмітрыя Радзевіча (партыя фартэпіяна — Алена Касаткіна), акапельныя творы для жаночага і змяшанага хораў ("Мак таўклі камары", "Ты спявай, непрыкметная птушка" і інш).

Сапраўднай эмацыйнай і сэнсавай кульмінацыяй вечарыны

3-пад пяра

Першы Цэнтр беларускай культуры імя Кастуся Каліноўскага адкрыўся ў Лацінскай Амерыцы ў аргенцінскім горадзе Лаваэль (правінцыя Буэнас-Айрэс), паведамляе БелТА. Яго дырэктарам стаў этнічны беларус Эдуарда Пенісі. На ўрачыстым адкрыцці Часовы Павераны ў справах Рэспублікі Беларусі ў Аргенцінскай Рэспубліцы Георгій Кісляк выказаў упэўненасць, што цэнтр зробіць значны ўклад у папулярызацыю беларускай культуры не толькі сярод этнічных беларусаў, але і мясцовага насельніцтва. У цэнтры плануецца праводзіць урокі музыкі і народных спеваў, навучаць разьбе па дрэве, жывапісу, вышыўцы, гісторыі і культуры нашай краіны.

Віктар ЗАЯЦ

У Гомельскай спецыялізаванай славянскай бібліятэцы адбыўся літаратурны вечар таленавітай пісьменніцы Таццяны Нілавай. Яна прадставіла слухачам Школы маладога літаратара свой першы зборнік вершаў "Готыка тонкіх падманнаў". Гэта, безумоўна, адкрыццё ў нашай літаратуры: паэтэса здолела адысці ад класічных формаў напісання, не страціўшы пры гэтым пяшчоты і гучнасці роднай мовы. У Таццяны выдатны голас, у чым можна было пераканацца, калі яна праспявала некалькі песень на свае вершы. Таксама на вечары былі прадстаўлены і кішпы на некаторыя творы. Удада падабраныя фатаграфіі адлюстравалі сэнс вершаў і ўнутраны свет аўтара, яе незвычайны погляд на жыццё. Кіраўнік Школы маладога літаратара Ніна Шклярава пазнаёміла ўсіх прысутных з гасцямі вечарыны: членамі СПБ Ганнай Агрошчанкай і Лідзіяй Возісавай, з паэтам Уладзіславам Шышыгіным.

Крысціна ЛАКІЗО

Ад невялікага пакоя-чыгальні ў інтэрнаце гомельскага вытворчага прадпрыемства "Святлотэхніка" БелТІЗ да сучаснай спецыялізаванай бібліятэкі для інвалідаў па зроку, якая сёлета заняла паўнапраўнае месца ў ЦБС горада, — такі шлях прайшла 50-гадовая "кніжная" юбілярка. Якраз гэтая знамянальная дата і сабрала сяброў бібліятэкі, каб згадаць тых апантаных людзей, якія ў розныя перыяды яе ўзначальвалі: напачатку па сумяшчальніцтве гэта была камендант інтэрната Клаўдзія Пісчык, потым — Людміла Краўчанка і Якаў Ткачоў. І вось ужо трыццаць гадоў кіруе ўстановай Людміла Шарамет. Музыкальныя віншаванні бібліятэцы адрасавалі самадзейныя артысты прадпрыемства, лаўрэаты і дыпламанты рэспубліканскіх і міжнародных конкурсаў: ансамбль народнай песні "Крынічанька", салісты Вольга Пасенка, Ірына Шусткіцава, Аляксандр Шапавалаў... Гучала і пазычнае слова — вершы прачыталі Міхась Болсун і Анатоль Зэкаў.

Лізавета ШЫЛАЙ

Дзіцячая бібліятэка № 15, якая знаходзіцца ў сталічным мікрараёне Малінаўка, актыўна супрацоўнічае з беларускімі літаратурнымі выданнямі. Тут часта праводзяцца цікавыя мерапрыемствы з удзелам вядомых людзей. Вось і нядаўна, напярэдадні Тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі і Дня гумару, адбылася сустрэча вучняў, настаўнікаў СШ № 206 з супрацоўнікамі альманаха "Вожык", пісьменнікам Паўлам Саковічам. Па прапанове рэдакцыі ў бібліятэцы была аформлена выстава вожыкаўскіх малюнкаў і коміксаў. Госць раскажаў юным чытачам пра альманах, сваё маленства, творчасць і новыя кнігі. Ён прэзентаваў чытачам раздзел дзіцячага гумару альманаха "Вожык" — "Вясёлы Калочык". З задавальненнем слухалі дзеці новыя вершы пісьменніка, разгадвалі гумарыстычныя загадкі. На развітанне юныя чытачы атрымалі кнігі з аўтографам аўтара.

Ларыса АСТАПЕНКА

Повязі

Нацыянальны мастацкі музей Беларусі бесперапынна радуе сваіх наведвальнікаў новымі экспазіцыямі як айчынных, так і замежных творцаў. Днямі тут адкрылася адметная выстаўка "Нармандыя ў жывапісе", якой папярэднічала прэс-канферэнцыя з удзелам прадстаўнікоў мастацтва Беларусі і Францыі.

Як зазначыў прэзідэнт калекцыі "Нармандыя ў жывапісе", віцэ-прэзідэнт Рэгіянальнага Савета Ніжняй Нармандыі Ален Турэ, увазе беларускай публікі ў дзвюх залах прадстаўленыя 60 карцін, створаныя французскімі мастакамі, сярод якіх Гюстаў Курбэ, Жан-Батыст Каміль Каро, Клод Манэ, Шарль Дабіны ды іншыя, з 1850 па 1950 год. Яны прысвечаны Нармандыі і адлюстравваюць прыгажосць і разнастайнасць прыроды гэтага рэгіёна.

Увогуле, стварэнне унікальнай для Францыі калекцыі распачалося ў 1992-м. Цяпер яна аб'ядноўвае каля 120 твораў мастакоў 1750 — 1950-х гадоў. Кожны яе экспанат звязаны з Нармандыяй, якая стала крыніцай натхнення і творчых пошукаў для шматлікіх майстроў.

Генеральны куратар выстаўкі, дырэктар калекцыі "Нармандыя ў жывапісе", галоўны захавальнік Палаца мастацтваў г. Ліля Ален Тап'е адзначыў, што дадзеныя творы — гэта лепшае, што ёсць у імпрэсіяністаў. Яны не самыя яркія, не самыя прыгожыя, але яны самыя моцныя па сваім уздзеянні

Нармандыя... Мінск

і ўражанні. Работы ствараліся не для шырокага гледача, а спецыяльна для сапраўдных знаўцаў мастацтва...

Міністр замежных спраў Беларусі Сяргей Мартынаў успрыняў адкрыццё выстаўкі як новы знак у адносінах паміж нашай краінай і Францыяй: "Сённяшняя падзея — гэта адлюстраванне ўзаемнай цікавасці Беларусі і Францыі да культуры адна адной, цікавасці, якая грунтуецца не толькі на гісторыі, але ў значнай ступені і на сучаснасці".

Намеснік міністра культуры Тадэуш Стружэцкі ўпэўнены, што дадзены праект адкрые цэлую серыю мастацкіх выставак у абедзвюх краінах. Так, сёлета запланавана правядзенне выстаўкі беларускага мастака Івана Хруцкага ў штаб-кватэры ЮНЕСКА, а таксама шэраг праектаў, якія будуць рэалізаваныя сумесна з парызскім Луўрам.

У сваю чаргу Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Францыі ў Беларусі Мішэль Рэнэры зрабіў акцэнт на тым, што "Нармандыя ў жывапісе" — значны французска-беларускі культурны праект. Выстаўка задумана як крытычны нарыс пра мастакоў, пра іх творчасць і ўспрыманне прыроды. На гэтых карцінах легенда сустракаецца з гісторыяй, Еўропа — са сваёй культурнай спадчынай, прыгажосць — з творчасцю.

Да слова, арганізацыя экспазіцыі заняла амаль два гады. Яна выстаўлялася ў ЗША, Японіі, Італіі, скандынаўскіх краінах. З поспехам экспанавалася ў Таліне і Рызе, адкуль і завітала ў Мінск — апошняю кропку сусветнага турэ.

Віктар КАВАЛЁЎ

На здымку: Ален Тап'е, саветнік па супрацоўніцтве і культуры Пасольства Францыі ў Беларусі Людзвік Руае і Ален Турэ.

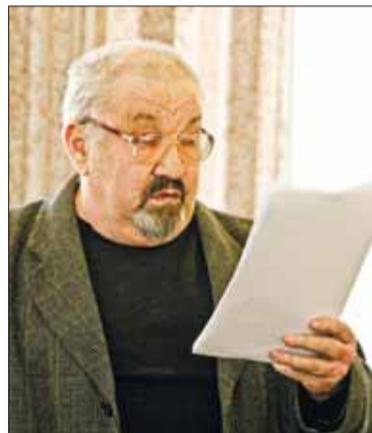
Фота аўтара

Подзвіг

3 дакладам на пленуме праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі "Подзвіг народа ў Вялікай Айчыннай вайне на старонках нашай літаратуры" выступіў доктар філалагічных навук, акадэмік НАН Беларусі, пісьменнік Уладзімір Гніламедаў. Прапануем увазе чытачоў тэкст даклада ў скарачаным варыянце.

Спаўняецца 65 гадоў з таго векапомнага дня, калі скончылася вялікая вайна, калі гром салюта абвясціў перамогу савецкага народа над германскім фашызмам і яго сатэлітамі, і над краінай пасля чатырох гадоў ваеннага ліхалецця, найцяжэйшых выпрабаванняў, зазьяла, нарэшце, блакітнае майскае неба. Беларусь першаю 22 чэрвеня 1941 года прыняла на сябе ўдар ворага. Гітлераўцы накіравалі на ўсход супраць СССР жудасную ваенную машыну, якая дзейнічала з асаблівай жорсткасцю і бязлітаснасцю. Подзвіг народа, які супрацьстаяў ёй і перамог, не забудзецца ніколі.

Вялікі ўклад у справу Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне ўнесла літаратура. Вайна, трэба прызнаць, варнула ў літаратуру страчаную ў 30-я гады рэальнасць і праўду чалавечага жыцця. Перш за ўсё праўду гераічных паводзін чалавека, павягу да чалавечых каштоўнасцей, якія сталі асновай многіх мастацкіх вобразаў таго часу.

Гэта быў суровы час, але ў маральным сэнсе часцейшы, чым папярэдні перыяд. Менш даводзілася лгаць. Галасы паэтаў і празаікаў загучалі больш праўдзіва, адкрыта і пераканаўча. Літаратура развівалася, брала новыя эстэтычныя вышыні, імкнулася да выключнай эмацыянальнай напоўненасці, смеласці думкі, слова. Яна апыяла гераізм, мужнасць, выхоўвала нянавіць да бязлітаснага і жорсткага ворага і гаварыла пра родны край.

Успамінаецца верш М.Сурначова "У стоптаным жыцце", напісаны ім у жніўні 1941 года на Заходнім фронце:

Ніколі не ехаць
Хлапцу маладому
Да блізкага гаю,
Да роднага дому.
Над ім асыпаюцца
Слукія краскі,
Абсмалены колас
Схіліўся да каскі.
Ляжыць ён, як віцязь,
У стоптаным жыцце.
Маці спагаеце, —
Ён не кажыце...

Кароткі верш. А які ён шматгранны па сваім эмацыянальна-псіхалагічным напружэнні, па глыбіні гістарычных сувязей.

Немагчыма пералічыць усё, вартае ўвагі, што было створана пісьменнікамі як прамы, непасрэды вядучы на падзеі Вялікай Айчыннай вайны і ў той жа час прасякнутае ідэямі, што не страцілі свайго значэння і для нашага часу. Паэзія перыяду вайны не магла абмежавацца толькі агітацыйна-заклінальнымі вершамі і інтанацыямі. Каб выразіць народны лёс, яна павінна была пасапраўднаму заглябіцца ў духоўную свядомасць народа.

Жанр ваеннай паэмы запачаткаваў куляшоўскі "Сцяг брыгады" (1942), з уласцівай яму верай у тое, што чалавек можа перамагчы ў безнадзейных абставінах.

Навельстыка ваеннай пары прадстаўлена апавяданнямі Яку-

ба Коласа, К. Чорнага, М. Лынькова, І. Гурскага, А. Стаховіча, І. Мележа, І. Шамякіна і іншых пісьменнікаў.

У вершах і паэмах, апавяданнях і аповесцях таго часу паўстае эстэтычна выключна багаты і шматгранны вобраз Беларусі. У паэзіі зноў узнікаюць купалаўскія матывы курганоў, зязюлі, жалейкі. Пашыраецца гістарычная даль памяці, узмацняецца адчуванне гераічных традыцый.

Літаратура перыяду вайны свядома паставіла сваёй мэтай служэнне народу, здолела ў самых трагічных абставінах і варунках вайны знайсці правільны тон, устанавіць даверлівыя кантакты з чытачом, стаць магутным акумулятарам вітальнай сілы і энергіі.

Выдатная з'ява беларускай літаратуры — раманы К. Чорнага перыяду Вялікай Айчыннай вайны: "Пошукі будучыні" (1943), "Вялікі дзень" (1944), "Млечны Шлях" (1944). Аўтар пільна ўглядаецца ў сваіх герояў, выпрабуе іх на чалавечнасць, даследуе якасці і магчымасці чалавека. Мастацкая літаратура пра Вялікую Айчынную вайну мае выразнае жанравы вызначэнне: ваенна-гістарычная літаратура. Вобразна кажучы, яна махае двума крыламі: адно крыло — летапіс, другое — чалавечнасць. Летапіс вайны запачаткаваўся ў ёй яшчэ ў час вайны. К. Чорны развіваў чалавечнасць і мажымасці літаратуры, цікаваць да ўнутранага, псіхалагічнага жыцця асобы.

У пасляваенны час сталася так, што чорнаўская праблематыка, на жаль, аказалася слаба запатрабаванай у літаратуры, развіццё якой пайшло іншым шляхам. Ды і падзейна-адлюстравальны бок таксама аказаўся не на вышыні.

Праўда вайны не адразу знайшла дарогу на старонкі літаратурных твораў, доўга шкодзіла прыблізнасць у яе паказе, лішак ідэалагічнай нагрукі, тэндэнцыйнасць, канфармізм.

Часта замінала рыторыка, непатрэбнае "майстэрства", якое больш працавала ўхаластую, белетрыстыка, залішняе "шчыраванне" рэдактараў, калі жывое, разгалінаванае дрэва ператваралася ў гладкі тэлеграфны слуп. Паспелі аднак убацьчыць свет буйныя празаічныя творы на гэтую тэму — раманы і аповесці "Братэрства" (1948) Т. Хадкевіча, "Глыбокая пльнь" (1949) І. Шамякіна, "Згуртаванасць" (1951) М. Ткачова, "Без нейтральнай паласы" (1950) У. Карпава, "Насустрэч" (1951) У. Шахаўца, "Мінск напрамак" (1952) І. Мележа, "Векапомныя дні" (першая частка, 1951) М. Лынькова, дылогія А. Кулакоўскага "Расстаёмся ненадоўга" (1955) і "Сустрэчы на ростанях" (1962) і інш.

Звяртаючыся да гістарычнага вопыту барацьбы з фашызмам, беларуская проза, нягледзячы ні на што, акумуляе ў сабе многія характэрныя рысы літаратуры ў цэлым. Гэта перш за ўсё засяроджанасць на паказе чалавечай стойкасці, грамадзянскага абавязку і самаахвярнасці. Гераізм у гэтых кнігах выглядаў як вельмі зразумелае, цэласнае паняцце. Факталагічная аснова ў гэтых і іншых тагачасных творах была яўна недастаткова, няпоўная, што часткова кампенсавалася мастацкім вымыслам, які, аднак, не заўсёды абапраўся на праўду жыцця.

60-я гады фарміруюць у значнай ступені новы вобраз Вялікай Айчыннай вайны, вопыт якой не страчвае сваёй надзённасці, але яго ацэнка аказаецца больш складанай і неадназначнай, і гэта прычына публікацыя ўспамінаў франтавікоў, партызанаў, сведчанні жыхароў спаленых вё-

Невычэрпная крыніца патрыятызму

Прапануем увазе чытачоў "ЛіМа" тэкст уступнага слова старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалая Чаргінца на пленуме праўлення СПБ "Подзвіг народа ў Вялікай Айчыннай вайне на старонках нашай літаратуры".

Паважаныя калегі! Падчас падрыхтоўкі да пленума Саюз пісьменнікаў Беларусі пры падтрымцы Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь правёў знакавую акцыю, своеасаблівы творчы дэсант — прадстаўнічая група пісьменнікаў бабывала ў буйным цэнтры падрыхтоўкі воінаў і выступіла перад імі. Тэма была такая ж, прыблізна, як і на нашым пленуме. Было некалькі вялікіх аўдыторый, а гэта звыштысячы афіцэраў і воінаў... Пісьменнікаў кранула цеплыня сустрэч і ўзаемаразуменне людзей у форме, якіх аддзяляюць многія дзесяцігоддзі і ад вайны і ад Перамогі.

Тэма нашага пленума выклікала і знамянальнай датай — 65-годзем Вялікай Перамогі савецкага народа над нямецка-фашысцкімі захопнікамі і, скажам прама, жыццёвай неабходнасцю, паколькі ў свеце, дый у нас, знаходзяцца сілы, якія імкнуцца сказіць і перапісаць гісторыю, прынізіць подзвіг нашага народа.

Словы класіка "большое видится на расстоянии", відаць, прыдатныя і да тэмы нашага сённяшняга абмеркавання. Здавалася б, і баі даўно адгрэмелі, і раны зарубцаваліся, і ўжо не адно пакаленне "неабстраляных" вырасла, якіх, магчыма, і не вельмі хвалюе мінулае... І ўсё ж тая вайна, пакуты людскія, самаахвяраванне нашага народа жыве ў сэрцах сучаснікаў. Тое, што цяпер перайшло ў разрад гістарычнага, — жывое, канкрэтнае жыццё нашых бацькоў і дзядоў, а значыць, і наша з вамі жыццё, а яно патрабуе і Памяці, і глыбокага асэнсавання.

Літаратура, сапраўдная літаратура — гэта тая невычэрпная крыніца, якая не дае, каб трагічныя і гераічныя падзеі апошняй вайны сьшылі ў нябыт.

Сёння мы з удзячнасцю згадваем імёны нашых пісьменнікаў, якія і самі былі ўдзельнікамі баёў, і асэнсавалі вайну, перадалі яе навалынічна-маланкавае дыханне ў сваіх вершах, паэмах і раманах.

Многія класікі нашай літаратуры з першых дзён вайны ўключыліся ў ўсенародную барацьбу, прыраўняўшы да баявога штыка сваё пяро.

Ужо ў чэрвені 1941 года газеты надрукавалі гнеўныя публіцыстычныя словы Янкі Купалы і Якуба Коласа. Яны выкрывалі і ганьбілі вераломных захопнікаў, заклікалі савецкі народ паўстаць супраць фашысцкага яра.

Ужо на пачатку вайны магутным заклікам гучалі паэтычныя радкі Янкі Купалы:

звання Героя Савецкага Саюза, многія з іх рэабілітаваныя.

Згадаем пранікнёныя вершы Пятра Глебкі, Петруса Броўкі, Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Анатоля Вялюгіна, Аляксея Пысіна, Алеся Бажко ды многіх іншых нашых калег-пісьменнікаў...

А згадаем далей — творча ўзрасло потым новае пакаленне празаікаў і паэтаў. Яны не ваявалі, але бачылі вайну сваімі ўражлівымі дзіцячымі вачыма і ўспрымалі яе сваімі чуйнымі душама. Гэта — цэлая плеяда выдатных празаікаў і паэтаў: Іван Чыгрынаў з яго раманами "Плач перапёлкі", "Апраўданне крыві", Іван Пташнікаў са сваімі кнігамі пра вайну "Тартак" і "Найдорф", Барыс Сачанка з яго раманах "Вялікі лес". У гэтым жа пераліку — Сцяпан Гаўрусёў, Еўдакія Лось, Уладзімір Карызна, Валянцін Лукша, Уладзімір Скарынін, ды і самы маладыя не абыходзяць гэтую тэму — вайна закранула і іхнія душы.

Вельмі кранальна, што пісьменнікі-франтавікі, якія, дзякаваць Богу, яшчэ жывуць побач з намі, не задавальняюцца сваімі былымі творчымі набыткамі, але актыўна працуюць, выдаюцца і сёння — Уладзімір Федасеенка, Аляксандр Сусліў, Анатолю Суляянаў, Анатолю Дзялендзік, Алесь Савіцкі. Іхнія творы ўжо выдадзены ў нашай серыі "Бібліятэка Саюза пісьменнікаў Беларусі", а да Дня Вялікай Перамогі ў свет выйдзе кнігі пісьменнікаў-франтавікоў Міколы Іванова, Юрыя Іванова, Анатоля Кузьмічова.

Прыемна паведаміць, што напярэдадні сённяшняга пленума прэзідыум СПБ вырашыў аб'явіць спецыяльны конкурс для пісьменнікаў-ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны. На конкурс — ён будзе доўжыцца на працягу года — будуць прымацца творы, што выйшлі з друку ў 2009 — 2010 гадах. Мяркуюцца ўстанавіць тры асноўныя і дзве заахвочальныя грашовыя прэміі.

Творы на тэму Вялікай Айчыннай вайны, несумненна, ствараюць шырокую літаратурную панараму таго суромага часу, яскрава паказваюць мужнасць і незвычайны патрыятызм нашага народа, яго адданасць роднай зямлі, Айчыне.

Неўзабаве мы адсвяткуем 65-годдзе Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Няхай жа наш сённяшні пісьменніцкі пленум, наша творчасць будуць найвялікшай удзячнасцю тым, хто здабыў Вялікую Перамогу!

На здымку: у Мемарыяльнай зале СПБ — падчас працы пленума.

Фота Кастуся Дробава

*Партызаны, партызаны,
Беларускія сыны!
За няволю, за кайданы
Рэжце гітлерцаў паганых,
Каб не ўскрэслі век яны.*

У тыле ворага, у Маскве, а потым у прыфрантавай паласе ў Беліцы пад Гомелем і ў Мінску выдавалася знакамітая газета-плакат "Раздавім фашысцкую гадзіну". Рэдактарамі газеты-плаката былі Міхась Чавускі і Кандрат Крапіва. Нашы пісьменнікі Янка Купала, Якуб Колас, Пятрусь Броўка, Максім Танк, Кандрат Крапіва, Кузьма Чорны, Анатолю Астрэйка, Антон Бялевіч, Ілья Гурскі, Максім Лужанін, Міхась Машара праз гэту газету-плакат падымалі баевы дух зямлякоў-беларусаў, якія змагаліся на франтах і ў партызанскіх атрадах глыбока ў тыле ворага.

Многія пісьменнікі, як прыкладам, народны паэт Беларусі Аркадзь Куляшоў, працавалі ў армейскай газеце, бывалі на перадавай і ведалі вайну не па чутках. І невыпадкава так краналі душу і сталі хрэстаматыйнайнімі паэма А. Куляшова "Сцяг брыгады" і глыбока патрыятычныя ягоны верш "Камсамольскі білет". Стала хрэстаматыйнай і да сёння кранальнай паэма Петруса Броўкі "Голас сэрца", прысвечаная маці, якую спалілі вылюдкі роду чалавечага ў Асвенціме.

А вазаіме нашых пісьменнікаў, якія толькі набіраліся сілы, былі на сваім творчым узлёце — Мікола Сурначоў, Змітрок Астапенка, Алесь Жаўрук, Хвядос Шынклер і шмат якія іншыя маладыя таленты — загінулі, не вярнуліся з поля бою. Іхнія партрэты — у гэтай Мемарыяльнай зале, дзе адбываецца наш пленум, гэтак жа як і партрэты тых пісьменнікаў, хто прайшоў франтавымі дарогамі, адлюстравалі ў сваіх творах і ўсенародную трагедыю, і ўсенародны подзвіг.

Згадаем раман Міхася Лынькова "Векапомныя дні", раманы Івана Шамякіна "Глыбокая пльнь" і "Зеніт", Івана Навуменкі "Сасна пры дарозе", партызанскую трылогію Алеся Савіцкага "Верай і праўдай", ягоны дакументальны раман "Обаль", раманы і аповесці Васіля Быкава "Альпійская балада", "Здрада", "Трэцяя ракета".

Згадаем дакументальную аповесць пісьменніка-франтавіка Івана Новікава "Руіны страляюць ва ўпор" — пра мінскіх падпольшчыкаў. Гэты твор вярнуў з небыцця імёны шматкаго з герояў мінскага падполля — пяцёра з іх удастоены

народа і літаратура

сак і былых вязняў лагераў смерці праліваюць святло на падзеі, пакінуўшы без увагі ў момант усеагульнай пераможна-параднай эйфарыі, на факты, якія сведчылі пра тое, што вайна была куды больш жудасная і бессэнсоўная, чым гэта здавалася раней.

На мяжы 50–60-х гадоў з'явілася гэтак званая "лейтэнанцкая проза" — В. Быкаў, Г. Бакланаў, Ю. Бондараў і інш., якія глядзелі на свет вачыма мільёнаў людзей, што апынуліся ва ўмовах вайны. Трэба больш паказаць перажытае імі, рэальныя будні і цяжкасці, якія выпалі на іх долю.

Творам, напісаным у час вайны і адразу пасля яе, па гарахчых слядах часу ў большасці выпадкаў бракавала глыбіні маральнага погляду на рэчы, спалучанасці агульнага, генеральнага плана паказу падзей з індывідуальным вопытам удзельнікаў. У 60-я гг. літаратура робіць другі заход у асэнсаванні вайны.

У 1960 г. убачыла свет апавесць В. Быкава "Жураўліны крык", наступнымі былі "Зрада" і "Трэцяя ракета" (1962), "Мёртвым не баліць" (1965), "Пракаятая вышыня" і "Круглянскі мост" (1968) і інш. Яны ствараліся на грунце асабістага ваеннага вопыту пісьменніка, які паказаў вайну такой, якой сам яе бачыў, ведаў і помніў, — з яе трагедыямі, жорсткасцю, кроўю і з яе гераізмам. Сюжэтныя апавед арганізаваны вакол аднаго якога-небудзь, часам нязначнага з пункта погляду агульнага стратэгіі вайны, эпізода, а для ўсяго палатна былі характэрныя рэалістычныя верагоднасць паказу, праўдзівасць, яскравасць і сакавітасць фарбаў.

Новым словам у сусветнай літаратуры пра Вялікую Айчынную вайну з'явіліся раманы І. Навуменкі "Сасна пры дарозе", "Вечер у соснах", "Сорак трэці", А. Адамовіча "Война под крышами", "Сыновья уходят в бой"; "Вогненны азімут" А. Асіпенкі, творы "Дзяцей вайны" — І. Чыгрынава "Плач перапёлкі", "Апраўданне крыві", "Свае і чужыя", І. Пташніківа "Тартак", "Найдорф", Б. Сачанкі "Апошнія і першыя" і многія іншыя. Мастацкія асабліваці гэтых твораў — аўтабіяграфізм, хранікальнасць, спалучэнне бытапісу і мастацкага філасафізму.

Пра апаленае вайной дзяцінства пісалі Іван Навуменка, Віктар Казько, Яўген Каршук, Міхась Парахневіч, Валянцін Мыслівец, Уладзімір Федасеенка — аўтар некалькіх цікавых раманаў, напоўненых вострай жыццёвай і сацыяльнай праблематыкай.

Шмат зрабіў для распрацоўкі ваенна-гістарычнай тэматыкі прадстаўнік пакалення партызанаў і фронтавікоў Аляксей Савіцкі. Ён аўтар надзвычай цікавай трылогіі пра сваю партызанскую маладосць — раманаў "Верай і праўдай", "Літасці не чакай" і "Памерці заўсёды паспееш", створаных у 70-я гады. І гэта яшчэ далёка не ўсё. Пра першыя месяцы вайны на Беларусі — роман "Верась". Лёс беларускай жанчыны на вайне паказаны ў рамана "Зямля не раскажа". Апавесці "Белая знічка" і "Узаранае поле" расказваюць пра ўдзел моладзі ў партызанскім руху. Роман "Обаль" прысвечаны паказу гераічнага змагання камсамольска-маладзёжнага падполля на станцыі Обаль; твор дакументальны, захаваны прозвішчы рэальных герояў. Творы А. Савіцкага перададзены на рускую мову, выданы ў Маскве. Галоўная іх вартасць, на маю думку, праўдзівасць.

Дужэ тое крыло літаратуры, якое звязана з чалавечнаўчымі памкненнямі пісьменнікаў.

Мікалай Чаргінец таксама нямаа напісаў, але, на мой погляд, самы сардэчны, самы душэўны яго твор — гэта дылогія, якая складаецца з раманаў "Вам — заданне" і "За секунду да стрэлу".

У ёй апавядаецца аб простых, але мужных людзях, што жылі і дзейнічалі ў адказныя моманты гісторыі — пачатак аповеда адносіцца да лета 1941 года. Героі дылогі разам з усім народам ідуць праз вайну, пераадоляючы пасляваенныя нягоды, цяжкасці, працуюць не пакладаючы рук, аднаўляючы краіну, як умеюць працаваць людзі ў той час. У кожнага з іх свая доля, свой лёс. Сфера пісьменніцкай кампетэнцыі ў гэтых раманах — чалавек, яго маральны воблік, асабліваці характару, прафесіяналізм, суп-

рацьсцяганне сілам зла. Дылогія "Вам — заданне" і "За секунду да стрэлу" за два прыкладна апошнія дзесяцігоддзі выдавалася болей як дваццаць разоў. Твор атрымаў мноства станоўчых водзвываў у прэсе. Пісалі і В. Быкаў, і І. Чыгрынаў, і І. Мележ, і М. Матукоўскі, і А. Макаёнак, і П. Якубовіч ды многія іншыя.

Яшчэ адно імя — Мікалай Аўрамчык. Паэт, ён даў, як любіў у такіх выпадках казаць незабыўныя Піліп Пестрак, нечаканасці, апублікаваў раманы "У падзімеллі" і апавесць "Палон", створаныя на матэрыяле драматычнай ваеннай біяграфіі аўтара.

Галоўная вартасць гэтых створаных у 80-я гады рэчаў — праўдзівасць. Аўтар гаворыць пра ўсё так, як яно было на самай справе, і ў гэтым сэнсе твор М. Аўрамчыка нагадвае мне (у добрым сэнсе) апавесць К. Вараб'ёва "Гэта мы, госпадзі!...", якая атрымала надзвычай шырокі водгук у чыгтае. Чыгтаць гэтыя творы нялёгка, нягледзячы на тое, што многае аб лёсе савецкіх салдат, якія трапілі ў фашысцкі палон, мы ведаем. Ведаем, але цэласнай карціны пра стойкасць, пра супрацьстаянне палонных фашысцкім катам у нашай літаратуры, трэба адзначыць, усё яшчэ няма. Гэты недахоп у значнай ступені дазваляе пераадолець кніга М. Аўрамчыка, які, як і К. Вараб'ёў, паспытаў "даброты" нямецкай няволі ў мінулую вайну асабіста.

У цеснай сувязі з усёй літаратурай, а часам нават займаючы ў ёй вядучыя пазіцыі, развіваецца дакументалістыка.

У "Блакаднай кнізе" А. Адамовіча і Д. Граніна і ў апавесці трох аўтараў — А. Адамовіча, Я. Брыля і У. Калесніка "Я з вогненнай вёскі..." сабраныя жывыя сведчання людзей, вытрываўшых трагічныя дні ленынградскай блакады і цудам апалельх жыхароў беларускіх хатыняў, якія сталі ахвярамі фашысцкага генацыду ў Вялікую Айчынную вайну.

У гэтых аповедах, поўных неспціханага болю і пакутаў, вырысоўваюцца лёсы горада і вёскі, ствараецца феноменальны характар народа, які вынес неверагодныя выпрабаванні і перамог у справядлівай вайне народаў з фашызмам.

Глыбейшага адлюстравання праўда перажытага знаходзіла і ў паэзіі. Прыклад таму — вершы А. Пысіна. З вострым болям, нават з нейкім адчуваннем асабістай віны гаворыць паэт пра

загінуўшых, якія павялічваюць маральную адказнасць тых, хто застаўся ў жывых. Спавядальнасць стала для паэта маральнай патрэбай.

Была напісана такая выдатная рэч, як паэма "Варшаўскі шлях" А. Куляшова.

В. Быкаў стварае раманы "Знак бяды", які яшчэ больш нагадвае ваенныя раманы К. Чорнага.

Літаратура — і гэта відаць не толькі ў "Знаку бяды" — часцей зьяраецца да карэнных праблем чалавечага быцця: чалавек і народ, абавязак і адказнасць,

непрымірымасць і спачуванне, эмоцыі і разважлівасць — і гэта абяцае новыя мастацкія ўдачы.

Акцэнтацыя ўвагі на маральным фактары добра відаць таксама ў апавесці А. Адамовіча "Карнікі". У ёй расказваецца пра карнікаў з батальёна Дзірлевангера, якія ў вайну палілі беларускія вёскі і забівалі бязвінных людзей. Часткова пра іх ужо гаварылася і ў "Хатынскай апавесці", і ў калектыўнай кнізе "Я з вогненнай вёскі...". Цяпер аўтар імкнецца выйсці на новы ўзровень праўдзівасці ў перадачы фашысцкіх злачынстваў, якія чыніліся на акупіраванай у час вайны Беларусі. Яго цікавіць не чалавек у звычайным жыцці, а чалавек у экстрэмальных умовах.

Ваенна-гістарычная літаратура, пра якую ідзе гаворка на нашым сённяшнім пленуме — гэта гістарычны феномен у культурным жыцці чалавецтва. Недзе бліжэй да 90-х гадоў пачынаецца новы

этап у "Глыбокай плыні" і іншых творах пісьменнікаў таго перыяду. Патрэбен быў час, каб літаратура магла бліжэй падступіцца да гэтага пытання, да ўсведамлення таго, што барацьба партызанаў з немцамі вялікім цяжарам легла на плечы народа, на насельніцтва акупіраванай тэрыторыі.

Сёння літаратура намаганнімі многіх пакаленняў пісьменнікаў паглыбляе памяць і ўяўленне пра вайну, паказваючы яе ва ўсёй праўдзівасці перажытага і выпакутаванага народам, пазбягаючы іранічных інтанацый, фальшу. У гэтым вялікая заслуга і прызвіка Анатоля Суляянава, ваенныя кнігі якога напісаны з веданнем і вайскавай і пісьменніцкай справы, Анатоля Кузьмічова, Аляся Шашкова, Аляся Махначка, Паўла Місько, Віктара Трыхманенкі і інш.

Адметнае месца тэма Вялікай Айчынай вайны займае ў творчасці Георгія Марчука, які пільна прыглядаецца да чалавека ў ваенных абставінах у рамана "Крык на хутары", п'есе "Пеўчыя 41-га года". Пасоўваючы наперад тэму Вялікай Айчынай вайны, ён блізка падыходзіць да традыцый К. Чорнага, у якіх вайна, фашызм асэнсаваны з вышніх багатага гістарычнага досведу.

Дзеянне ў п'есе "Пеўчыя 41-га года" адбываецца ў царкве, духоўная прастора якой з асаблівацю адцяняе супрацьстаянне людзей "чыстых чалавечых парываў" і прадстаўнікоў "чэрствага эгаістычнага разліку". Ці не ўпершыню ў беларускай літаратуры паказана актыўная роля святара, сапраўднага духоўнага пастыра (айцец Вікенція).

Станоўчую аэнку чыгтачоў атрымаў роман Мікалая Ільнскага "Цвіла, цвіла чаромха", які з'явіўся ў "Бібліятэцы Саюза пісьменнікаў Беларусі".

Да часу Вялікай Айчынай вайны звярнуўся сёння Анатоль Смалянка ў аўтабіяграфічнай апавесці "Мы не покорились" (2008). Не лёгка перажывае вайну гераіна рамана А. Сакалова "Таямнічасць дотыку" Паша Кісялёва. Хачу адзначыць апавяданне С. Трахімёнка "Родная крывінка", напісанае, трэба сказаць, і з веданнем справы, па-майстэрску і з душой. У нас часта спрачаюцца, ці мае права пісаць пра вайну той, хто на ёй не быў. Апавяданне С. Трахімёнка адказвае адназначна: мае.

Да 65-гадовага юбілею Вялікай Перамогі выйдзе надзвычай змястоўная анталогія пісьменніцкіх апавяданняў на тэму Вялікай Айчынай вайны. Апроч старэйшых — В. Быкава, І. Шамякіна, І. Мележа, Я. Брыля, — у ёй удзельнічаюць такія аўтары, як Г. Марчук, В. Ткачоў, В. Праўдзін, А. Сакалоў, П. Саковіч, М. Пазнякоў, М. Нікіцін, Ю. Зарэцкая і інш. Укладальнік — У. Саламаха.

Прашу прабацьчыны, я пакідаю па-за ўвагай паэзію і толькі з тае прычыны, што тут давалася б казаць літаральна пра ўсіх, пералічыць прозвішчы па ўсім тэлефонным дзеведніку, пачынаючы ад Анатоля Аўруціна і ажно да Святаваны Яўсеевай з уключэннем усіх астатніх. Сапраўды, хіба

мала намаганняў для ўслаўлення подзвігу народа, арміі ў Вялікую Айчынную вайну зрабілі такія нашы паэты, як Мікола Мятліцкі, Раіса Баравікова, Рыгор Сакалоўскі, Тамара Краснова-Гусачэнка, Уладзімір Скарынін, Валянцін Лукша, Уладзімір Карызна ды іншыя.

Творы пра Вялікую Айчынную працягваюць з'яўляцца, аднак даводзіцца канстатаваць, што, на жаль, гэты, некалі паўнаводны струмень, абмялеў. Асабліва, мне здаецца, у беларускай літаратуры, што здаўна цягацела да ваеннай тэмы. Цяпер, недзе з сярэдзіны 90-х, пісьменніцкая цікавасць да яе некалькі прытупілася, згасла.

У жыцці ўступіла ўжо не адно пасляваеннае пакаленне, у тым ліку і самае маладое. Паўстае пытанне, як даць яму адчуць усю горьч страт, усе пакуты, якія прынесла вайна, і радасць Перамогі, за якую так дорага, вялікай крывёю, заплаціў народ. Вырашэнне гэтай задачы — абавязак літаратуры, якая ў гэтай сувязі мае патрэбу ў "інавацыях" — прытоку свежых сіл і новых каштоўнасцей ідэі і арыентацый.

Вялікая Айчынная вайна і Перамога ў ёй з'яўляюцца цэнтральнай і вызначаючай сусветную гісторыю падзей XX стагоддзя. І сусветную гісторыю і "гісторыю" асобнага, звычайнага чалавека.

Змяніліся, сталі больш прагматычнымі адносіны паміж людзьмі, якія апынуліся ва ўмовах сацыяльнай адзіноты і вымушаны весці індывідуальную барацьбу за існаванне. Чалавек павінен заставацца чалавекам, здольным на дабрату, чалавечнасць, пошукі адказу на пытанне пра сэнс свайго існавання.

У сучаснай літаратуры духоўныя каштоўнасці існуюць як пошук, як акт унутранага гарэння, як вышэйшы пункт чалавечага жыцця, і зусім не як апрыёрныя рашэнні, адпаведна якім размяшчаюцца станоўчыя і адмоўныя персанажы, будуюцца сюжэты.

Пазнанне чалавека было і застаецца галоўным прадметам літаратуры. Больш таго, сёння цікавасць да чалавечых глыбін асабы выходзіць у літаратуры, як і ва ўсім сучасным мастацтве, на першы план. Не заўсёды ёсць патрэба рэзка размяжоўваць літаратуру па тэмах і звязваць з гэтым мастацкія крытэрыі літаратурнай творчасці. Не варт, скажам, "народны характар" звужаць пераважна да паняцця "характару селяніна", бо ў складанні гэтага характару прымае ўдзел не толькі сялянства, але ўвесь народ, усё грамадства.

Хай ваенна-гістарычная літаратура шчыльней і арганічнаей спалучае ў сабе гэтыя два крылы — летапіс і чалавечнасць!

На плешчаніцкай пілараме, кажуць, усё яшчэ крышацца аб кулі і асколкі сталёвыя зубы піл, калі располіваюць былія партызанскія, а цяпер лесспрамгасаўскія сосны. А ў Чысціку, які цяпер увайшоў ў гарадскую рысу Плешчаніцаў, яшчэ маляецца на трывалым сасновым суку пятыя з тоўстага дроту, на якім карнікі вешалі партызан і падпольшчыкаў. Яшчэ доўта не пераржаве гэты сталы дрот, але калісьці пераржаве і ён.

Вобраз вайны, уяўленне пра чалавека на вайне ў памяці наступных пакаленняў будзь жыць дзякуючы літаратуры і мастацтву. Цікавасць да твораў ва военную тэматыку выклікана не толькі патрэбамі сённяшняга дня, але і будучыня чалавецтва, якое павінна ведаць, што такое вайна, і ўсё зрабіць дзеля прадухілення гэтай жахлівай трагедыі.

На здымках: Уладзімір Гніламёдаў; у кулуарах пленума — Анатоль Крэйдзіч і Міхась Пазнякоў; Аляксей Савіцкі, Навум Гальпяровіч і Валянцін Лукша.

Фота Кастуся Дробава

Галоўнае — правільна прачытаць

Ды тыя са студэнтаў, хто прыйшоў на факультэт па пакліканні, безумоўна, і самі былі, як кажучы, не лымка шыты. Лекцыі — лекцыямі, але ж да ўсяго можна займацца і самаадукацыяй. Да такіх студэнтаў-энтузіястаў адносіўся і І. Ярашэвіч. Таму, калі ён атрымаў дыплом аб вышэйшай адукацыі, быў чалавекам не толькі дасведчаным у тым, што зроблена ў галіне пэўных навук, але і дакладна ведаў пра тое, што трапляе пад вызначэнне так званых "белых плям". Яны ж датычылі ў першую чаргу замоўчвання або скажэння пэўных перыядаў гісторыі, найперш беларускай.

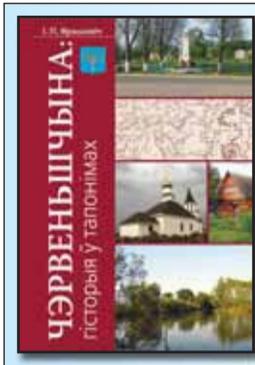
У прыватнасці, слабым звяном з'яўлялася тапаніміка. Ёю і зацікавіўся малады настаўнік, які нарадзіўся ў вёсцы з прыгожай назвай Хатынічы, што ў Ганцавіцкім раёне, а быў запатрабаваны на Чэрвеньшчыне, куды прыехаў па размеркаванні. (Цяпер І. Ярашэвіч працуе дырэктарам Смілавіцкай сярэдняй школы № 1).

Памкненні даследчыка ў гэтым кірунку з цягам часу пачалі даваць плён.

Асабліва важкія набыткі І. Ярашэвіча ў галіне краязнаўства Чэрвеньшчыны. Калі ж глядзець у гістарычным ракурсе — Ігуменшчыны. У гэтым я ўпэўніўся, калі пазнаёміўся з ягонай кнігай "Чэрвеньшчына: гісторыя ў тапонімах", якая толькі што пачыла свет у рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва".

Не сказаць, праўда, каб я нічога не ведаў пра гэтыя куткі Бацькаўшчыны — пісаў ж пра яго яшчэ Павел Шпілеўскі, Аляксандр Ельскі. Ёсць сякія-такія напрацоўкі ў томе гісторыка-дакументальнай хронікі гарадоў і раёнаў Беларускай "Памяці", прысвечаным Чэрвеньскаму раёну.

Аднак кніга "Чэрвеньшчына: гісторыя ў тапонімах" сапраўды адметная. Нешта не прыпамінаецца, каб падобнае выходзіла пра іншыя раёны. Безумоўна, нельга не ўзгадаць ухвальным словам Леаніда Пракопчыка з яго кнігай "Адкуль у вёскі імя". Як нельга не

Важная справа часта не толькі на прафесіяналах трымаецца, а і на энтузіястах. А яшчэ лепш, калі гэтыя якасці цудоўна спалучаюцца ў адной асобе. Гэтая выснова вельмі добра стасуецца і да самога Івана Ярашэвіча, і да таго, што ён робіць. Па прафесіі Іван Паўлавіч — педагог, скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта яшчэ ў савецкія часы. Адпаведны кірунак мела і навучанне студэнтаў, прынамсі, будучых гісторыкаў: на лекцыях болей гаварылася пра дружбу народаў і меней — пра тое, наколькі кожны з гэтых народаў пасвойму адметны.

адзначыць шматтомнік з серыі "Мой родны кут", у якім кожнай вобласці адведзена па кнізе і які з'явіўся дзякуючы Аляксею Ненадаўцу. Аднак у абодвух выпадках змешчаны легенды і паданні. І. Ярашэвіч пайшоў іншым шляхам. Ён кожнаму тапоніму дае навуковае тлумачэнне. Таму і чытаў я кнігу з надзвычайнай цікаўнасцю. Пачынаючы з таго раздзела, у якім аўтар "Чэрвеньшчыны..." дае ўласную версію паходжання даўняй назвы гэтага райцэнтра, што бытвала да пачатку 20-х гадоў мінулага стагоддзя, а калі канкрэтна, то да 18 верасня 1923 года, калі Ігумен стаў называцца Чэрвенем.

І. Ярашэвіч не проста прыводзіць уласнае меркаванне адносна з'яўлення тапоніма Ігумен, а аргументавана даводзіць, што неабходна зыходзіць не з назову настаяцеля праваслаўнага манастыра, а з таго, што слова "ігумен", якое паходзіць ад грэчаскага *igumenos*, мае не адно, а некалькі значэнняў. Сярод іх такія, як "ісці наперадзе кагосьці; начальніцаць; паказваць шлях".

Іван Ярашэвіч прыйшоў да высновы, што даўным-даўно праз гэтыя "мясціны старажытных грэчаскіх купцы асвойвалі і шукалі шляхі гандлю з Поўначчу. Справа была цяжкая, небяспечная. Вось адзін з гандляроў і заснаваў апорны пункт. Ён павінен быў садзейнічаць руху наперад.

Тут суайчыннікі, якія пазней ішлі па шляхах першапраходцаў, атрымлівалі патрэбную дапамогу. Галоўнае — ім тлумачылі далейшы шлях. А ён быў складаны. Трэба было пераадолець нямыла перашкоду, у тым ліку мнагаводныя рэкі. Адсюль пайшла назва "Ігумен" — той, хто паказвае шлях. З цягам часу пункт перарос у паселішча".

Гэтакасама і ў далейшым, раскажваючы пра паходжанне пэўнага населенага пункта, І. Ярашэвіч не "хапае", як кажучы, тое, што ляжыць на паверхні (у дачыненні да Ігумена — гэта звязанне назвы з тым, што тут, маўляў, некалі знаходзіўся манастыр), а імкнецца зыходзіць з канкрэтных рэалій. Незалежна ад таго, ідзе гаворка пра паселішча, пра якое ведаюць многія, ці пра такое, што на слыху ў асноўным толькі ў мясцовага люду.

Узяць, скажам, Смілавічы, што сталі для Івана Паўлавіча роднымі. Адсюль вядомы мастак Х. Суцін. У Смілавічах карані роду Ваньковічаў. Гэты гарадскі пасёлак — адно з найбольш вялікіх на Беларусі месцаў пражывання татараў. Ёсць тут і свая прамысловасць. "Пэралік цікавых падзей, людзей, спраў, — піша І. Ярашэвіч, — можна доўжыць і доўжыць..." — і тут жа задае пытанне "Але дзе ж пачатак, дзе карані?".

Вяўляецца, далёкія-далёкія продкі

тых, хто жыве тут сёння, "былі адважныя, здабычлівыя, спрытныя палюўнічыя, рыбакі. Суседзі і суродзічы за гэта іх называлі "смелыя лаўцы", "смелыя лавічы" — людзі з роду смелых лаўцоў. Адсюль і пайшла назва Смілавічы", што "спачатку гучала як Смелавічы, а потым трансфармавалася ў Смілавічы".

А вось вёска Чарнаградзь. Я, напрыклад, пра яе ведаю, бо колісь студэнтам-першакурснікам быў накіраваны ў мясцовы калгас капаць бульбу. Праўда, чаго не ведаў, дык таго, што існуюць і іншыя варыянты напісання і вымаўлення назвы згаданага населенага пункта: Чорнаградзь і Чорнаград. І. Ярашэвіч тлумачыць: "назва расшыфроўваецца так: паселішча на чорнай, не зарослай градзе". Хоць апошняю кропку ставіць рана: "Ёсць меркаванне аб магчымасці паходжання назвы ад слоў "Чорны град". Маецца на ўвазе "Чорнае гарадзішча".

Важна і тое, што кожным разам І. Ярашэвіч імкнецца разнастаіць гаворку так, каб гэта было не толькі пераканаўча (што, безумоўна, у дадзеным выпадку першаступенна), а і зацікаўлівае чытача яшчэ да таго, як размова пярэйдзе да галоўнага. Як тады, напрыклад, калі тлумачыць паходжанне назвы вёскі Убель: "Вы жадаеце ўбачыць бела-малочныя берагі? Дык наведайце вёску Убель. Калі летнім ранкам глядзіш на луг, то зеляніны не бачыш. Здаецца, увесь ён заліты малаком. Асабліва тут туманы сцелюцца. Гэтаму спрыяе Волма. Як нідзе, і росы тут буйныя. Вачэй не адарваць — дзіва дзіўнае. Ніколі не забудзецца карціну і хвіліны рання". Дый інакш і нельга пісаць, бо каб правільна "прачытаць" назву паселішча, трэба адштурхоўвацца менавіта ад гэтай прыгажосці: некалі "жыхары навакольных вёсак звозілі сюды палатно. Мясіну, дзе выбельвалі тканіны, празвалі людзі Бель, а паселішча, якое ўзнікла тут, Убель — вёска ў белі".

Усяго ж раскажваецца пра паходжанне назваў прыкладна 200 населеных пунктаў Чэрвеньшчыны. Тым самым здзейснена работа, якая па сіле далёка не кожнаму.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Перада мной — вынік шматгадовай працы творцы, роздум і перажыванні, надзеі і сумненні, радасць і смутак. Дык якім жа паўстае перад чытачом паважаны мною паэт і чалавек, блізкі не толькі па зямляцтве, але і па духу сваёй творчасці?

А паўстае ён паэтам арганічным, які ідзе не ад тэорыі, а ад натхнення, паэзія жыве ў ім. Усё тут беларускае, не выдуманнае, не кніжнае, бо аўтар нарадзіўся на жыватворнай зямлі, увабраў у сябе яе гукі, пахі і колеры. Чаму не піша па-беларуску? На гэтае пытанне сёння ніхто з нашых рускамоўных паэтаў пераканаўча, бадай, не адкажа.

У чым жа праўляецца арганічнасць і арыгінальнасць вершаў Г. Казака? У светаўспрыманні, адкажу, у генетыцы — памяці продкаў, закладзенай ад нараджэння, ад жыццёвага вопыту, натхнёнай душэўнай і разумовай працы.

Чытаючы старонку за старонкай, я прыжываюся ў радках і строфах, дыхаю іх характэрным, раўняю свой сардэчны рытм з рытмам вершаў і адчуваю непарунае адзінства з усім тым, што жыве, квітнее і, паміраючы, нараджаецца зноў. Не памірае толькі памяць. Не магу адказаць, чаму атрымалася так: на пачатку зборніка верш-успамін, пра вяртанне бацькі з вайны — "і, громче грома, упали на пол костыли", і напрыканцы зноў блізкае па духу — "и слышит лес, и слышит осень скрип уходящих костылей". Тут, напэўна, не зважаючы на аўтара, і спрацавала спружына памяці — першыя дзіцячыя гады прыпалі на вайну, і боль яе жыве разам з болем за тых, хто даў нам усім магчымасць жыць мірна. На вялікі жаль, у сучаснай беларускай паэзіі

Вечнае, нейміручае

"Сонца маё — Беларусь" — так, на першы погляд, крыху патэтычна, а на самай справе шчыра і ад душы, назваў кніжку сваіх выбраных вершаў Генадзь Казак, на творчым рахунку якога пяць паэтычных зборнікаў. Ягонныя вершы друкаваліся ў многіх беларускіх і рускіх выданнях, гучалі на радыё, уключаліся ў якасці дыдактычнага матэрыялу ў школьныя дапаможнікі.

тэма вайны знікае, калі ўжо не знікла зусім. Ці то памяць слабне з гадамі, ці то нейкая модная пошасць апанавала?.. Гламур, віртуальшчына, бодрапіс часта без складу і ладу, а калі са складам, то, упэўнены, наперакот сваёй прыроды. Абы ціха, абы друкавалі. Штампуецца вершы-аднадзёнкі з выкрыкамі, клічнікамі, тэатральным надрывам. Пакуль хапае дыхалкі, а не духу...

Генадзь Казак умее абыходзіцца без гэтага. Узросшы на ўлонні роднай прыроды Віцебшчыны, сярод яе мудрых і працавітых людзей, ён жыве і суперажывае разам з імі, глядзіць іхнімі вачыма на блізкае і далёкае, матэрыяльнае і духоўнае, радуецца і засмучаецца за ўсё, што адбываецца з радзімай і на радзіме. Ён — у руху, неспакоі, трывозе, спадзяванні. Як, напрыклад, у гэтых радках:

*Жыву. Работаю. Люблю.
Мечтаю. Радуюся. Скорблю.
Слагаю. Думаю. Дружу.
Не лебежу. И не грожу.*

З кожным напісаным радком і вершам паэтычны зрок

без дурняў, груба кажучы, калі "в делах — ни рвенья, ни уменья. И пушкой их не прошибешь. Но всех устраивает мнение: Что, дескать, с дурака возьмешь?".

Не на апошніх патрэбна раўняцца, маўклівых і абьякавых, а на тых, хто можа сказаць праўду ў вочы, якой бы горкай яна ні была.

Душа, па справядлівай і дакладнай думцы знанага паэта М. Забалоцкага, абавязана працаваць. У аўтара новага зборніка яна працуе, як і патрэбна, — дзень і ноч. Яна вучыцца, мучыцца, плача і смяецца, спазнае з кожным пражытым годам і напісаным вершам неспазнае:

*Дремлют деревья
в раздумье.
Дышит прохладой земля.
Полночь луны, как глазунью,
Жарит на звездных углях.*

Такіх арыгінальных вобразаў вельмі шмат у кнізе. У ёй шмат веры, якая змагаецца са стомай і адзінотай, імкнучыся наблізіцца да таго, як павінна быць. Інтымныя вершы Г. Казака дыхаюць такой чысцінёй і вышынёй, што іх хочацца піць:

*Грустный свет
над лесами и нивами.
Нет ни добрых,
ни горьких вестей...
Может, где-то смеешься,
счастливая,
Может, плачешь тайком
от людей.*

Паэзія аўтара вынікавай у многім кніжцы адлюстроўвае ягоныя адносіны як да зямнога, так і да нябеснага, як да рэ-

альнага, так і да сакральнага ў непарунай іх сувязі. Сыноўняе пачуццё да бацькоўскага і матчынага арганічна ўплецена ў кранальныя радкі:

*Пог плащом тоски
и жалости
Не могу я тихо жить
Рядом с теми,
кто сражается,
Рядом с теми,
кто лежит...*

*Пог березами
и пальмами
Тишина напряжена.
Прохожу по полю памяти,
Окликаю имена.*

І яшчэ адзначу: у сваіх вершах паэт апявае Радзіму, верыць у яе жыватворную сілу, у жаночую красу, кланяецца тым да зямлі, хто выстаяў у апошняй самай крывавай вайне, дзякуе за падараванае лёсам жыццё, за кожны пражыты дзень, імкнецца прыняць яго не такім, які ён ёсць, а крыху лепшым, напоўненым сэнсам і святасцю.

З вялікім задавальненнем успрыняў я сказанае нядаўна на старонках "Літаратуры і мастацтва" вядомым літаратарам і вучоным Уладзімірам Гніламёдавым: "Я чакаю ад паэзіі простых, але, праўда, дарагіх рэчаў — шчырасці, чысціні, пяшчоты, цеплыні, даверу. Мне хочацца пачуць ціхі, душэўны, да болю ў сэрцы родны і мілы голас — як бы гэта заспявала перапёлка ў жыце. Каб я прачытаў і заплакаў ад пачуццяў, якія нахлынулі на мяне ад таго, што ёсць яшчэ паэзія, не ўсё праглынула утылітарнасць".

Чытаючы зборнік "Сонца маё — Беларусь", можна святлаць і прычашчацца да ўсяго вечнага, дарагога і нейміручага.

Алег САЛТУК

**Ярына
ДАШЫНА**

***
Паэтычныя мецяжы,
мудрагелістыя гзешы —
мой знаёмы паэт у жж
вены рэжа.
Ён жыве ў жж, жы-жы-
жыццяліс бяздзетны
піша. Ён міравы мужык —
інтэрнетны.

***
Можаш паплакаць, Іра.
У сэрцы скразныя гзіры.
Важнейшы за гонар мундзіра —
гонар застацца жывой...
Усё, што выходзіць з моды,
азначанае шрых-кодам,
мае свае карняплоды
і выйсце ў Космас свой.
Ты, Іра, гзіўная часам,
незразумелая масам,
словы і выкрунтасы,
і свядомасці патоп...
Гульні без правілаў гэта
сумніцельная прыкмета
добрага імунітэту
на паэтычны мікроб.

**Алесь
БАРДОЎСКІ**

Акопы

Нарадзіўся я ў сорак шостым,
Сорак шостым пасляваенным.
І дзяцінства было няпростым,
І юнацтва даволі бедным,

Як ва ўсіх.
Не забыць ніколі.
І да ведаў зашмат ахвоты,
А дарога праз лес да школы.
І акопы вакол, акопы,

Дзе вайна прыхавала гукі —
Чорны прывіг
нядаўняй ночы —
І гублялі там хлопцы рукі,
І гублялі там хлопцы вочы...

Сёння ў гэтых акопах сосны
Агнагодкі. Сасна з сасною,
Бы трымаюць рубж апошні
Паміж праўдаю і хлуснёю...

Паланез

Восень. Ранак. Шпак спявае,
Ды малітвай спеў гучыць —
Шпак радзіму пакідае,
Каб нягоду перажыць.

Панясучь у вырай крылы
З асэнсоўваннем таго
Што, калі не хопіць сілы, —
Дзеці вернуцца яго.

***
На апошнім паверсе маёй азіноты —
паг мінус дваццаць.

Так высока яшчэ ніхто і ніколі, ніхто і ніколі...
Агусюль можна ўбачыць трубы электрастанцый,
дымок уздымаецца ў нябесныя столі.
У перыяд распаду на часціны-часціцы,
табою перахварэла, рукі прэч ад майго Бога.
Я вывучыла на памяць усе твае небыліцы:
танную белетрыстыку, папуры-некралогі.
Аг таго, што ў гэтых пачуццяў тэрмін кароткі
дзеяння і гарантый няма фізічных,
у сваёй безвыходнасці, сто агсоткаў,
я памру ад хвіліннай пяшчоты ішэмічнай.

На апошнім паверсе маёй азіноты —
паг мінус дваццаць.

Я да неба даўно прырасла дагары каранямі.
Мама сніцца балюча жывою. Час прачынацца
ў сюды, дзе сонца рэнтгенаўскімі прамянямі.

***
Напрасткі, праз цэнтральны парк,
нібы сонца па ўласнай арбіце
(я падобна да Жаны Д'арк,
ты — на доктара Айбаліта),
мы брыдзем да пялёнак-гаршкоў.
І на гэтай шчаслівай ноце
я пішу па гарозе дамоў
свой чарговы, аб азіноце
вершахлус. Наш сынуля спіць.
У калясцы, ля самага краю
срэбнакрылы анёлак сядзіць, —
у ражок грае.

***
Трэба быць моцнай, нібыта сталёвая куля,
як пластылін пластычнай, калючай як грот,

І зляцеў агсюль таксама,
Нібы птушка. Як і ўсе.
Немагчыма. Тут жа мама —
Хто ёй кветкі прынясе...

Шмат разоў ужо світала,
Быццам мроіцца здала.
Так і мама вась чакала,
А цяпер чакаю я.

Ранак. Восень прыслышае
Цераз поле, цераз лес.
На галінцы шпак спявае,
А я чую паланез...

***
Мой сад у снезе па калена...
А. Пісьмянкоў

Шукаць, гукаць ужо гарэмна.
Даўно мінулыя гады —
І снег ужо не па калена,
І сад даўно не малады.

Ці, можа, іншым свет зрабіўся,
Ці, мо, змяніліся мы з ім,
І ў марнай марнасці забыўся
Чароўны водар цнотных зім...

Вадою талаю сплыло
Жыцця цудоўнае імгненне...
Ды сумна ад паразумення,
Што ў садзе снегу не было...

***
Ў Бялынкавічах выйду з цягніка,
Увачавідкі выйду, а не ў сне,
Няхай мяне тут некаму чакаць
І сустракаць тут некаму мяне.

І дом аслеп. І сад ужо памёр,
Які штогод антонаўкі радзіў.
Яго садзіў калісьці дзед Ягор,
Для ўнукаў і для праўнукаў садзіў...

Там франтвік-калека жыў калісь
І жаліўся ён неаднойчы мне

каб незнарок не разбілі, у дугу не сагнулі,
не разамкнулі кантакт, не зламалі завод,
не зашчамілі сэрца няспраўным каханнем.
Кожную раніцу ты выходзіш на рынг.
У жылах пульсуе сама-тваё-захаванне —
мацерыковы, твой мацярынскі інстынкт.
Трэба быць моцнай, усім ненажэрным "ў агместку",
каб наждаком крытычным не сцёрлі ў пыл.
Песні твае — сярпом па агным месцы,
маюць тужлівы і дэпрэсіўны ўхіл.
Усе яны — выкідышы і абарты, пікантны
натуралізм пра масавае ныццё.
Вонкі нутром — атрымліваеш выдатна
па дыцыпліне "Уводзіны ў жыццё".
Трэба быць моцнай. У вогненнай геене
гэтай сатлеў макіяж перманентны твой.
Кожную раніцу ты адпускаеш счাপленне
сэрца свайго і распачынаеш бой
за сябе.

Сыну

Паг скурай блакітных пялёнак
хаваеш маленькія крылы,
ірвешся з усіх абалонак
у гэты слезатачывы
свет. Ён майго адгалосак,
а межы табой абраныя,
магчыма, — філасофскія:
па Розанаву ці Разанаву.

Цяпер я напалавіну —
ўся. Ірву абалонкі.
Залізваю шнар пупавіны
зялёнкай.

Што па начах і ломіць, і баліць
Нага, што засталася на вайне.
І ў гэтых дзён забытанай чарзе,
Як той калека ля дзгрукі разор
Стаю, нібыта на адной назе, —
Другая ж там,
дзе дзедаў сад памёр...

Ў Бялынкавічах сяду я ў цягнік,
Даруе вёска на сыходзе дня,
Бо так і я з малой радзімы знік,
Як дзедаў сад, як хата, як радня...

Рэха журбы

Леаніду Левановічу

Быццам кара спасцігла нас божая...
Як мы вытрымаць гэта змаглі?...
Ў Клявічы паехаў бы можа я,
Ды няма іх ужо на зямлі...

Колькі вёсак бяда тая вырвала —
Не змясціць усяго ў галаве,
Не змясціць...
Вось і еду з Пятрылава,
Дзе зямляк знакаміты жыве.

Нас разнеслі жыццёвыя ветразі —
Час бязлітасны сёння такі.
Там няма ні буслоў,
а ні Бесядзі,
Толькі з лесу прыходзяць дзікі.

А наўкола лясы жывапісныя,
Траў гаючых квітнее дыван
І прыходзяць радкі рукапісныя,
Каб пакласціся ў новы раман.

А старонкі, як соты пчаліныя,
Сэнсам поўняцца,
мёдам нібы...

Толькі сняцца кліны жураўліныя,
Ды над Бесядзю рэха журбы.

Фота Аляксандра Высоцкага

Слодыч і атрута

Урывак з рамана

29 сакавіка споўнілася 60 год вядомай берасцейскай пісьменніцы Зінаізе Іосіфаўне Дугзюк — паэту, празаіку, драматургу. Рэдакцыя "ЛіМа" віншуе Зінаігу Дугзюк з юбілеем і зычыць ёй натхнення, здароўя і прапануе чытачам урывак з новага твора аўтаркі, які грукуецца ў №№ 3, 4 часопіса "Польмя".

Інтрыга ў рамана Зінаіды Дугзюк "Слодыч і атрута" развіваецца ў любоўным трохкутніку: дзве сястры, Зося і Каця Барэйшы, закаханы ў маладога спрытнага вясцоўца — Гардзея Рахубу. Маладая з сяцёр, Зося, кажае ад яго гэтыя словы, але Гардзею не хоча прызнаваць свайго бацькоўства. Старэйшая Каця намагаецца адбіць каханка ў сястры. Фонам рамана служаць няпростыя сацыяльныя ўмовы Заходняй Беларусі, палітычнае змаганне беларусаў за сваю долю ў польскай дзяржаве.

Зінаіда ДДУДЗЮК

Гардзею пачаў цалаваць Зося, наваляючыся на яе ўсім целам. Яна знясілена папрасіла:

— Не чапай мяне. Ты і ўявіць сабе не можаш, колькі ўжо гора мне прышэс!

— Якое гора? Я ж нічога не ведаю. Чаму ты са мною ніколі не дзелішся сваімі нягодамі?

— Як дзяліцца з хлопцам дзясчымі бедамі? Ты ж мне чужы чалавек!

— Не ведаю, мо я табе і чужы, але ты мая! Мая! — гарача прашаптаў Гардзею ёй на вуху.

Ягонае дыханне раптам адгукнулася ў яе целе гарачым прылівам пяшчоты і жарсці. Прыйшло адчуванне, што ён кажае яе, але яна ўсё яшчэ не верыла свайму шчасцю і спытала:

— Чаму ты забываеш пра мяне, месяцамі не заходзіш, а потым раптам з'яўляешся, як снег на галаву? Я не разумею цябе і сябе! Зусім забылася. Не ведаю, як і чым жыць...

Ён усміхнуўся. Прыглядзіў яе валасы, што выбіліся з-пад хусткі. Яна скінула хустку і ўздыхнула вальней, як быццам толькі гэта і замяніла ёй.

— Прасцей трэба жыць. Ты ж разумееш, быў я вельмі заняты: вяселле сястры, выбары ў гміну, гаспадарка і яшчэ шмат што. Прабач, калі цябе гэта крыўдзіць, але ж ад мяне таксама не ўсё залежыць...

— А што ад мяне залежыць? Задавальняць твае патрэбы?

— Зоська, Зоська, якая ж ты сур'ёзная! Мне ж нічога не трэба. Толькі слухаць твой голас, адчуваць тваё дыханне побач...

Гардзею запліошчыў вочы, быццам задрамаў. Зося схілялася над ім, з любоўцю ўзіралася ў прыгожы твар і міжвольна пацягнулася вуснамі да яго вуснаў. Ён быццам пачаў гэты момант, абняў яе, пачаў гарача цалаваць, шаптаць нешта няўцямнае. Зосіна душа вырвалася з цела і безразважна напалцела насустрэч каханню, якое ліосся з ягоных вачэй, рук, наталялася, як жывою вадою, і не магла наталіцца. Бо каханне — гэта толькі фантом, што нечакана з'яўляецца і гэтак жа нечакана знікае, пакідаючы гарачы след. Гэтак маланка разразае надвое неба, здаецца, зараз дзве ягоныя палавіны са страшэнным грукатам звяляцца на зямлю. Але маланка знікае, а чорнае неба ранейшаму нерухому грукату над зямлёю. Зноў і зноў маланка апырэзвае неба ў марным намаганні раскалоць яго, пакуль не аціхне навалыніца і не прыйдзе час спакою. Тады толькі выяўляюцца расколатыя дрэвы, абляцелая лістота, зламаныя галіны.

Такое ж і чалавечыя жыццё — з хваляваннямі, нягодамі, наваламі і часовым спакоем. Напэўна, трэба прымаць усё, што яно прыносіць, не палюхацца, не хавацца, не адгароджвацца ад яго, каб пасля не шкадаваць пра няспраўджаныя спадзяванні, недасягнутыя мары, непадзеленае каханне. Зося была, як тая знічка, што губляе жыццё за адзін момант палёту. І, напэўна, гэта была не легкадумнасць, а падсвядомая мудрасць яе чалавечай сутнасці, бо аддавала сябе таму, каго кахала. Дзеля яго была гатовая ахвяраваць жыццём, калі толькі гэта яму спатрэбіцца. Здаецца, вечно ляжала б побач,

паклаўшы галаву на яго плячо, і больш нічога ў жыцці не трэба...

Радныя сабраліся на чарговы сход гміны. Сядзелі ў прасторным пакоі, дзе на сцяне вісеў бронзавы польскі герб у выглядзе арла з распасцёртымі крыламі і стаяў на стала бела-чырвоны сцяг. Сяляне абменьваліся вясёлымі позіркамі, спадзеючыся, што ўпершыню войтам стане чалавек з сялянскага асяроддзя. У Гардзевай душы змяіў варочалася сумненне. Занадта ўрачыстымі выглядалі паны Райскі і Бельскі. Стваралася ўражанне, што яны ўжо адсвяткавалі перамогу.

Пан Райскі выйшаў да стала, накрытага зялёным сукном, з паперамі ў руках і звярнуўся да прысутных:

— Панове, маю гонар абвясціць вам, што ваявода зацвердзіў кандыдатуру войта нашай гміны. І ад сённяшняга дня ў нас ёсць усе магчыма для таго, каб плённа працаваць, да каляд зацвердзіць бюджэт гміны і памеры збораў, вызначыць асноўныя напрамкі дзейнасці і супрацоўніцтва з прадпрыемствамі і ўстановамі...

Сэрца Гардзея сцялася ад напружання. Ён ледзьве стрымліваў сябе, каб не крыкнуць: "Годзе малаць пустое!". А пан Райскі не спышаўся называць імя чалавека, прызначанага войтам, а ўсё балбатаў пра перспектывы і планы будучай працы, пра адкрыццё новай польскай школы і бібліятэкі, пра наладжванне кірмашоў, нават падлічыў, якія прыбыткі з гэтага можна мець, і запланаваную ўраджай збожжавых на наступнае лета. Нехта з сялян не вытрымаў і сказаў:

— Каб гэтыя словы ды Богу ў вушы...

— Не бойцеся, Бог усё чуе і робіць так, як належыць, — строга азваўся пан Бяляцкі. — Майце гонар паводзіць сябе прыстойна, калі выступаюць трымае прамову.

Пан Райскі нарэшце зразумеў, што ён перабраў меру ў інтрыганні прысутных і сказаў:

— Прашу ўвагі. Настаў урачысты момант, я хачу абвясціць імя новага войта. Вось загад ваяводу, у якім гаворыцца наступнае: радны гміны пан Гардзею Рахуба не можа быць прызначаны войтам, бо з 1926 года лічыцца ненадзейным грамадзянінам, таму войтам прызначаецца пан Здзіслаў Бяляцкі, чья кандыдатура таксама выстаўлялася на пасаду войта. Павіншум жа пана Бяляцкага і пажадаем яму плённай працы на карысць гміны.

Пан Райскі запляскаў у далоні, але яго ніхто не падтрымаў. Сяляне незадаволены загаманілі. Гардзею падняўся і выйшаў, нікому не кажучы ні слова. Усе яго спадзяванні на тое, што з уладаю можна супрацоўнічаць, абрынуліся ў адзін момант. Акупанты ведалі сваю карысць і не жадалі адступаць ні на крок.

"Наіўны дурань, захацеў войтам стаць! Столькі часу дарма страціў! Столькі сілы і надзеі ўклаў! І ўсё сабаку пад хвост! — лаяў сам сябе Гардзею. — Ды хто ж табе дазволіць? Дзякуй Богу, што яшчэ ў турму не загрэблі. А што? Да гэтага трэба быць гатовым. Сёння ж перагледжу літаратуру, усё лішняе прыхаваю, каб ні адна нухайка не знайшла. А камуністы

мараць прайсці пятым спісам у сейм! Нічога ў іх не атрымаецца! Дарэмныя надзеі! Няўжо ўладары нам даюцца ад Бога? Можна, і так! У якасці пакарання і навукі!"

Гардзею разважаў сам з сабою, размахваў рукамі, нават час ад часу нешта прамаўляў услях. Ён і не пачуў, як яго дагнала фурманка.

— Здароў, Гардзею! — аклікнуў хлопца знаёмы голас. — Сядай, падвяду.

Гардзею зірнуў на фурмана. З воза прыязна ўсміхаўся Марк. Гардзею паціснуў працягнутую руку, ускочыў на воз.

— Ты чаго такі змрочны? — спытаў Марк. — Ці заганарыўся, што ў начальства трапіў?

— Няма чым ганарыцца. Іду з гміны. Войтам абралі не мяне, а прызначылі асадніка Бяляцкага.

— Хвароба ім у бок! Паны хітрыя, іх не абкруціш. Ну, нічога, у цябе і так пасада добрая. Радны — не апошні чалавек у гміне. Можна, і за мяне калі заступіцца, — выказаў спадзяванне Марк. — Я вось ад сястры еду, маці пасылала праведцаў.

— І як ёй там у замужжы? — спытаў Гардзею.

— Жывуць, хлеб жуюць. Сэрца забалела, як зірнуў на тое поле, што бацькі ёй аддалі ў пасаг. Пераара на абый-як! Зглумілі зямлю!

— Што пасеюць, тое і сажнуць. Чаго табе бедаваць?

— Ай-яй! Шкада зямелькі, — скавыгаў Марк. — Яна ж жывая... Усё разумее... Мне здалося, што яна, як убачыла мяне, гэтак цяжыцца ўздыхнула...

— Хто ўздыхнуў? — перапытаў Гардзею.

— Зямля па мне плача, што страціла гаспадара. Эх, мець бы столькі зямлі, як у асадніка!

— Для гэтага трэба быць асаднікам, — суха адказаў Гардзею.

Яны памаўчалі пад крыш колаў і тупат конскіх капытоў. Зямля ўжо ашэрхла, узялася марозам, але снегу яшчэ не было. Уздоўж дарогі цягнулася зялёная асаднікава руць.

— Няма снегу. Азіміна памерзне, — сказаў Марк.

— То ж асаднікава! — з'едліва сказаў Гардзею.

— Жыга не вінаватае, яго ўсялякага шкада. Паслухай, Гардзею, які пасаг ты даў бы за Паўліна, каб я да яе пасваталася?

— Табе што, няма да каго больш сватацца?

— Чаму? Ёсць. Але ж я выбіраю. Хочацца ўзяць дзяўчыну з добрым пасагам.

— Ведаеш, Марк, хлопец ты добры, але занадта скупы. Не аддам я за цябе Паўліну!

— Яна ж у цябе ўжо старая дзеўка! Хутка ніхто на яе не гляне!

— Яна мне самому трэба. Гаспадніня добрая. Дзе вазьму такую, як яна пойдзе замуж?

— Табе прымака ў хату трэба, тады Паўліна будзе дома.

— Ідзі ты... Знайшоўся мне дабрадзею! Сам разбярся! — злосна адказаў Гардзею.

Аднак Марк не адступаўся. Пацягнуў лейцы, падагнаў каня і зноў запытаў:

— А маладшанькую таксама не аддасі?

— Прыйдзе пара — аддам добраму чалавеку.

— А мне аддасі? Я сватаў прышлю.

— Слухай, чаго ты да мяне прычэпіўся? Калі хочаш ажаніцца, сам спачатку ў дзеўкі згоды папытай.

— Хто гэты і калі ў дзеўкі пытаўся? Як бацькі вырашаць, так і будзе. Ты старэйшы ў сям'і, таму ў цябе і пытаюся. А дзеўка што? У яе сем пятніц на тыдні. Сёння з адным полку паскача, заўтра — з другім. Сама не ведае, каго выбіраць. Мне ўсё роўна з кім пабрацца, абы зямлі далі ў пасаг паболей!

— У мяне зямлі не шмат, Марк. Не аддам я за цябе сваіх сяцёр.

— А я падумаў: ты хутка з радных у пана перакінешся. Разумны, адукаваны, знойдзеш нейкую службу сабе ў горадзе. А нашы хаты побач, агароды можна з'яднаць...

— Як я пагляджу, дык ты, Марк, за мяне разумнейшы. Гэта табе трэба радным быць, — усміхнуўся Гардзею. — Не падмавайся да мяне. Паўліна мне раскавала, як ты сваю сястру Антолю ледзь падцягнік не кінуў. Ты ж за дзясціну задушыць можаш. Навошта мне такі сваяк?

Марк з абурэннем паглядзеў на Гардзею і крыкнуў:

— Ану, злезь! Прыгрэў гада, а ён яшчэ на мяне вярзе абый-што!

Гардзею саскочыў з воза, паглядзеў услед фурманцы, якая хутка патарахцела ўперад, і сказаў сам сабе: "І з гэтым пасварыўся. А навошта? На халеру ён мне трэба?"

Хлопец зірнуў у змрочнае неба, навіслае над зямлёю, на нізенькую хатку, урослую ў зямлю ледзь не па вокны, уздыгнуў і пайшоў шырокім размахам крокам па цвёрдай замерзлай дарозе. У Сцяблове Гардзею зайшоў да Маркевіча, застаў яго дома. Гаспадар не надта ўзрадаваўся, але не падаў выгляду, толькі сказаў з дакорам:

— Ты не павінен да мяне так часта наведвацца.

— Прабач, у мяне ёсць навіна. Мяне не зацвердзілі войтам.

— Чаму?

— Для гэтай улады я чалавек ненадзейны, зацвердзілі Бяляцкага.

— Ненадзейны? Значыць, ты ўжо пад каўпаком? Тым больш нам не трэба сустракацца на людзях.

— Цяпер я пераканаўся, што з гэтай уладай трэба змагацца сілай, а сілы ў нас малыя, — падвёў выснову Гардзею.

— У народа сіла невычэрпная, трэба толькі яго падняць. У хуткім часе адбудзецца чарговая канфэрэнцыя, чакай ад мяне сувязнога. Сам мяне не шукай. Гэта загад.

— Я зразумеў, — адказаў Гардзею, развітаўся і выйшаў у вечаровыя прыцемкі.

Змрок, які ахутаў зямлю, запаўзаў у душу, сеяў смутную трывогу, апаноўваў стомай і безнадзейнасцю. Гардзею шукаў адказ на пытанні, чаму нікому не патрэбны ні ягоны розум, ні здольнасці, ні імкненне зрабіць людзей шчаслівейшымі, і не знаходзіў ніякага тлумачэння. Міжвольна падумалася, што, мабыць, гэтак жа адчуваюць сябе тысячы іншых людзей, а нехта нават і не задумваецца, жыве, як набяжыць. Для нечага ж дае нам Бог жыццё. Трэба толькі разгадаць, зразумець, знайсці той адзіны свой шлях.

Гардзею абняў яе, пачаў цалаваць, адчуваючы яе трапяткое ўсхваляванае цела. Падхапіў на рукі, панёс на запечак, пытаючы на хаду:

— Твае не вернуцца?

— Не ведаю, — разгублена адказала Каця.

— Ну мы ж пачуем, — адказаў ён, кладучы яе на пасцель і загляючы спадніцу.

— Не! Што ты! Што надумаў? — крыкнула Каця і з усяе сілы адштурхнула Гардзею.

— Нічога такога... А ты для чаго мяне запрашала? — у сваю чаргу запытаў ён.

— Грэх табе! Грэх!

— Вядома, грэх. Але ж без яго і людзей не было б на свеце.

Каця загуліла твар рукамі і заплакала.

— Прабач, — сказаў Гардзею.

— Не хацеў цябе пакрыўдзіць. Жыццё і мары — рэчы розныя. Бывай!

Гардзею выйшаў з хаты, акінуў позіркам двор і ля клуні ўбачыў Зося. Ён хмыкнуў сабе пад нос і весела падумаў: "Вось дзе ты схавалася. Ад мяне не ўцячэш...". Хлопец няспешна выйшаў з двара, нават не зірнуўшы на вокны, адкуль за ім магла назіраць Каця, накіраваўся ў бок вёскі, але як толькі дайшоў да кустоў, адразу павярнуў да клуні.

Зося складвала дровы, якія ранкам насека Серафім. Раптам нехта моцна абняў яе за плечы. Яна ажно ўскрыкнула ад нечаканасці. Азірнулася, убачыла Гардзею, рашуча вызвалілася з ягоных абдымкаў.

— Ты чаму такая злосная? — спытаў хлопец, напускаячы на твар выраз крыўды.

— Чаго накідаваешся, як галоўны на сала? Я ж табе не жонка!

— Зоська, які дурань жонка абдымае? — засмяяўся Гардзею.

— Ага, вам абы запрэгчы, а пасля не да абдымкаў...

— Я так даўно цябе не бачыў, засумаваў страшэнна, а ты нават паглядзець на мяне не хочаш, — упікнуў дзяўчыну Гардзею і стаў таксама падбіраць палены і складаваць у касцёр.

Нейкі час яны працавалі моўчкі, як бы цалкам заняты справай. Але калі абедзве рукі пацягнуліся да апошняга паленца, а хлопец і дзяўчына сутыкнуліся лбамі і ледзь не зваліліся, Гардзею засмяяўся, падтрымліваючы Зося пад локаць. І яна таксама не здолела стрымліцца, залілася звонкім смехам. Тады Гардзею абняў яе і пачаў цалаваць. Так, цалуючы, і завёў у клуню, далей ад чужых вачэй. Зося раптам схаміянулася, адштурхнула Гардзею і сказала з дакорам:

— Зноў за сваё?

— Пра што ты, Зоська? Няўжо я калі цябе пакрыўдзіў? Давай пасядзім, пагамонім. Я так даўно твайго голасу не чуў. Толькі ў хату зайшоў, дык ты адразу збегла...

Гардзею узяў Зося за руку, паўёў у глыбіню клуні, сеў на сена, пасадзіў дзяўчыну побач, палез у кішэню, дастаў загорнутага ў бліскучую паперку цукровага "пеўніка", даў Зося са словамі:

— Частуйся.

— Вой, "пеўнік"! Такія на рынку ў Самары прадаваліся! — здзівілася дзяўчына і міжвольна пацягнулася рукою да ласунка, якога не каштавала ўжо шмат гадоў.

Яна разгарнула паперку, лізнула цукерку і з асалодаю прашапталі:

— Смаката! Здаецца, што смачней, чым было ў маленстве. Пакаштуй, — Зося працягнула "пеўніка" Гардзею.

Хлопец лізнуў і задаволены сказаў:

— Давай па чарзе.

Зося павярнулася да Гардзею тварам, з усмешкаю падносіла "пеўніка" да сваіх вуснаў, а потым падавала хлопцу. Так аддаюць пяшчоту і каханне, захапленне і таемныя пацалункі. Яны лізлі цукерку, пакуль тая не стала зусім празрыстаю, як пачуцці, што свяціліся ў маладых вачах. Тады Гардзею узяў гэтую смактульку і кінуў у дальні кут:

— Няхай мшышкі пачастуюцца за наша здароўе. А я зліжу слодыч з тваіх вуснаў.

Працяг тэмы

Размова пра культурныя прыярытэты нашага грамадства, пра перспектывы эстэтычнага выхавання новых пакаленняў беларусаў, пра набалелыя праблемы ў стасунках музыкантаў, дзеячаў тэатра, педагогаў, бацькоў з дзіцячай і маладзёжнай аўдыторыяй распачалася на старонках "ЛіМа" шэсць пазалетась — палемічным выступленнем дацэнта Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Н. Сцепацовай (гл. артыкул "Ад еўрапейскіх «тусовак» да любаснай правінцыі" ў нумары за 19. 09. 08 г.). І тэма не страчвае актуальнасці: мы адчуваем гэта па тэлефонных водгукках і пісьмах нашых чыта-

чоў, па новых матэрыялах няштатных аўтараў. Сёлета пад рубрыкай "Працяг тэмы" быў змешчаны ліст чытачкі "ЛіМа" А. Браценніковай ("Пажаданні ТЮГу", нумар за 15. 01. 10 г.) і водгукі на яго (гл. "ЛіМ" за 12. 02. 10 г.), а таксама публікацыя "Не стары, ды забыты тэатр" К. Пучыка (12. 03. 10 г.) пра надзённыя праблемы школьных тэатральных класаў. Аўтар сённяшняга артыкула М. Масціцкая звяртае ўвагу на самыя складаныя і тонкія аспекты ў выхаванні юных музыкантаў, і яе развагі зацікавяць не толькі спецыялістаў.

Аддзел мастацтваў "ЛіМа"

з'яўляецца адной з галоўных і важных задач, якую павінен вырашыць педагог у кожным індывідуальным выпадку.

Уласна выканальніцкае майстэрства — складаны і тонкі працэс, які залежыць ад фізічнага і маральнага стану таго, хто знаходзіцца на сцэне, бо кожны юны выканаўца — гэта найперш дзіця, якое трапіла ў незвычайныя для яго, стрэсавыя ўмовы, і таму без фізічнай падрыхтаванасці, без трэніраваных мышцаў цяжка добра выканаць праграму на сцэне. Паспяховаць выступлення залежыць не толькі ад якасці і надзейнасці засваення твораў, але і ад узроўню псіхалагічнай падрыхтаванасці вучня да кантакту з публікай. Хто ж не ведае: у самых розных сітуацыях залішніх хваляванне не дазваляе карыстацца ні магчымасцямі розуму, ні энергепатэнцыялам, а часам прыводзіць да краху задуманага. А як жа дзіцяці настроіцца на выступленне? Якія "ўнутраныя механізмы" варта ўключыць для дасягнення поспеху на сцэне? Настаўніку варта звярнуць увагу на тое, да якога псіхалагічнага тыпу адносіцца вучань: з'яўляецца ён экстравертам ці інтравертам. Псіхалагічная настройка вучня-экстраверта будзе доўгай, бо псіхіка такіх людзей, імпульсіўных і спонтанных, вымагае большага кантролю. Прычым нават адзінкавае няўдалае выступленне можа назаўсёды пакінуць негатыўны след — пачуццё няўпэўненасці і боязь сцэны. Інтраверты, "скіраваныя" ў свой асабісты свет, замкнёныя, негаваркія маюць цяжкасці, як правіла, з раскрыццём мастацкага вобраза на сцэне. "Раскрыццё" перад публікай — галоўная псіхалагічная задача, якую павінны вырашыць педагог і такі вучань.

Выступленне музыканта з даўніх часоў і дагэтуль застаецца загадкавым і насычаным дзеяннем. І нам, педагогам, у цесным супрацоўніцтве з бацькамі неабходна далікатна падтрымліваць творчы стан юнага выканаўцы, ствараючы ўмовы для максімальнага развіцця яго таленту.

Марына МАСЦІЦКАЯ, кіраўнік метадычнага аб'яднання фартэп'янага аддзялення сярэдняй школы № 157 г. Мінска

Радуюцца разам

"Оскармі"

айчынная сцэнічнага мастацтва называюць крышталёныя статуэткі, якімі ўжо 18 гадоў запар Беларускі саюз тэатральных дзеячаў адзначае лепшых у гэтай галіне.

Сёлета яго старшыня Аляксей Дударэў у Міжнародны дзень тэатра ўручыў пачэсныя прэфесійныя ўзнагароды народнаму артысту Беларусі купалаўцу Генадзю Гарбуку ("Крышталёная Паўлінка" за яскравае жыццё ў тэатры), актрысе Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа Галіне Букацінай ("Крышталёная зорка" за вялікі ўнёсак у развіццё тэатральных мастацтваў), артыстцы Гродзенскага абласнога тэатра Ялек Ларысе Мікуліч ("Крышталёны анёл" за выдатную працу ў сваім жанры), артыстцы Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Валентыне Гарцуевай ("Крышталёная кветка" за актёрскі дэбют). Групе дзеячаў сцэны міністр культуры краіны Павел Латушка ўручыў Ганаровыя знакі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь.

Мажорныя, напоўненыя подыхам жывой расквітнелай прыроды, адметныя сакавітай дэкаратыўнасцю і кампазіцыйнай выразнасцю нацюрморты Валяр'яны Жолтак — нібы крыніца святла. Яшчэ ўзімку ў Гарадскай мастацкай галерэі твораў Л.Шчамялёва ў межах праекта "Прыватная калекцыя" ладзілася выстаўка "Крыху пра Валяр'яну Жолтак", якая дадала колькі мала-

вядомых штрыхоў да партрэта гэтай незабыўнай спадкаемцы традыцый славаці "віцебскай школы". Выстаўка "Кола часу", прымеркаваная да 90-годдзя з дня нараджэння В. Жолтак, прайшла нядаўна ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі. Апроч узораў жывапісу мастачкі, якая з асаблівым захапленнем малявала кветкі (таксама натхнялася роднымі краявідамі, працавала і ў жанры партрэта), былі прадстаўлены дакументальныя матэрыялы, сямейныя фота.

Свой стыль

жывапісу гомельскі мастак і паэт Іван Саладоўнік называе "пунтыкалор". Праз мазаічнае "маляванне кропкамі" ён стварае эмацыйную прастору, працягваючы жыццёвыя і энергічныя раслін, свежага паветра, сонца. І падтрымлівае жывапісны код сваіх карцін кодам слоўным — сімвалічнымі подпісамі. Падзвіжца на творчасць гэтага таленавітага ўраджэнца Браншчыны, які атрымаў у Беларусі адукацыю інжынера-чыгуначніка, працаваў у Гомельскім аддзяленні Беларускай чыгункі, а затым — на кіруючых пасадах у аблвыканкаме, можна ў Музеі гісторыі горада Гомеля. Там да 11 красавіка працуе выстаўка "Квітнеючае сонца саду. Дэкаратыўны жывапіс і прэзінтны вершы Івана Саладоўніка".

Лана ІВАНОВА

На здымках: "Лета" Валяр'яны Жолтак; Іван Саладоўнік на вернісажы.

Фота Віктара Кавалёва

Дзеці вучацца іграць

Вучань выйшаў на сцэну, сеў за інструмент — і... Педагог не заўсёды можа прадбачыць, што зараз пачуе ён і слухачы, якія сядзяць у зале. Мабыць, вучань сыграе невыразна і аднастайна; мабыць, для яго самым галоўным будзе дайсці да інструмента, а калі ён сядзе за раяль, дык хваляванне знікне, і мы пачуем яскравае канцэртнае выкананне. А можа быць і такі варыянт: здарыцца правал у памяці, і вучань пачне імправізаваць у тым жа рытме і стылі, у якім напісаны твор, пакуль не ўспомніць нотны тэкст, і паспяхова дайграе да канца. Ці такі: вучаніца перад выступленнем аддасць акулера сямброўцы, бо нафарбавала вочы, а за акулерамі ніхто не ўбачыць іх прыгажосці, і будзе іграць усялякую, і клавійны будучы дваццаць, але яна ўсё роўна сыграе, прытым без асаблівых страт.

Дзеці, якія навучаюцца музыцы, у асноўным сур'ёзна ставяцца да заняткаў. А педагог, укладваючы ў вучня і ўвесь свой досвед, і душу, безумоўна, спадзяецца, што яго выхаванец данясе набывтыя веды і навыкі да слухача. І тым не менш, вынік выступлення непрадказальны, бо стабільная ігра на сцэне, менавіта выразнае канцэртнае прэфесійнае выкананне юнага музыкі (прафесійнае, безумоўна, у адпаведнасці з яго магчымасцямі і ўзростам) — гэта вялікая сур'ёзная праблема, якая вырашаецца складана,

па-рознаму ў кожным індывідуальным выпадку.

Як зрабіць выкананне стабільным — гэта хвалюе мяне, як і іншых педагогаў, не толькі выкладчыкаў фартэп'яна. На якія аспекты навучання трэба звяртаць увагу педагогу, каб сцэна зрабілася для вучня амаль родным домам; каб юны піяніст адчуваў сябе больш камфортна, якія б пачуцці яго ні апаноўвалі; каб ёмістая праца, зробленая разам з педагогам, не страчвалася ў час выканання?

Складніцаў сцэнічнага поспеху шмат. Спынімся на некаторых.

На пачатковым этапе заняткаў, думаю, першая і галоўная задача — запаліць агеньчык цікавасці ў маленькіх вучняў. Тады пасля кожнага ўрока іх вочы будуць поўныя радасці ад таго, што ім падабаецца і педагог, і фартэп'яна, і самі заняткі на ім. Адрозна вырашаецца і праблема наладжвання псіхалагічнага кантакту з вучнем, адбываецца прывыканне і прыстаёванне вучня да настаўніка, ім робіцца камфортна ў асяроддзі адно аднаго. Наступны этап працы — пабудова сістэмы стабільных заняткаў не толькі ў класе, але і ў хатніх умовах праз стасункі "настаўнік — вучань — бацькі". На жаль, многія бацькі дужа занятыя на працы, дзеці знаходзяцца ў групах падоўжанага дня, таму ўзаемаадносінны настаўніка і бацькоў ладзіцца толькі па тэлефоне. Аднак, калі бацькі адчуваюць

вашу неабыхавасць да іх дзіцяці і ведаюць, што яму падабаецца ў вас вучыцца, дык абавязкова падтрымаюць усе ініцыятывы педагога.

Найбольш спрыяльныя ўмовы для развіцця творчага патэнцыялу вучня стварае ансамблевая ігра. У калектыве дзеці адчуваюць сябе больш упэўненымі, смялей і ярчэй раскрываюць свае здольнасці. Калектывнае музыцыраванне выхоўвае такія якасці, як узаемаразуменне, адказнасць, ініцыятыўнасць, дысцыплінаванасць, развівае паліграфічныя сых і ўвогуле — мысленне. Бо ў адрозненне ад саліста ўдзельнік ансамбля павінен слухаць не толькі сябе, але і свайго партнёра і гучанне ансамбля ў цэлым. Сама ж галоўнае — удзельнік ансамблевай ігры адчувае сябе на сцэне больш упэўнена, чым саліст, лягчэй спраўляецца з хваляваннем.

Дарэчы, перспектыва публічнага выступлення дадае вучню энергію, акрэслівае сэнс яго штодзённай працы за інструментам. Сцэна — гэта ўрэшце стымул для дзяцей: апладысменты, захапленне ў вачах аднакласнікаў і бацькоў, ухвала, пачуццё задавальнення і значнасці, радасць ад ігры на інструменце! Але спачатку вучню трэба адолець доўгі перыяд падрыхтоўкі праграмы, карпатлівай, пажадана штодзённай працы за інструментам, пэўнага самаабмежавання. І, зразумела, — падрыхтаваць сябе псіхалагічна да канцэртнага выступлення, што

Музей адраджэння эмоцый

20 гадоў. У чалавечым грамадстве гэта ўзрост новага пакалення. У гісторыі ж — імгненне: або яскравае, або прыкметнае, або зусім незаўважнае. Усё адносна... Мабыць, таму супрацоўнікі Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральной і музычнай культуры Беларусі, справа якіх — адраджаць і захоўваць памяць пра натхнёны творчасцю імгненні далёкай і нядаўняй мінуўшчыны ды ладзіць духоўныя павязі між рознымі пакаленнямі, падтрымліваюць гістарычную пераемнасць, не ператвараюць 20-годдзе сваёй установы ў юбілейную падзею. Для калектыву музея гэта проста знамянальная дата, якую ён адзначае новай выстаўкай.

Заснаваны ў 1990-м Дзяржаўны музей гісторыі тэатральной і музычнай культуры Беларусі першае дзесяцігоддзе свайго існавання месціўся ў будынку цяперашняга філіяла — "Гасціні Уладзіслава Галубка". Затым пераехаў у адрастаўраную камяніцу XIX стагоддзя — г.зв. "Дом масонаў". Афіцыйная імпрэза з нагоды ўваходзінай музея ў новае памяшканне адбылася 10 студзеня 2002-га, пра што мы падрабязна распавялі (гл. "ЛіМ" за 25.01.02 г.) і ўжо з таго часу пачалі зацікаўлена сачыць за жыццём у гістарычным будынку па адрасе Музычны завулак, 5.

Адкрыццё першай пастаяннай экспазіцыі — "Вытокі тэатральной і музычнай культуры на беларускіх землях", дзе прадстаўлены, прынамсі, найбольш характэрныя для Беларусі музычныя інструменты і рэгіянальныя варыянты батлейкі — нашага народнага тэатра. І наступныя экспазіцыі, прысвечаныя, адпаведна, музычнай і тэатральной культуры XX стагоддзя. І апошняя, прадстаўленая летась, — яна паказвае развіццё музычнай культуры ўсіх традыцыйных канфесій, хрысціянскіх і нехрысціянскіх, спрадвек распаўсюджаных на беларускіх землях, а таксама дзейнасць школьных ды магнанцкіх тэатраў. Мемарыяльныя пакоі, прысвечаныя выдатным дзеячам нацыянальнай сцэны: Л.Александровскай, С. Станюце, актёрскай дынастыі Яроменкаў. Зала, экспанаты якой распавядаюць пра творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча ды С. Манюшкі. А яшчэ — зменныя выстаўкі, прэзентацыі навуковых праектаў, музычныя вечарыны, сустрэчы з нагоды

памятных дат і творчых юбілеяў...

Калі згадаць усе адметныя падзеі ды імпрэзы, што адбыліся ў гэтым гасцінным творчым доме і адлюстраваліся на старонках "ЛіМа", атрымаецца не зусім звычайныя тэма: жывы, стракаты, захапляльны! Не здарма гэты музей называюць музеем адраджэння эмоцый, бо яго рупліўцы імкнуцца прадэманстраваць жыццё самых тонкіх і эфемерных мастацтваў. Адгучыць музыка; скончыцца спектакль; аціхнуць воплескі; сплынуць гады; змяніцца пакаленні выканаўцаў і глядачоў — а старыя інструменты і афішы, нотныя рукапісы і тэатральныя праграмы, асабістыя рэчы актёраў і сцэнічныя строі, замалеўкі мастакоў і архіўныя фотаздымкі, сабраныя ў гэтых сценах, дапамогуць узнавіць цудоўныя імгненні, абудзіць хвалю шчырых эмоцый ад сустрэчы з неўміручым светам творчасці.

"Узнавіць і захаваць" — так назвалі супрацоўнікі музея сваю новую выстаўку і ўклю-

чылі ў яе архіўныя матэрыялы па гісторыі будынка, (яму споўнілася 200 гадоў, і пра гэты помнік архітэктуры мы раскажам асобна), а таксама экспанаты з фондаў музея, якія не ўвайшлі ў пастаянную экспазіцыю. Вернісаж папярэднічаў канцэрт студэнтаў-вакалістаў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. Адбылася і віншавальная імпрэза з удзелам афіцыйных асоб, шматлікіх сяброў музея, прадстаўнікоў грамадскіх культурных арганізацый.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральной і музычнай культуры Беларусі Зінаіда Кучар і дырэктар Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы Алена Мацеўская; лялькі, зробленыя выдомай артысткай Зояй Белавосіц, і тэатральныя касцюмы; работа невядомага мастака "Партрэт народнай артысткі БССР і СССР Аляксандры Клімавай".

Фота Віктара Кавалёва

Значнай ды прадстаўнічай падзеяй у культурным жыцці нашай краіны назаў персанальную выстаўку жывапісу "Фрагменты Вавілонскай вежы" занага мастака Віктара Альшэўскага ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі яго дырэктар Уладзімір Пракапцоў.

На вернісаж наведаліся прэм'ер-міністр Сяргей Сідорскі, старшыня Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь Барыс Батура, намеснік старшыні Пастаяннай камісіі Палаты прадстаўнікоў па правах чалавека, нацыянальных адносін і сродках масавай інфармацыі Анатоля Глаз, прадстаўнікі міністэрстваў, дыпламатычнага корпуса ў нашай краіне, творчай інтэлігенцыі, сябры і прыхільнікі творчасці Віктара Альшэўскага.

цасць, радасць новых адкрыццяў і расчараванне ў ранейшых поглядах-аксіёмах, будаўніцтва і разбурэнне адначасова. Мы ідзем да будучыні праз мінулае, засвойваем яго падзеі, вопыт як уласныя ўражанні...

Усяго ў экспазіцыі дэманструецца каля шасцідзесяці работ. Прыцягваюць самамоўныя, насычаныя фарбамі палотны "Свята для кветкі", "Рыбкі для вялікага акварыума", "Аранжавая мелодыя", "Ружаны", "Дзяцінства", паймаўшэўскі фрагментарна аб'яднаны "Удзень нараджэння Вікторыі", "Шлях з Пальміры ў Мір", "Ілюзія раўнавагі", "Трансфармацыя", "Рух свядомасці", "Траекторыя". Карціны выпраменьваюць цеплыню і затоеную радасць, дазваляюць засяродзіцца і патрапіць у той асаблівы, пазбаўлены штодзённай мітусні свет, які завецца спакоем ды гармоніяй. Ёсць на выстаўцы і серыя партрэтаў: "Партрэт акадэміка Міхаіла Высоцкага", "Сямейны партрэт Хінтэрштокераў", "Партрэт маці", "Партрэт Валянціна Елізар'ева"... Увогуле, работы выклікаюць не проста эстэтычныя эмоцыі, а цэлы шэраг пытанняў, глыбока філасофскіх, пра сэнс быцця.

Карціна "Фрагменты Вавілонскай вежы", якая дала назву выстаўцы, складаецца з трынаццаці фрагментаў. Гэта не проста твор мастацтва, але і ўвесь творчы шлях В. Альшэўскага, яго імкненне выказаць узаемасувязь розных цывілізацый. Задумы работ і кампазіцый сведчаць пра духоўную сталасць аўтара, пра глыбокае асэнсаванне тэм. На карцінах яны пазначаны ўмоўна, знакава — выявамі тых ці іншых аб'ектаў, якія сталі візітоўкамі гэтых цывілізацый, краін, народаў. Тут уясаблены сфінкс Старажытнага Егіпта, Ангкор-Ват — помнік культуры Камбоджы, піраміды Чычэн-Іцы (Мексіка), лодка вікінгаў (Нарвегія), велічны і казачны Махабаліпурам (Індыя), тэракотавае войска Цінь Шы-Хуандзі (Кітай), венецыянскі леў (Італія), Пальміра (Сірыя), Петра (Іарданія), Пергамскі алтар (Малая Азія), карыятыды Акропаля (Грэцыя) і Эфеса (Турцыя), Старое прадмесце Варшавы (Польшча) і Кападокія (Турцыя), Крамлёўскія куранты (Расія)... Родная Беларусь прадстаўлена старажытным Мірскім замкам. Ачольвае велічную кампазіцыю палатно "Лабірынт свядомасці".

Акрамя знакавых помнікаў архітэктуры, "Фрагменты Вавілонскай вежы" спалучаюць у сабе помнікі культуры ў самым шырокім сэнсе: навукі, музыкі, літаратуры, усіх відаў духоўнай дзейнасці чалавека на зямлі. Яны нібы злепкі, у якіх праявіліся асаблівасці культуры і побыту народаў розных краін і кантынентаў. Архітэктура збудаванняў уражвае непаўторнасцю стыляў і багаццем фантазіі іх творцаў. Работы мастака, у якіх уясабілася геаграфія яго падарожжаў, даюць магчымасць наведаць кураму выстаўкі прайсці гэты шлях разам з аўтарам.

Віктар Альшэўскі робіць акцэнт на тым, што "Фрагменты..." — спроба аб'яднаць свет, сказаць сучаснікам, як моцна мы звязаны з бліжкім і далёкім — як у прасторы, так і ў часе. Наколькі людзі ўзаемазалежныя, а час — супэльна-плынь. Бо чалавецтва — адна сям'я. Нам трэба жыць ва ўзаемапавазе, памяркованасці і паразуменні. Захаваць сёння нашу агульную вежу — даць шанс нашчадкам весці яе будаўніцтва далей.

Віктар КАВАЛЁЎ

На здымках: В. Альшэўскі, С. Сідорскі, Б. Батура; работы мастака.

Фота аўтара

Да будучыні... праз мінулае

Міністр культуры Беларусі Павел Латушка, якому неаднойчы даводзілася адкрываць выстаўкі Віктара Альшэўскага ў замежжы і тым самым прадстаўляць беларускую культуру на высокім узроўні, зазначыў сімвалічнасць Вавілонскай вежы, з дапамогай якой чалавек праз матэрыяльнае дамагаўся дайсці да Бога, але зразумеў, што гэта магчыма зрабіць толькі праз духоўнасць. І вельмі важна, што ў філасофіі мастацтва Віктара Уладзіміравіча галоўным з'яўляецца духоўнасць. Дзякуючы менавіта гэтаму падыходу, гэтай Вавілонскай вежы мы маем адзін з фрагментаў беларускага выяўленчага мастацтва як складніка знакамітай ва ўсім свеце сучаснай беларускай мастацкай школы.

Міністр замежных спраў Беларусі Сяргей Мартынаў таксама падкрэсліў вельмі актыўную выставачную дзейнасць творцы, работы якога сталі неад'емнай часткай высокага іміджу беларускага мастацтва і культуры за межамі нашай краіны. Экспазіцыя "Фрагменты Вавілонскай вежы", бяспрэчна, — вялікае свята не толькі для В. Альшэўскага, але і для яго сяброў. Глыбокая паэтычная творчасць Альшэўскага заўсёды надае жыццю святлонасці і лёгкага флёру загадкавасці.

Як вядома, мастакамі нараджаюцца. Але, каб спраўдзіцца ў жыцці і спраўдзіць свае мары, шмат у чым дапамагаюць спецыялізаваныя навучальныя ўстановы і таленавітыя настаўнікі. Рэктар Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Рычард Смольскі ахарактарызаваў Віктара Альшэўскага як стваральніка прыгажосці, філасофа беларускага выяўленчага мастацтва. Дадзеная выстаўка — падзея значная для культурнага жыцця, але перш за ўсё яна значная для БДАМ, для мастацкага факультэта і студэнтаў, якія ганарацца тым, што сярод іх выкладчыкаў знаходзіцца такі выдатны творца і настаўнік. Альшэўскі з той катэгорыі рэдкіх мастакоў, якія ставяцца да жыцця і адлюстроўваюць яго ў мастацтве сапраўды як філосафы.

Віноўцу ўрачыстасці віншавалі таксама першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў Рыгор Сітніца, земляк, у прыватнасці супрацоўнікі Магілёўскага абласнога мастацкага музея імя П. Масленікава, Бялыніцкага раённага мастацкага музея імя В. Бялыніцкага-Бірулі...

У мінулым годзе Віктарам Альшэўскім быў распачаты праект "Легенды нашай цывілізацыі", прысвечаны Году роднай зямлі. Выстаўкі ладзіліся на роднай Магілёўшчыне: у Бялынічах, Шклове, Крычаве, Асіповічах,

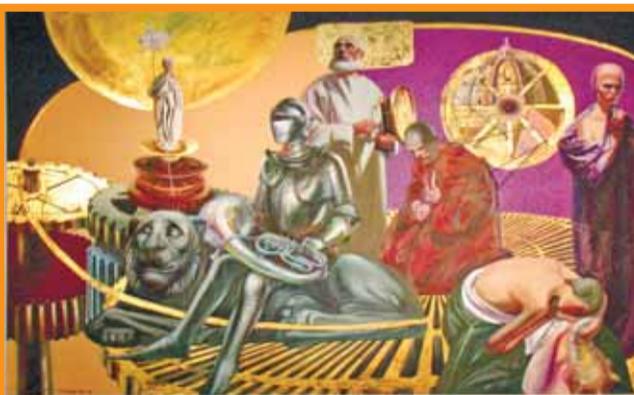
Бабруйску, Магілёве. Сімвалічна і важна, што мастак звярнуўся да сваіх вытокаў, крыніц свайго таленту: адкуль ён паходзіць, дзе ён нарадзіўся, адкуль вытокі менавіта яго крыніцы духоўнасці. Са слоў творцы, праект "Легенды нашай цывілізацыі" — легенды малых і вялікіх гарадоў нашай краіны і зямной цывілізацыі. У праекце зніталіся, заліліся ў адно цэлае лёсы, светабачанне, ідэалогія, псіхалогія вёсак, невялікіх гарадоў, сталіц і паданні розных народаў.

"Фрагменты Вавілонскай вежы" — працяг выставачнага праекта "Легенды нашай цывілізацыі". Вавілонская вежа — міфічны вобраз імкнення чалавека да неабсяжнага пазнання. Але на працягу тысячагоддзяў на зямлі стваралася іншая вежа — ду-

хоўнай культуры. Кожная цывілізацыя, кожны народ і чалавек укладвалі ў падмурак гэтай вежы цагліны і разуменне сутнасці жыцця, свайго прызначэння на зямлі, духоўнага сталення. Віктар Альшэўскі ўпэўнены, што свядомасць чалавека грунтуецца на фрагментарным мысленні. Уражанні, атрыманыя ў працэсе жыцця, — гэта тыя фрагменты зямнога падарожжа чалавека, якія фарміруюць яго як асобу. Фрагмент у нашым разуменні і з'яўляецца часткай цэлага. Цэласная форма становіцца такой у выніку пэўных гарманічных узаемасувязяў гістарычных эпох.

Сёння мы спасцігаем разрозненныя фрагменты зямных цывілізацый. Час разбурае, сцірае сляды намаганняў чалавека, ма-

Віктар Альшэўскі нарадзіўся ў вёсцы Вугольшчына Бялыніцкага раёна. Вучыўся ў Рэспубліканскай школе-інтэрнаце па музыцы і выяўленчым мастацтве імя І. Ахрэмчыка (1965 — 1972), закончыў арганізацыю манументальна-дэкаратыўнага жывапісу Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута (1980), творчыя майстэрні Акадэміі мастацтваў СССР у Мінску (1984). Ён з'яўляецца прафесарам Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Вучыўся ў Гаўрылы Вашчанкі, Віктара Нямцова, Міхаіла Савіцкага. У мінулым годзе стаў лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь за серыю жывапісных твораў для залы ўрачыстых пасяджэнняў Гомельскага палаца-паркавага ансамбля. Работы захоўваюцца ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі, Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва ў Мінску, Бялыніцкім раённым мастацкім музеі імя В. Бялыніцкага-Бірулі, Дзяржаўнай Трацякоўскай галерэі, у карцінных галерэях і прыватных зборах у Беларусі, Расіі, Швецыі, Германіі, Італіі, ЗША, Польшчы, Нарвегіі і іншых краінах.

Ад прадзедаў...

Слова краязнаўцы

Сяргей Макарэвіч з Вілейкі піша пра ролю краязнаўства ў жыцці:

— Краязнаўства — гэта стыль жыцця. Раз пасмакаваўшы водар перамогі ў пошуках, больш ніколі не адмовішся ад працы ў архівах, бібліятэках.

Кожны занятак павінен прыносіць задавальненне. Паэт, напэўна, радуецца напісанню не толькі верша, але і стварэнню хаця б удалай страфы. Музыка атрымлівае асалоду, калі яму ўдаецца напісаць цікавую мелодыю. Я ўжо не кажу пра выданне цэлай кнігі ці запісу кружэлкі. Так і ў краязнаўцы. Кожны знойдзены факт з жыцця зямляка ці нават паселішча прыносіць радасць. Ты — першы. Ты ведаеш роўна на гэты факт больш, чым астатнія.

Але якая праца хаваецца за пошукамі? Яна не заўважная для большасці з тых, хто чытае апублікаваныя артыкулы, выдадзеныя кнігі пра родны горад, вёску, сядзіба на доме, свайго першага настаўніка. Чытач бачыць вынік, які прымае за належнае. І толькі адзінкі здольныя зазірнуць унутр ("зри в корень") ды ацаніць працу, якая робіцца не дзеля грошай, званняў, узнагарод. Мэта такой працы простая і ў той самы час высакародная — раскрываць гісторыю, якая прыхаваная. У памяці людзей, у папках архіўных спраў, у бібліятэчных дакументах і кнігах. І ўсё гэта ў час, свабодны ад асноўнай працы. Бо краязнаўства — гэта не прафесія, гэта, як адзначалася, стыль жыцця.

Як не кожнаму чалавеку да твару гарнітур, так і краязнаўства. Не кожны здольны на працягу некалькіх месяцаў, а то і гадоў корпацца ў дакументах з неразборлівым почыркам, залітых вадой, падсмаленых агнём ды вышукваць патрэбную дату, прозвішча, фразу. І так з дня ў дзень, тыдзень за тыднем. А выніку можа і не быць. Але ён можа быць і ашаламляльным, сенсацыйным. Хто шукае, той знойдзе.

Краязнаўства — цэлы сусвет. Музыка чуе меладычны шлох травы, для мастака заўважная ўсмешка птушак, паэты здольныя размаўляць з ветрам. А краязнаўцы адчуваюць факты, месцы, дзе яны схаваныя. А значыць і гэтыя людзі заслугоўваюць, каб іх праца паважалася. Калі думаецца па-іншаму, зазірніце як-небудзь у архіў. Усё самі зразумеете.

Прысвечаны класікам

З'явіліся паштоўкі ў гонар класікаў айчынай літаратуры **Максіма Танка** і **Уладзіміра Караткевіча**.

Выдавец, краязнаўца з Маладзечна, Міхась Казлоўскі выбар асоб тлумачыць тым, што сёлета споўнілася б 80 гадоў Уладзіміру Караткевічу. А першым пісьменнікам, з якім ён наладзіў сталае ліставанне, быў Максім Танк. Аўтар партрэта У. Караткевіча — Генадзь Сянькоўскі, М. Танка — Алена Кучко.

Паштоўкі выйшлі ў працяг серыі, ідэя якой належыць Міхасю Казлоўскаму і Алесю Сярожкіну. Раней з'явіліся паштоўкі з партрэтамі Адама Станкевіча, Вінцэнта Гадлеўскага, Міколы Каспяровіча, Янкі Купалы, Язэпа Драздовіча, Алеся Гаруна, Вацлава Ластоўскага і іншых.

Дзмітрый БЕРАЖНЫ

Відавочцы падказваюць

Мемарыяльная дошка, якой на доме № 47 па вуліцы Савецкай было ўвекавечана знаходжанне ў Лунінцы ў 1911 — 1912 гадах Якуба Коласа, утрымлівае гістарычную памылку, якая патрабуе выпраўлення.

Першаадкрывальнікам мясцін, звязаных з імем народнага песняра і асоб, якія былі яго знаёмымі ў лунінецкіх перыяд жыцця, з'яўляўся Леў Мірачыцкі. Ён працаваў у Дзяржаўным музеі Якуба Коласа ў 1960-я гг. Пра свае пошукі сп. Мірачыцкі паведаміў у лунінецкай раённай газеце, якая ў той час выходзіла пад назвай "Авангард". У артыкуле, апублікаваным 26 студзеня 1961 года, аўтар спасылкаецца на галоўную крыніцу звестак — ветэрана педагогічнай працы лунінчанку Любоў Савінскую. Яна — дачка святара мясцовай Крыжаўзвіжанскай царквы Мікалая Прорвіча, якога Якуб Колас прыгадаў у трылогіі "На ростанях". Менавіта гэты лунінчанін і даў

прытулак апальнаму пісьменніку, запраціўшы яго ў Лунінец і падзяліўшыся прыватнымі ўрокамі. Пазней у сваім допісе, надрукаваным 28 жніўня 1962 года ў лунінецкай раёнцы, якая змяніла назву на "Ленінскі шлях", Любоў Савінская вівала рашэнне гарвыканкама перайменаваць вуліцу Завальная ў вуліцу імя Якуба Коласа: "...Для ўвекавечання памяці паэта добра было б яшчэ ўстанавіць мемарыяльную дошку на будынку школы № 1, таму што на гэтым месцы калісьці стаяла старая народная школа, у якой часова жыў Якуб Колас у свайго сябра Вікенція Філіповіча".

Мемарыяльная дошка, устаноўленая да 80-годдзя знаходжання народнага песня-

ра ў Лунінцы, сцвярджае, што ён жыў у доме, на якім яна прымацавана. Але сцвярджанне гэтае — памылковае. На самай справе ў гэтым сапраўды старажытным доме ў той час здымала кватэру сям'я Уладзіміра і Любові Філіповічаў, якіх як госць наведваў Якуб Колас. Але няма сэнсу карэктаваць надпіс: колькі год таму новыя гаспадары дом перабудавалі, і ён страціў першапачатковы выгляд. Таму, на мой погляд, мемарыяльную дошку лепш захаваць у краязнаўчым музеі як прыклад шматгадовых пошукаў гістарычнай дакладнасці.

Канчаткова ж памылка будзе выпраўлена, калі мемарыяльная дошка з адпаведным сапраўднасці тэкстам з'явіцца на будынку СШ № 1 г. Лунінец. Магчыма, па прыкладзе Мікашэвіцкай гімназіі, утанараванай імем паэта Уладзіслава Нядзведскага, гэта натхніць калектыў школы на імкненне таксама насіць імя пісьменніка — народнага песняра Беларусі Якуба Коласа. Гэта было б годным падарункам да 100-годдзя з часу знаходжання яго ў нашым горадзе.

Таццяна КАНАПАЦКАЯ

Нядаўна мне трапіў у рукі рарытэтны фотаздымак, які зберагла парафія Ключчанскай парафіі Тэрэса Віктараўна Сусвіла як падарунак да юбілею сльннага зямляка.

Гэтану фотаздымку без малага сто гадоў. На ім — знакаміты беларускі хор Ключчанскага касцёла, які ў 1915 годзе стварыў ксёндз Канстанцін Стаповіч (Казімір Сваяк).

"Працу на беларускай культурнай ніве пачынае Кастусь ад арганізацыі перадусім касцельнага хору, з якога хутка развіўся "Хаўрус Сваякоў", — піша ў сваіх "Успамінах пра Казіміра Сваяка" яго брат Бярнарда Стаповіч. Амаль усе 40 асоб сталіся ўдзельнікамі "Хаўрусу Сваякоў". Апрача іншых парафіян, удзельнікамі хору былі Адольф Клімовіч, інжынер, аграном і вядомы беларускі дзеяч; таленавіты малады мастак — Ракіцкі (імя невядома), які таксама рана пайшоў з жыцця. Некаторы час жыў у Засвіры, дзе працаваў Стаповіч. Маляваў абраз святога Язафата Кунцэвіча для галоўнага алтара Засвірскага касцёла. Многія згадвалі пра карціну з выявай Сваяка на прыступках Ключчанскага касцёла, які трымае ў руках малітоўнік, і лічаць, што гэта работа магла належаць Ракіцкаму альбо Драздовічу. На жаль, да нашага часу гэта карціна не захавалася.

Спявалі ў хоры Віктар і Валянціна Смаленскія, у гміне якіх адбылася пастаноўка п'есы "Паўлінка" (1914) з удзелам Янкі Купалы і Паўліны Мядзёлкі. Валянціна Смаленская працавала настаўніцай у роднай вёсцы

Хаўрус Сваякоў

Стаповіча — Баранях, куды яна прыязджала з Ключчан. Удзельнічалі ў хоры і яшчэ некалькі настаўнікаў, а таксама моладзь з навакольных вёсак.

Акрамя касцельных спеваў удзельнікі хору развучвалі і беларускія народныя песні. А яшчэ чыталі лекцыі, праводзілі літаратурныя вечары. На першы ўтодкі з дня стварэння хору Стаповіч напісаў рэфэрат "Аб беларускай песні", які прачытаў адзін з удзельнікаў хору.

З ліку харыстаў была створана драматычная група. Было вырашана падрыхтаваць п'есу, якая адпавядала б вясковому жыццю. П'еса, якую ён напісаў для сваіх сяброў, называлася "Праклённае зялё", дзе на трагічным прыкладзе паказваў, якім няшчасцем з'яўляецца п'янства для людзей.

Прадстаўленне "Праклённага зялё" адбылося 12 чэрвеня 1916 года ў спецыяльна абсталяваным для гэтага гміне Смаленскіх. Пазней гэта п'еса была названа "Янка Канцавы". У 1922 годзе яна атрымала прэмію на першым конкурсе драматычных твораў у Вільні.

У хоры Ключчанскага касцёла спяваў і мой дзед, Ян Субач, які быў стрыечным братам Канстанціна Стаповіча па мацярынскай лініі і таксама меў добры голас.

У гэтым жа хоры спявала і маці Тэрэсы Сусвілы — Вераніка Мікалаеўна Шапура. Спадарыня Тэрэса, якая цяпер таксама спявае ў хоры Ключчанскага касцёла, распавядае:

— Калі адзначаўся 100-гадовы юбілей з дня нараджэння Сваяка (1990), прыязджаў карэспандэнт з Мінска Генадзь Бабкін — маме

тады было ўжо 97 гадоў, — то яна яму расказвала свае ўспаміны і спявала. Яна часта спявала песні, якім навучыў іх Сваяк.

І Тэрэса Віктараўна прыгожым, чыстым, высокім голасам заспявала "Ой, яцелі гусі..." — любімую песню маці Кастуся Стаповіча Эльжбеты. А потым — "Зялёны дубочак", якую, па словах яе маці, любіў спяваць сам Сваяк.

— Мама расказвала, што ксёндз Стаповіч быў высокі, прыгожы, статны і вельмі добры. Памятала казанні, якія ён вёў на беларускай мове. Стараўся далучыць моладзь да чытання, даваў кніжкі, выпісваў людзям беларускія газеты за свой кошт. Яго любілі і цешыліся кожны раз, калі прыязджаў у Ключчанскі касцёл, каб замяніць якога-небудзь ксяндза.

Вось і ўсё, што захавалася ў памяці Тэрэсы Віктараўны.

Гэты фотаздымак яна перадала для будучага музея Стаповіча, які, мы маем надзею, будзе адкрыты ў вёсцы Барань у год яго 120-годдзя з дня нараджэння паэта і святара.

Іаланта ВАЛУЕВІЧ

На здымку: на прыступках плебаніі: кс. К. Стаповіч — у другім радзе 6-ы справа, Валянціна Карпінская (у дзявоцтве — Смаленская) — побач са Сваяком 5-я справа — у другім радзе; арганіст (імя невядома) — у 2-м радзе 4-ы злева; Вераніка Шапура — у першым радзе 2-я злева; Ян Субач — у перадапошнім радзе 2-і справа.

Культура слова

У грыбы, у ягады...

— Куды сёння пойдзем?
— Я — у грыбы.
— Я — у ягады.
— А я паеду ў дровы.

Натуральна, проста і ясна. Звеку ў нас такая гаворка — у *грыбы*, у *ягады*, у *дровы*, у *траву*... Ды не толькі ў нас. Па ўсёй Беларусі так гавораць людзі. Зазірніце ў кнігі нашых класікаў, выхадцаў з самых розных куткоў краіны, — ці не ў кожнага напатакаецца гэтае "у". Вось пачатак страфы з верша Якуба Коласа, што прыводзіць тлумачальны слоўнік беларускай мовы (1983) як адзін з прыкладаў ужывання прыназоўніка "у": "Пайсці ў грыбы ці ў тулю ж рыбу...". А вось сказ з кнігі "Трое" случчача Максіма Лужаніна: "Як там было, зараз не дакапаешся, але хадзіць у грыбы ці лавіць рыбу на берагах Свіслачы ў Ждановічах у наступным годзе Колас не вярнуўся". А гэта — з "Сокаў цаліны" капальчука Цішкі Гартнага: "Ці не па мяне яна ўжо ідзе? — Падумала Зося ўголас. — Бадай, у траву сабралася". Ці вось сказ з кнігі палешука, народнага пісьменніка Беларусі Івана Навуменкі, "Любімы горад": "Да вайны Васіль, выбіраючыся ў грыбы, блакуаў па сасновых пералесках, верасах...".

Ды от мой былы калега па часопісе "Польмя" Андрэй Федарэнка захацеў пасарамаціць і паправіць і народ, і народных пісьменнікаў:

"...правільней усё ж, — павучае ён у сваім эсе "З кошыкам, або Гісторыя ненапісанай апошні", — казаць не "ў грыбы", а "па грыбы". І дае такое тлумачэнне: "Спачатку мы ідзем У лес, а ўжо там выбіраем, ПА што мы прыйшлі. Не скажаш жа: "пайду ў краму ў хлеб; дык чаму ж дапускаем — "іду ў лес у грыбы"? У грыбы або ў ягады можна зашыцца, залезці, забрацца — як і ў сена, у малінік, у глушэчу лесу; можна дапусціць, што якісь малады і дурны вожык залез у грыбы — у прамым сэнсе, у сярэдзіну кошыка з грыбамі, ці аса залезла ў слоік з ягадамі — злятала "ў ягады"... ("Дзеяслоў", 2005, І, с.109).

"Логіку" такіх аўтараў вельмі аргументавана разбівае Анатоль Кльшкя ў артыкуле "Руплівы прыназоўнік "у", дзе ён пераканана паказвае, што паміж ужываннем прыназоўнікаў "у" і "па" "ёсць пэўнае адрозненне. Скажам, вам пазнавіла сястра і перадала, што яна назбірала буюкоў і для вас, прасіць заехаць да яе. Вы паедзеце ўзяць буюкоў — па буюкі. А ехаць у буюкі — гэта абавязкова туды, дзе буюкі растуць і дзе іх трэба яшчэ назбіраць. Таксама: у суніцы, у чарніцы і г.д." Аўтар прыводзіць цэлы шэраг прыкладаў правільнага ўжывання прыназоўнікаў "у" і "па" ("Звязда", 2006, 20 красавіка).

Я хацеў бы толькі ўстаць тут і свае "пяць капеек". Прыкладам, я не ўяўляю яшчэ, каб

у нас казалі: "Схадзі ў краму па хлеб" — у сэнсе "купіць хлеба". Мае вяскоўцы так і скажуць: "Схадзі купі хлеба". "Па" скажуць толькі тады, калі хлеб для цябе ўжо нехта купіў і яго астаецца забраць. Словам, "па" ўжываецца тады, калі трэба ісці па нешта ўжо сваё — нарыхтаванае, падараванае ці купленае.

І яшчэ адно. Адкуль узялася гэтая "алагічнасць", якая так збянтэжыла Андрэя Федарэнка?

Думаю, прычына тут адна: народ не церпіць таўталагіі, ён заўсёды стараецца выказацца каратка, лаканічна, адкідаючы ўсё лішняе. Напрыклад, замест доўгай фразы "кажучы адным словам" мы пішам пры нейкім абгульненні па-народнаму проста — "словам". Народ часам нават "уразае" некаторыя словы: *яшчэ* — *шчэ*, *можа* — *мо*, *гэтая* — *гэта*, *каля* — *ля*, *досыць* — *до*, *хто-небудзь* — *хто* ("Калі хто прыйдзе, скажы..."), *чым-небудзь* — *чым* ("Даруй, калі чым пакрыўдзіў цябе") і г.г.

Імкненне выказацца карацей адбылася і тут. Нашто казаць доўгую фразу — "Пайду ў лес збіраць грыбы", калі можна апусціць цэлыя два словы — *лес* і *збіраць*, без якіх і так усё будзе ясна. "Пайду ў грыбы", — кожны разумее, што чалавек ідзе ў лес, а не куды інакш, збіраць грыбы, у *дровы* — прытываць у лесе дровы, у *траву* — жаць ці рваць на полі ці ў лузе траву. І гэтак — ва ўсіх выпадках.

Кастусь ЦВІРКА

Паставы на працягу свайго існавання былі невялічкім горадам, які рэдка аказваўся ў гушчыні вялікіх падзей і здарэнняў. Жыццёвыя шляхі знакамітых людзей, што раскручвалі спіраль гісторыі, звычайна праходзілі далёка адсюль. Але надаралася, што па вуліцах шпацыравалі асобы, чые імёны ведае любы адукаваны чалавек.

“Ала-лі” былі сімвалам заканчэння палявання. Тым з афіцэраў, хто не паспеў да гэтага моманту пад’ехаць да звера, парфорс не залічваўся.

Паколькі на парфорсныя паляванні ў Паставы прызьджалі вядомыя гістарычныя асобы, у тым ліку і члены рускай імператарскай сям’і, то мястэчка не магло застацца незаўважаным для кінадакументалістаў, фатографістаў і літаратараў. У пачатку XX стагоддзя было выпушчана некалькі фотакартак з адлюстраваннем эпізодаў заняткаў у афіцэрскай кавалерыйскай школе. А ў 1908 годзе кінапрадпрыемствам і рэжысёрам А. Дранковым зняты невялікі дакументальны фільм “Кавалерыйская школа ў Паставах”, які захавваўся да нашых дзён.

З літаратурных твораў, у якіх згадваецца Паставы кавалерыйскай школы, найбольш адметным з’яўляецца раман “Largo” былога кіраўніка казацкага аддзела школы атамана П. Краснова, які неаднаразова бываў у Паставах. У яго творы лёс герояў, кавалерыйскіх афіцэраў Петрыка і Партоса складаецца так, што яны трапляюць у паліўнічы замак Пшаздзецкага, дзе разам з іншымі курсантамі ўдзельнічаюць у розных мерапрыемствах. Падрабязна, эмацыянальна і жыва апісаны ўвесь працэс парфорснага палявання, а лірычны адступленні вымалёўваюць прыгожыя краявіды паставскай прыроды.

З цікавасцю чытаюцца ўспаміны палкоўніка М. Мурахоўскага ў кнізе “Былое (3 успамінаў Кавалерыйскага Афіцэра)”. Важным гістарычным дакументам пра Паставы кавалерыйскай школы з’яўляецца фотаальбом “Парфорснае паляванне афіцэрскай кавалерыйскай школы ў мястэчку “Паставы” Віленскай губерні. 1900 год” і “Парфорснае паляванне афіцэрскай кавалерыйскай школы ў маёнтку “Паставы” Віленскай губ. 1902 год”, укладальнікам і аўтарам ілюстрацый да якіх быў паручнік 41-га драгунскага Ямбургскага палка А. Далматаў.

Вядомы савецкі пісьменнік В. Пікуль сваіх літаратурных герояў гістарычнага рамана “Чесць імя!” таксама правёў праз парфорснае паляванне ў Паставах і пазнаёміў чытачоў з загадкавай жанчыннай, “багінняй палявання” Ціцыліяй Вылежынскай...

Ігар ПРАКАПОВІЧ

На здымку: Палац Пшаздзецкага ў Паставах, канец XIX — пачатак XX ст.

Аб’яднала іх парфорснае паляванне

Вялікі князь, генерал, унук Расійскага імператара Мікалай Раманаў, вядомы палкаводзец, генерал-ад’ютант Аляксей Брусілаў, расійскі дыпламат, пісьменнік генерал-лейтэнант Аляксей Ігнацьеў, казачы атаман, князь, пісьменнік Пётр Красноў, прэзідэнт Фінляндыі Карл Густаў Манергейм, адзін з першых расійскіх кінарэжысёраў і апэратараў Аляксандр Дранкоў. Верагодна, што тут бывалі апошні гетман Украіны Павел Скарападскі, генерал Урангель. Якім чынам гэтыя людзі патрапілі ў Паставы? Іх аб’яднала афіцэрская кавалерыйская школа і парфорснае паляванне.

Афіцэрская кавалерыйская школа — ваенна-навуковая ўстанова расійскага імператарскага войска, якая ў пачатку XX стагоддзя размяшчалася ў Санкт-Пецярбургу. На той час конніца складала асноўную баявую частку войска, і таму перад школай ставіўся шэраг задач. Яна павінна была весці падрыхтоўку афіцэраў кавалерыі і казацкіх войскаў для камандавання эскадронам або сотнямі, а таксама дасведчаных наезнікаў унтар-афіцэрскага звання ды спецыялістаў у кавальскай справе.

За час вучобы ў школе афіцэрам трэба было засвоіць шэраг тэарэтычных прадметаў і прайсці пэўныя практычныя выпрабаванні. Тэорыя была прадстаўлена такімі курсамі, як правілы верхавой язды, выхаванне і выездка коней, тактыка, звесткі пра ручную зброю, правілы кавальскай справы. У практычныя заняткі ўключаліся парфорснае паляванне, далёкія марш-кідкі, рашэнне тактычных задач на плане і іншае.

Вялікую ролю ў рэарганізацыі школы адыграў вялікі князь Мікалай Раманаў. Менавіта ён, заняўшы пасаду генерал-інспектара кавалерыі, увёў больш жорсткія патрабаванні для афіцэраў, якія прэтэндавалі на камандаванне эскадронамі, абавязваў іх прайсці курс навучання ў афіцэрскай кавалерыйскай школе. Ім былі арганізаваны парфорсныя паляванні ў Паставах як неад’емная частка развіцця практычных навыкаў верхавой язды.

З 1 жніўня да 1 кастрычніка ў гэты беларускі гарадок для трэніровак і правядзення парфорснага палявання прызьджалі з Санкт-Пецярбурга кавалерысты. Тут былі арандаваныя ў графа Пшаздзецкага яго велізарныя ўгоддзі, дзе з 1900 па 1913 год дзейнічала практычная афіцэрская кавалерыйская школа.

Пасля пецярбургскіх дажджоў і туманаў афіцэры траплялі на Паставы шчыне ў пачатак залатой восні. Восень як апісвае ўражанні ад тутэйшых мясцін былы кіраўнік казацкага аддзела пісьменнік П.Красноў: “Тут, у Паставах, сапраўды яшчэ працягвалася чырвоная лета. Бяжмарнае неба падавалася высокае. Сонца грэла. У садах вісела залатыя яблыкі і сінія слівы. У кветніку перад школьным палацам бурна квітнелі высокія далікатныя флэксы, пярэстыя вярбены і цёмныя, касматыя астры і далі...”

Афіцэры размяшчаліся ў паліўнічым палацы, які стаў на высокім узгорыстым беразе Мядзелкі, коні ж і салдаты, што наглядзілі за ім, — у стайнях і маленькай казарме на супрацьлеглым баку ракі.

Паліўнічы палац уяўляў сабой вялікі трохпавярховы будынак, акружаны цянiстым гаем з алейнікам. На ніжнім, каменным, паверсе знаходзілася вялікая сталовая на паўтары сотні чалавек, бібліятэка, бильярдная, кватэры начальніка школы і яго памочніка і некалькі пакояў для гульні ў карты, а таксама вялікая веранда, якая была абстаўлена нізкімі шэзлонгамі і маленькімі столікамі. На другім, драўляным, паверсе размяшчаліся спальні для афіцэраў і ўмывальныя пакоі. На трэцім жылі дзешчыкі. Усяго ў палацы налічвалася больш як 100 пакояў для афіцэраў і гасцей.

У паліўнічы комплекс уваходзілі таксама стайні на дзвесце коней, звырынец для аленяў і псярыя. Акрамя гэтага, былі абсталяваныя траса для скачак і поле для выездкі. Для адпачынку гасцей меліся тэнісныя корты.

У 1901 годзе вялікі князь Мікалай Мікалаевіч наведваў Паставы і ўдзельнічаў у паляванні.

Парфорснае паляванне (ад французскага “par force” — браць сілай) — гэта такі від палявання, калі звер бярыцца ганчакімі без дапамогі чалавека або агнястрэльнай зброі. У ім удзельнічаюць, як правіла, адна або некалькі зграй ганчакі па 30 — 40 сабак у кожнай. Сабак суправаджаюць конныя паліўнічы. Правілы палявання, якія складаліся стагоддзямі, рэгламентуюць усе дробязі, аж да гарнітураў.

Калі ў ваколіцах Паўночнай сталіцы парфорснае паляванне было спрошчаным, без сур’ёзных перашкодаў і ладзілася па штучным следзе, то ў Паставах праграма была нашмат больш складаная. І многія афіцэры, асабліва

тыя, хто не вельмі ўпэўнена адчуваў сябе на кані, баяліся паставскіх перашкод. Барон Манергейм гаварыў: “Паляванне з “вывалачкай” (навучанай лісой) — гэта не парфорс! Сапраўднае паляванне можна звацца толькі ў Паставах графа Пшаздзецкага”.

Парфорсныя паляванні падзяляліся на два віды: паляванне па штучным следзе і па жывым зверы.

Паляванне па штучным следзе з’яўлялася падрыхтоўчым практыкаваннем. Начальнікам палявання (“мастэрам”) вызначаўся маршрут зададзенай працягласці, з вызначанымі характарам грунта і мясцовасці, колькасцю і відам перашкод. Некаторыя натуральныя перашкоды адмыслова ўскладняліся.

Па маршруце пракладаўся след; па зямлі працягвалася губка, якая была змочана спецыфічным пахам якога-небудзь звера, найчасцей — лісы. Сабакі, наведзеныя на след, ішлі вельмі хутка, а ўдзельнікі былі абавязаныя ехаць у пэўным парадку за начальнікам палявання, не адстаючы і не адхіляючыся ў бакі. Такім чынам, начальнік палявання, павялічваючы дыстанцыю, колькасць і памеры перашкодаў, рыхтаваў удзельнікаў да самастойнай язды па мясцовасці.

На паляванні па жывым зверы ўдзельнікі атрымлівалі амаль поўную самастойнасць, забаранялася толькі абганяць сабак і дзешчыкаў, выскокваючы наперад або ўбок. Ні хуткасць руху, ні кірунак, ні колькасць перашкод загадзя не былі вядомыя. Паліўнічыя самі выбіралі, дзе ехаць і як пераадоўваць перашкоды, але павінны былі паспець да часу, калі сабакі возьмуць звера. Вокрыкі

Пецярбургская справа Іясафата Агрызкі

курсніку па Галоўным педагагічным інстытуце, аднаму з самых адданых і блізкіх сяброў Міхаілу Шыманоўскаму. У лісце Мікалай Дабралюбаў расказваў пра надзвычайную падзею, якая адбылася нядаўна ў Пецярбургу: “Слова” польскае забаронена, рэдактар Агрызка сядзе ў крэпасці па патрабаванні Гарчакава Варшаўскага, пад выглядам дачыненняў з эмігрантамі, з той нагоды, што надрукаваны быў у “Slowie” ліст Лелевеля, абсалютна бяскрыўднага зместу. Агрызку пасадзілі было на месяц. Але імператару прадставілі да дваццаці (расказваюць) дакладных запісак і прыватных лістоў па гэтай справе (у ліку іх былі — адзін ад Тургенева і другі ад Ягора Кавалеўскага, адна міністра), і Агрызка быў выпушчаны праз два тыдні. А часопіс (газета. — В.А.) усё-ткі застаўся забароненым! Пагнічыкі, якія не захочуць атрымаць назва сваіх грошай, могуць атрымаць замест “Slowa” — “Voluntina legum” (тамы законаў. — В.А.), якія зноў цяпер выдаюцца Агрызкам (дазвол на што ён таксама атрымаў пасля найвялікшых клопатаў і з надзвычайнымі цяжкасцямі)”.

“Рэдактар Агрызка”... А гэта ж наш суайчыннік, выдавец і журналіст Іясафат Пятровіч Агрызка. Нарадзіўся ён у Лепельскім павеце Віцебскай губерні ў небагатай шляхецкай сям’і. Скончыў Лепельскую павятовую вучэльню і Мінскую гімназію, а ў 1849 годзе — Пецярбургскі ўніверсітэт са ступенню кандыдата права.

З 1850 года Іясафат Агрызка служыў у кадыфікацыйнай камісіі Царства Польскага, а затым віцэ-дирэктарам дэпартаментна міністэрства фінансаў у Паўночнай сталіцы. Знаходзячыся ў Пецярбургу, Іясафат Пятровіч заснаваў друкарню, у якой пачаў выдаваць з 1859 года газету “Slowo” (на польскай мове — В.А.). У гэтай прагрэсіўнай газеце змясціў свой артыкул і наш зямляк А. Вяртыга-Дарэўскі.

А ў пятнаццатым нумары “Слова” за 21 лютага быў надрукаваны артыкул, у якім цытавалася прывітальнае слова Іяхіма Лелевеля і давалася яму высокая ацэнка. Паколькі І. Лелевель быў адным з кіраўнікоў польскага паўстання 1830 года, адным з першых, хто падпісаў акт аб адрачэнні Мікалая I ад польскага трона, любое згаданне яго імя было строга забаронена. Данос намесніка Царства Польскага М. Гарчакава выклікаў, паводле царскай рэзалюцыі ад 26 лютага 1859 года, забарону “Слова”, зняволенне рэдактара газеты І. Агрызкі тэрмінам на адзін месяц у Петрапаўлаўскай крэпасці, вымову цэнзару і “строгаю заўвагу” Дзялянаву — як кіраўніку Пецярбургскага цэнзурнага камітэта.

Цікавыя звесткі з гэтай нагоды прыводзіць у сваім дзёніку вядомы мемуарыст, гісторык літаратуры і цэнзар А. Нікіценка. 7 сакавіка: “Агрызка стаў прадметам усеагульнага абмеркавання. Зняволенне яго ў крэпасці і забарона часопіса (газеты. — В.А.) выклікалі ў публіцы самае цяжкае ўражанне. Кажуць, імператар пагадзіўся на гэтую меру толькі таму, што Гарчакаў (Варшаўскі) аб’явіў, што не вернецца ў Варшаву, калі Агрызка не будзе пасаджаны ў крэпасць”.

У працягаваным вышэй лісце М. Шыманоўскаму М. Дабралюбаў дапусціў адну істотную недакладнасць. За вызваленне Агрызкі хадайнічаў не брат міністра Ягор Пятровіч, а сам міністр народнай асветы Яўграф Пятровіч Кавалеўскі. У прыватнай размове з Нікіценкам, якая адбылася 12 сакавіка, міністр сказаў: “Я ў савеце міністраў рашуча паўстаў супраць меры, якая нарабіла столькі непрыемнага шуму. Мярне падтрымаў адзін Растоўцаў. Але абодва Гарчакавы з такім запалам нападлі на Агрызку і яго газету, што мая абарона не дапамагла. Мне нават не далі прачытаць падрыхтаваную мной запіску”.

З гэтай нагоды А. Герцэн пісаў у “Колоколе”: “Калі ж наша самадзяржаўе зразумее, што... пераслед самога імя людзей, якія чыста і свята працавалі да старога веку, прызнаных усім светам, як І. Лелевель, б’е рыкашэтным ударам назад”.

Менавіта ў гэты перыяд Іясафат Агрызка падтрымліваў цесныя сувязі з рускімі рэвалюцыйнымі дэмакратамі М. Чарнышэўскім, М. Дабралюбавым, а таксама з рэвалюцыйным таварыствам “Зямля і воля”. Пра гэта можа сведчыць наступны факт. Пасля смерці Дабралюбава Агрызка быў прызначаны галоўным прадстаўніком варшаўскага паўстанскага ўрада ў Пецярбургу. У лістападзе наступнага года ён быў арыштаваны і судом прысуджаны да смяротнага пакарання, якое пазней было заменена на дваццацігадовую катаргу. Памёр ён у сакавіку 1890 года ў Іркуцку.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

Суладна з часам

Галоўны корпус Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта знаходзіцца ў сталіцы па вуліцы Захарава, 21. Ён суседнічае з будынкам, дзе размяшчаецца рэдакцыя "ЛіМа", і студэнты ВНУ падчас перапынку часта гуртуюцца на парозе рэдакцыйна-выдавецкай установы — сустракаюць вясновае сонейка, гамоняць пра жыццё і... сучасны літаратурны працэс.

Нехта з пісьменнікаў нават пажартаваў: варта арганізоўваць літаратурныя чытанні. І меў рацыю: універсітэт — вабны асяродак беларускай культуры, прычым культуры моладзі, якая свядома выбірае сваю будучыню. З нядаўняга часу тут пачалі распрацоўваць новы вучэбны курс — мастацкага перакладу. І вывучаць замежныя мовы праз беларускую, а не братнюю рускую мову.

Гэта — толькі некаторыя з апошніх напрацовак лінгвістычнага ўніверсітэта, вядомага раней як Інстытут замежных моў. Пра набыткі ўстановы па пашырэнні роднай мовы нашаму штотыднёвіку распавяла рэктар МДЛУ Наталля БАРАНАВА.

— Наша ВНУ стала ўніверсітэтам з першай паловы 1990-х. Не выключаю, што ў час, калі атрымлівалі статус, не ўсе выкладчыкі да канца асэнсоўвалі, што трэба будзе выконваць агромністую працу. Найперш мы перагледзелі вучэбны план і змест падрыхтоўкі. Была ўзможна фундаментальная і культурна-адукацыйная галіны. Мы зыходзілі з таго, што дыялог культур магчымы толькі тады, калі ты ведаеш сваю родную культуру. Таму мы надалі больш увагі вывучэнню культуры Беларусі. Гэта робіцца праз шэраг вучэбных дысцыплін і іншую працу. Найперш адкрылі ў сябе не толькі беларускамоўную плынь (а ў нас да 70 працэнтаў дысцыплін вывучаецца на замежных мовах), а распачалі падрыхтоўку спецыялістаў па замежных мовах на базе мовы беларускай. Спачатку — на факультэтах англійскай, нямецкай, французскай моў. У нас гэта не атрымалася пакуль на факультэце іспанскай мовы, паколькі, на жаль, яна ў беларускамоўных школах практычна не выкладаецца: іспанскую вывучаюць каля аднаго працэнта школьнікаў, школы, як правіла, знаходзяцца ў буйных гарадах, і па традыцыі яны працуюць на рускай мове.

Але ў нас вельмі моцныя выкладчыкі беларускай мовы і беларусазнаўства. Адначасова мы ўзбагацілі змест курсаў, што выкладаюцца, інфармацыяй пра гісторыю Беларусі, музеі Беларусі і нават пра беларускія касцюмы. Кафедры цяпер напрацоўваюць свае цікавыя падыходы. Мы падрыхтавалі спецыялістаў, якія будуць выкладаць асновы мастацкага перакладу. Магчыма, летам гэтага года мы прапануем абітурыентам і тым, хто ўжо вучыцца на першым-другім курсе, займацца па гэтым напрамку. Сярод студэнтаў ёсць тыя, і іх няма, хто хацеў бы працаваць на базе беларускай мовы.

Калі мы сталі ўніверсітэтам, паставілі задачу пашырыць і спецыяльнасці, па якіх мы працуем. Пашырыўся спектр менавіта спецыялізацый. Па сутнасці, яны ўсе былі адноўлены, пачынаючы з 1996 года. Цяпер кожны студэнт, акрамя таго, што вывучае дзве замежныя мовы, яшчэ спецыялізуецца па нейкім напрамку: камп'ютэрная лінгвістыка (вывучэнне замежных моў па камп'ютэрных праграмах), краіназнаўства, замежная літаратура. Руская мова як замежная. А сёння і беларуская мова як замежная.

— ???... Як такое можа ўспрымацца ў сваёй краіне?

— Справа ў тым, што мы ў нашым універсітэце выкладаем беларускую мову замежным грамадзянам. Ёсць такія жадаючыя ў Германіі, ЗША, Канадзе, Францыі, нават у Паўднёвай Амерыцы. Да нас прыязджаюць на курсы менавіта беларускай мовы. А ў такім разе беларуская мова і ёсць замежная для слухачоў згаданых курсаў. Праз год мы выпусцім першых спецыялістаў па гэтым напрамку. Яны ў нас навучаюцца ўжо цягам чагтырох гадоў. Калі я выступіла ініцыятарам вывучэння беларускай мовы як замежнай, некаторыя мяне не зразумелі: наўрад ці гэта будзе запатрабавана, але падтрымала кафедра беларускай мовы...

— Аднак, калі браліся за распрацоўку зусім новага кірунку, як пераадолялі сумненні: ці прыйдуча абітурыентам, дзе знайсці для іх падручнікі, хто будзе выкладаць?

— Дэкан факультэта англійскай мовы, дзе мы зрабілі такі першы крок, была занепакоеная: а раптам ніхто не пойдзе на гэтую спецыялізацыю? Раней у нас было так: вывучалі англійскую мову, яшчэ адну замежную і беларускую мову і літаратуру. Але ўжо тады было зразумела: спецыяліст — "англічанін", "француз" і адначасова настаўнік беларускай мовы і літаратуры не будзе запатрабаваны менавіта па беларускай мове і літаратуры! Ён не выкарыстае напоўніцу такія свае веды. А вось беларускую мову як замежную з задавальненнем будуць вучаць і літоўцы, і латышы, і ўкраінцы, і палякі, і нават расіяне.

Такую ж спецыялізацыю мы адкрылі і на факультэце нямецкай мовы — і яна таксама запатрабавана. На французскай мове пакінулі курс беларускай мовы і літаратуры. Цяпер у нас ёсць і адна спецыялізацыя, і другая.

Праз усе гады штосьці, звязанае з беларускай культурай, мы ва ўніверсітэце развівалі. Яшчэ мы адкрылі найцікавейшы кірунак — новую спецыяльнасць "лінгвістычнае забеспячэнне міжкультурнай камунікацыі". У рамках яе мы прадумалі 5 адукацыйных напрамкаў: моўнае забеспячэнне, забеспячэнне кантакту ў сферы інфармацыйнага абслугоўвання (найперш камп'ютэрная рэклама), сувязі з грамадскасцю (тое, што развітае ў свеце і прыходзіць у Рэспубліку

Беларусь па меры таго, як сярэдні бізнес выходзіць на знешні рынак), знешнеэканамічныя сувязі, міжнародныя палітычныя адносіны і міжнародны турызм.

— І ўсё-такі міжкультурны дыялог найлепш лагуюцца, калі гэта дыялог літаратур. І на дапамогу тут, бяспрэчна, прыходзіць мастацкі пераклад. Як арганізуецца праграма па мастацкім перакладзе? Ці існуе яна ўвогуле?

— Цяпер мы паставілі перад сабой задачу адкрыць падрыхтоўку студэнтаў па спецыялізацыі "асновы мастацкага перакладу" з нямецкай на беларускую і з англійскай на беларускую без рускай мовы як пасрэднага. Гэты новы напрамак мы толькі-толькі пачалі развіваць. Вельмі актыўна працуе тут кафедра беларускай мовы і літаратуры. Яе ў нас узначальвае Пятро Васючэнка. Мастацкі пераклад выкладаецца на базе добра вывучанай замежнай мовы. Далей ідуць курсы: па стылях, жанрах, па аналізе таго, як раней выконвалі гэтую ж працу іншыя перакладчыкі. Вывучаем досвед Расіі ў гэтым напрамку — у Маскоўскім дзяржаўным лінгвістычным універсітэце, і за мяжой. Невялікая група студэнтаў у нас навучаецца, адбываецца амаль індывідуальная падрыхтоўка спецыялістаў. Гэта тыя маладыя людзі, якія і самі могуць пісаць: вельмі дасведчаныя найперш у роднай мове. Іх спецыяльнасць — перакладчыкі, а спецыялізацыя — мастацкі пераклад. Думаем, такія спецыялісты будуць патрэбныя і для газет, часопісаў. Рыхтавалі б больш, але баімся, што кадры ў нейкі момант могуць стаць незапатрабаванымі на рынку працы. На кафедры беларускай мовы і літаратуры таксама працуюць выкладчыкі, якія ўжо шмат чаго зрабілі ў літаратуры. І не толькі на гэтай кафедрэ. Назаву кандыдата філалагічных навук, дацэнта кафедры тэорыі і практыкі англійскай мовы Алену Таболіч, загадчыка цэнтра "Слоўнік" Тамару Сушу. У цэнтры, між іншым, распрацоўваюцца двух- і шматмоўныя слоўнікі на базе беларускай мовы. Вядома і творчасць П. Васючэнка.

— Ваша ВНУ таксама працуе па гэтых праграмах ЮНЕСКА ў рамках кірунку "Культура свету — праз мову" і з'яўляецца адным з заснавальнікаў асацыяцыі лінгвістычных універсітэтаў краін СНД...

— Так, мы ўдзельнічаем у некалькіх праграмах ЮНЕСКА. Да прыкладу, "універсітэты-пабрацімы". Гэта дае магчымасць вывучаць досвед працы замежных ВНУ і перадаваць ім свой. І ў нас дзейнічае адмысловы праект па ўзаема-разуменні паміж народамі праз вывучэнне замежных моў. Вядзе праект кафедра педагогікі. Віктар Літвіновіч — чалавек, дасведчаны ў пытаннях беларускай культуры, арганізаваў суполку якраз па напрамку развіцця дыялога культур паміж людзьмі.

— А дыялог вядзецца, трэба сказаць, досыць магутны. Наколькі я ведаю, цяпер ужо гэтай параюць аб супрацоўніцтве, у універсітэце з'яўляецца ўдзельнікам 12 міжнародных праграм...

— У тым ліку такіх вядомых, як ТЭМПУС, ЛІНГВА-УНІ, ЛІНГВА-ПАКС, ТАСІС. Мы прадстаўляем Рэспубліку Беларусь у праекце Савета Еўропы "Моўная палітыка ў Еўропе ва ўмовах шматмоўя і шматстайнасці культур". Напрацаваны арыгінальныя ідэі ў кантэксце праграмы Савета Еўропы "Адукацыя праз усё жыццё".

Універсітэт падтрымлівае цесныя кантакты з пасольствамі, акрэдытаванымі ў Рэспубліцы Беларусь. З Францыяй, Вялікабрытаніяй, Кітаем, Турцыяй, ЗША, Польшчай, Італіяй, В'етнамам і іншымі краінамі наладжаны сумесныя адукацыйныя і навуковыя праграмы. Сумесныя праекты ажыццяўляюцца таксама з пасольствамі Аўстрыі, Іспаніі і Швецыі, акрэдытаванымі ў Расійскай Федэрацыі. У МДЛУ вучацца студэнты з 43 дзяржаў.

— І тым больш важна, каб гучала ў сценах устаноў родная мова. Але, калі ўніверсітэт лінгвістычны — то ён даследуе і тыя працэсы, якія адбываюцца ў мовах. Найперш — у беларускай...

— Я веру ў будучае роднай мовы. Мы дабіліся вялікіх зрухаў у пашырэнні яе выкарыстання. У пачатку 1990-х у нашай ВНУ было пераважна рускамоўнае асяроддзе сярод студэнтаў і выкладчыкаў, і вывучаць яе ніхто не хацеў. Але праз усе гэтыя гады паступова мяняліся падыходы, удасканалваліся праграмы выкладання. І цяпер адносіны да мовы сталі беражліва-кранальнымі. Мы змянілі, так бы мовіць, унутранае ўспрыманне беларускай мовы і літаратуры. У душах людзей нарадзілася перакананне: сваё трэба берагчы, памнажаць. Вось у гэтым — самы галоўны вынік. А практычнае авалоданне мовай — гэта прыкладанне. І яно абавязкова атрымаецца. Як памяняўся цягам гадоў і сам студэнт. Бачу, калі на лекцыях пачынаю выкладаць, прыкладам, канцэпцыю выхавання беларускай навуачнскай моладзі — натуральна, на беларускай мове — зала адразу прыціхае. Па вачах бачу: у гэтыя хвіліны і нараджаецца павяда свайго, нацыянальнага.

Думаю, не доўга чакаць і таго часу, калі са сцен нашай устаноў выйдуча даследчыкі ўзроўню акадэміка Аляксандра Падлужнага.

Цяпер мы заключылі дамову яшчэ з Арганізацыяй Аб'яднаных Нацый і плануем ствараць цэлыя школы ўсходніх моў. Зрабілі першыя крокі, і яны плённыя, будзем працягваць. Так што — шмат працы наперадзе.

Ірына ТУЛУПАВА

Кніжная паліца

Выдавецтва "Мастацкая літаратура" выпусціла кнігу дакументальных нарысаў Славаміра АНТАНОВІЧА "Ушэсце ў бесмерццё". Кніга напісана на аснове ўнікальных архіўных дакументаў КДБ, на якіх да гэтай пары стаіць грыф "Совершено секретно". Гэта апавед пра рэпрэсіі ў Беларусі ў складаны перыяд жыцця саветскай дзяржавы, звязаныя з імем Сталіна.

У выдавецтве "Мастацкая літаратура" выйшла кніга Уладзіміра КАРАТКЕВІЧА "Лебядзіны скіт" (казкі). Укладальнік А. Масла. Мастак М. Купава. Дзеці з цікавасцю прачытаюць творы "Жабкі і чарапахы", "Верабей, сава і птушыны суд", "Вясна ўвосень", "Касцёл з каменчыкамі", "Вужыная каралева". Дарослы чытач таксама адкрые для сябе новага Уладзіміра Караткевіча — геніяльнага пісьменніка-казачніка.

У выдавецтве "Кнігазбор" выйшла кніга вершаў і разважанняў зэльвенскага паэта Генадзя КАУША "Вершакроплі". Гэта тэксты пра жыццё, пра ідэалы дабрыві і справядлівасці. Паэт прысвячае вершы сваім вытокаам — Бацькаўшчыне, глыбінным поклічам чалавечай душы, усюму, што створана людскім розумам і рукамі.

У выдавецтве "Эксмо" выйшаў раман-бурлеск у вершах Аляся МАСАРЭНКІ "Святое возера". У аб'ёмным творы даволі не толькі гумару і сарказму, але і элементаў будзённа-побытавага характару — эпізодаў, што насамрэч надараліся ў жыцці. Вымысел пераважае адно там, дзе была неабходнасць перастварыць сапраўднае з яго каларытнымі рэаліямі ў мастацкую праўду.

У "Кнігазборы" пабачыла свет кніга выбранных твораў былога настаўніка з Паставаў Леаніда ТРУБАЧА (1963 — 2009) "Паміж песняй і болем". У зборнік увашло ўсё лепшае, напісанае аўтарам за гады ягонага кароткага жыцця, а таксама ўспаміны сяброў і калега, фотаілюстрацыі з сямейнага архіва. Кніга выдана пры фінансавай падтрымцы аднакурснікаў Л. Трубача, выпускнікоў-філолагаў Белдзяржуніверсітэта 1985 года. Укладанне і прамова Сяргея Чыгрына.

У берасцейскім выдавецтве "Альтэрнатыва" выйшаў у свет зборнік вершаў Аляксея КАПАЦКЕВІЧА "Водарсонца". Аўтар — інвалід па зроку. Аднак цікава, што большасць яго твораў менавіта пейзажнага, яркага і запамінальнага плана. Ёсць у кніжцы і гумар, і сатыра, байкі і вершы для дзяцей. Творы на беларускай і рускай мовах. Прадмова Надзеі Парчук.

Праверым і ўдакладнім

Вельмі добрую справу робяць тыя, хто прапагандуе нашу спадчыну, расказвае пра дзеячаў сёвай даўніны ці больш позніх часоў. Дужа цікава — і карысна — чытаць пра выдатныя творы мастацтва, пра саміх творцаў, асабліва, калі яны з нейкіх прычын былі незаслужана забытыя ці малавядомыя. Аднак часам наша недасведчанасць яўна перабольшваецца або проста выдумляецца. Напрыклад, пішучь, што пра сусветна вядомага французскага мастака беларускага паходжання мы даведаліся ў 1990-я гады, хаця насамрэч ведалі ў 1960-я ці нават раней.

цыі пасяліўся за мяжою, у невяртальнікі запісаны быць не мог і баяцца друкаваць пра яго энцыклапедычны артыкул не было прычыны. Але "цуды" доўжацца! Першую персаналію Бакста даў аднатомнік "Беларусь" (Мн.: БелЭн, 1995). Ёсць яна і ў БелЭн (1996). А ў энцыклапедыі "Рэспубліка Беларусь" (7 тамоў, XXI стагоддзе) Бакста зноў няма.

Х. Суцін таксама жыў за мяжою з дарэвалюцыйных часоў. У 3-м выданні БСЭ ён згадваецца ў артыкуле "Парыжская школа" (як мастак "з Літвы" — ён вучыўся ў Віленскай акадэміі мастацтваў), а яго персаналія ёсць у згаданай вышэй маскоўскай "ИСИИМ": французскі мастак, ураджэнец Смілавіч каля Мінска. Чаму ў БелСЭ няма нават згадкі пра яго, незразумела...

Няўжо гісторыя з забытымі ці малавядомымі мастакамі можа паўтарыцца?

І вось такая заўвага: К. Ладуцька піша ("ЛіМ". 18.09.09. С. 7), што "пра скульптара Макара Кандратавіча Вронскага, які нарадзіўся ў Барысаве ў 1910 годзе, раней чужь не даводзілася", а працягваючы пра яго аўтар у энцыклапедыі "Мастацтва Украіны" (т. 1. Кіеў, 1995). Але ж БелЭн надрукавала пра М. Вронскага артыкул, ілюстраваны фотаздымкамі помніка Б. Хмяльніцкаму работы нашага земляка-скульптара (т. 4. Мн., 1997). Яшчэ раней, да 1995 года, у якім пачала выдавацца ўкраінская энцыклапедыя, у энцыклапедыі "Искусство стран и народов мира" (т. 4. М., 1978, с. 599) змешчана персаналія Вронскага, дзе адзначана, што ён нарадзіўся ў Барысаве. А чаму імя гэтага выдатнага майстра няма ў БелСЭ ці ў ЭЛІМБел, цяжка сказаць. У новых даведніках, у т.л. БелЭн, не пішучь пра адмысловага ўкраінскага жывапісца і графіка Зіновія Талкачова (1903 — 1977), які нарадзіўся ў вёсцы Шчадрын Бабруйскага павета Мінскай губ. (цяпер — Жлобінскага р-на Гомельскай вобл.). Яго персаналія ёсць у вышэйзгаданай энцыклапедыі "ИСИИМ" (т. 4. с. 611). А "Большая энциклопедия" (М., 2006, т. 51, с. 247) дала артыкул пра Талкачова з партрэта (і), хаця пра Вронскага не змясціла нічога. Што Талкачоў мастак не абы-які, сведчыць ужо тое, што яшчэ ў 1933 годзе ў Харкаве выдалі пра яго кнігу ("Зіновий Толкачов", аўтар — Е. Халастэнка).

Анатоль ІВАНЧАНКА

На здымках: Макар Вронскі, помнік Тарасу Шаўчэнку ў Данецку; Лявон Бакст, эскіз касцюма да балета "Сіні бог"; плакат выстаўкі твораў Зіновія Талкачова "Майданек", што праходзіла ў Польшчы. Фота Ланы Івановай

ца, ён у Францыі і не быў). Мабыць, усё, што звязвае Пэна з Францыяй, — тое, што яго вучань, Марк Шагал, стаўся французскім мастаком. Так што няма падстаў і думаць, быццам бы французы хочучь "перацягнуць" да сябе яшчэ і Пэна.

А пра Шагала БСЭ напісала яшчэ раней, чым пра Пэна, — том 61, на літару Ш, быў выдадзены задоўга да 44-га тома (з артыкулам "Пэн") — у 1934 годзе. Артыкул "Шагал" вельмі добраабычлівы, адзначаецца, што мастак "натуралізаваўся ў Францыі", але не парывае сувязі з сав. грамадскасцю, сказана пра яго дачыненне да Віцебска.

Сваю недакладнасць у часе (Шагала і Пэна мы ведалі і да 90-х гадоў) С. Дорская кампенсавала дакладнасцю месца: Шагал нарадзіўся менавіта ў Лёзна пад Віцебскам,

а не ў самім Віцебску, як чамусьці (для прыцягвання ў горад турыстаў?) пішучь апошнім часам. Дакладнасць захавана ў артыкуле "Вытокі Шагала" ("Памяць": гісторыка-дакументальная хроніка Лёзненскага раёна. Мн.: БелСЭ, 1992. С. 583): Шагал "нарадзіўся... у мястэчку Лёзна... Неўзабаве сям'я пераехала ў Віцебск, таму некаторыя крыніцы называюць гэты горад месцам яго нараджэння". Забаўна, што БелЭн радзімай Шагала называе ў яго персаналіі Віцебск, а ў артыкуле пра Лёзна — Гэтае мястэчка.

Гэтае мястэчка. А пра Шагала БСЭ напісала яшчэ раней, чым пра Пэна, — том 61, на літару Ш, быў выдадзены задоўга да 44-га тома (з артыкулам "Пэн") — у 1934 годзе. Артыкул "Шагал" вельмі добраабычлівы, адзначаецца, што мастак "натуралізаваўся ў Францыі", але не парывае сувязі з сав. грамадскасцю, сказана пра яго дачыненне да Віцебска.

З патаемным сам-насам

Васіль Бураў — самадзейны мастак з Маладзечна, працуе наладчыкам на Маладзечанскім заводзе парашковай металургіі, а ўвесь вольны час цалкам прысвячае выяўленчаму мастацтву. Скончыў завочнае аддзяленне Маскоўскай народнай акадэміі выяўленчага мастацтва. Арганізаваў некалькі рэгіянальных выставак. Апошнім часам вывесіў у Інтэрнеце сайт, на якім выставіў свае карціны на суд наведвальнікаў.

адважыўся "вырваць" некалькі старонак гэтага дзённіка, каб паказаць людзям. Якія мае карціны — меркаваць глядачу. Час — самы аб'ектыўны крытык. Пакуль у свеце не знойдзены ўніверсальны крытэрыі ацэнкі любой творчасці. Намагаюся пісаць пра тое, што не бачна простым вокам, але ў той жа час, магчыма, яно адлюстроўвае яшчэ большую значнасць чалавечага існавання. Мастак жыве выставамі, таму і зрабіў сайт у Інтэрнеце.

***

У душы кожнага — божая іскрынка творчасці, праўда, не кожнаму ўдаецца раздзьмуць тлеючую іскрынку ў полымі мастацтва. Кожны па-рознаму прыходзіць да творчасці, матывуючыся рознымі прычынамі, пачынае спасцігаць сябе і сусвет праз мастацтва. Некаторыя зрабілі творчы занятак уласнай прафесіяй, іншыя займаюцца на стадыі захаплення, хобі і апантанасці. І зусім не залежаць вынікі працы (што ў цябе там выходзіць на палатне?) ад таго, кім ты сябе лічыш: прафесіяналам ці аматарам?

Мастак Васіль Бураў усё ж лічыць сябе аматарам. І не саромецца гэтага, бо не думае, што такі статус прыніжае створанае ім.

У нас прафесіяналамі найчасцей чамусьці лічацца толькі сябры Саюза мастакоў, а калі ты не з'яўляешся такім, то і рэспубліканскія выставачныя пляцоўкі для цябе амаль зачынены.

Але вернемся непасрэдна да творчасці. Колькі напісана мастакамі пейзажаў "залатой восені" ці "бабінага лета"?!. Васіля Бурава да апошняга сюжэта падштурхнула сустрэча з аднакласніцай праз 25 гадоў жыцця, яна і стала ўвасабленнем "Бабінага лета".

З часоў Арыстоцеля мастацтва імкнулася "пераймаць" прыроду. У такім разе ў выяўленчым мастацтве найгеніяльнейшым творцам быў бы фотаапарат. Але што ёсць прырода? Хіба толькі тое, што бачым? А нашы фантазіі, мрой і мары, нашы сны — хіба яны не належаць рэчаіснасці? Хіба яны не гэтак жа адчувальны, як і яўны свет? Ёсць не толькі тое, што мы бачым, і не ўсё тое ёсць, што часам нам уяўляецца. Акрамя відавочнага, ёсць яшчэ і нябачны свет: адчуванні, пачуцці — духоўны свет. Як, скажам, мастаку намаляваць зло? Або паказаць галавакружэнне? А як увасобіць жах ці адчай? Як выявіць пэндзлем і фарбамі на палатне пачуцці сэрца і зрухі душы? Васіль Бураў па меры магчымасці імкнецца

ца да гэтага: выявіць нябачнае, паказаць невідочнае, спазнаць, дакрануцца да патаемнага. Самі назвы работ высвечваюць накіраванасць творчых пошукаў: "Зло", "Не лёс", "Memento mori", "Адчай", "Ацаленне", "Галавакружэнне", "У Вадзянога", "Вадаліў"... Некаторыя сюжэты падказаны літаратурнымі творами: "Му-му", "Сабака Баскервіляў", "Юнона і Авось".

Мне цяжка вызначыць мастацкую плынь, у якой працуе мастак, яго манеру пісьма і тэхніку, няхай гэтым займаюцца мастацтвазнаўцы, ёсць у яго і трапныя псіхалагічныя пейзажы, ёсць партрэты, тут і сюррэалізм і фларыстыка, але можна акрэсліць агульны кірунак творчых пошукаў і такім вымярэннем — духоўны рэалізм.

Анатоль КУДЛАСЕВІЧ

На здымках: "Тройчы Агзіны"; "Аўтапартрэт".

Чалавек сярэдніх гадоў, вельмі сціплы, у нечым нават сарамлівы. *"Як бы вы самі вызначылі кірунак сваёй творчасці?"* — спытаўся я, азнаёміўшыся з карцінамі Васіля Бурава.

— Мяне вабіць філасофскае асэнсаванне рэчаіснасці. Пішу алеем, атрымліваюцца такія настраёвыя карціны.

— *Прыглядаючыся да вашых работ, можна сказаць, што дамінанта вашай творчасці — духоўнае спасціжэнне рэчаіснасці, работы прасякнуты глыбокім псіхалагізмам і выглядаюць даволі арыгінальна.*

— Я вольны мастак, ні ад каго не залежу. Захацеў — пішу Бога, захацеў — штосьці іншае, што лжыць на душы, тое і малюю. Іншы раз карціны ў душы вельмі доўга выспяваюць. Для мяне яны, як асабісты дзённік, які вядзеш на працягу некалькіх гадоў жыцця, запісваючы самае патаемнае, што са мной адбываецца. Колькі гадоў таму я

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА "Саюз пісьменнікаў
Беларусі"

РВУ "Літаратура
і Мастацтва"

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР
Алесь **КАРЛЮКЕВІЧ**

Рэдакцыйная калегія:

Анатоль Акушэвіч
Лілія Ананіч
Алесь Бадак
Дзясні Барскоў
Святлана Берасцень
Віктар Гардзей
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзіёмава
Уладзімір Дуктаў
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Мікола Станкевіч
(намеснік галоўнага
рэдактара)
Юрый Цвяткоў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
220034, Мінск,
вул. Захарова, 19

Тэлефоны:
галоўны рэдактар —
284-84-61
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73
Аддзель:
публіцыстыкі — 284-66-71
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04
мастацтва — 284-82-04
навін — 284-82-04,
284-66-71
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.
Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведмляюць сваё
прозвішча, поўнасьцю імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
працы, зваротны адрас.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва".

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва".

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856
Наклад 3057
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
1.04.2010 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 7
Заказ — 1527

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 1 0013

Напрадвесні, калі зямля яшчэ спачывала пад снегам, а паветра, удзень працягае сонечнымі промнямі, студзілі начныя маразы, тут ужо шчыравала пагодлівае лета — і запрашала ў свой кветкавы рай... Некалькі гадоў запар "Кветкавы рай", самы, бадай, рамантычны і вытанчаны сярод выставачных праектаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, разгортваўся ў яе галерэях у адзін і той жа час — на памежжы зімы і вясны. Сёлета дзякуючы ініцыятару і куратару праекта, старшыні Міжнароднай гільдыі жывапісцаў, загадчыку галерэйна-выставачнага аддзела НБ Беларусі Фёдару Ястрабу прыгожая традыцыя ўзбагаціла свой змест і атрымала новую назву: "Ціхае жыццё".

таксама. Нацюрморт змяніўся. У часы Хруцкага ён дэталёва адлюстроўваў гасцінак жыцця. Для нас ужо не так цікавыя фатаграфічны лютрунак рэальнасці, як закладзены ў выяве ключ да вырашэння пэўных жыццёвых задач. Мы поўнімся чаканнямі, светлымі або трывожнымі. І адлюстраваныя прадметы з'яўляюцца для нас сімваламі, за якімі хаваецца нейкі сакрэт. Гэта потым ужо мастак пачынае асэнсоўваць, аналізаваць, што атрымалася ў яго на палатне, спачатку ж ён працуе, зыходзячы з нейкага адчування. У мяне ёсць работа, вобразам якой стала... выездеае яйка. "Нацюрморт з яйкам" — іншы вобраз: разламаўшы шкарлупіну, на свет выходзіць чалавек, нібы дайшоўшы да нейкай мякы і выспеўшы для ўжо новага жыцця.

Да пульсацыі "ціхага жыцця" ў сімбіёзе розных відаў выяўленчай творчасці спрычыніліся і майстры фота (яны, у адрозненне ад прафесійных мастакоў, не абазначаны ў паняцця кампазіцыі, безтлаенна і да т.п., таму не без праблем асвойваюць жанр нацюрморта), і керамісты. Мастак-кераміст Валерыя Калтыгін кажа:

— Як малеча пачынае спасцігаць свет праз тэя прадметы, што знаходзяцца побач, так і гэты мастак пачынае спасцігаць свет свайго рамяства праз простыя прадметы. А потым пераходзіць да ўвасаблення нейкіх значных тэм і вобразаў, звяртаючы ўвагу на філасофскі аспект прадметнага свету, з якім падчас працы нават пачынае размаўляць. Так, прадметны свет — не "мёртвая прырода", а "ціхае жыццё", якое побач з намі, і праз яго мы выходзім на бясконцы шлях пазнання.

"Ціхае жыццё" складаюць творы жывапісу, графікі, фота, керамікі, батыка амаль 60 аўтараў з больш чым дзесяці краін, а таксама выстаўка "Майстар нацюрморта, пейзажу і партрэта" — рэпрадукцыі твораў Івана Хруцкага і публікацыі, прысвечаныя яму. Стваральнікі праекта імкнуліся настроіць гледача на асаблівы лад: не спяшацца, засяродзіцца, пра жыццё кожнае імгненне ціха, у суладдзі з прыродай, у сузіранні мастацтва, дзе нават абстракцыя ўспрымаецца як свежы позірк на мікрасвет, які зусім побач з намі: такі неахопны і неспазнаны.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: творы жывапісцаў Марыі Ісаёнак, Марты Шматавай, керамістаў Максіма Калтыгіна, Леаніда Трацэўскага, фотамастака Вагіма Качана.

Фота Віктара Кавалёва і аўтара

Імгненні «ціхага жыцця»

Ідэя наладзіць выстаўку нацюрморта і прысвяціць яе 200-годдзю з дня нараджэння нашага класіка гэтага жанру Івана Хруцкага высноўвалася з усёй ранейшай арганізацыйна-творчай дзейнасці Ф. Ястраба і яго калег-аднадумцаў. Выявы кветак, вядома ж, належаць да жанру нацюрморта, і "Кветкавы рай", такім чынам, трэба ўспрымаць як частку больш маштабнага сёлетняга праекта. Наколькі трапны і арганічны выбар назвы — "Ціхае жыццё", пераконваюць развагі Ф.Ястраба:

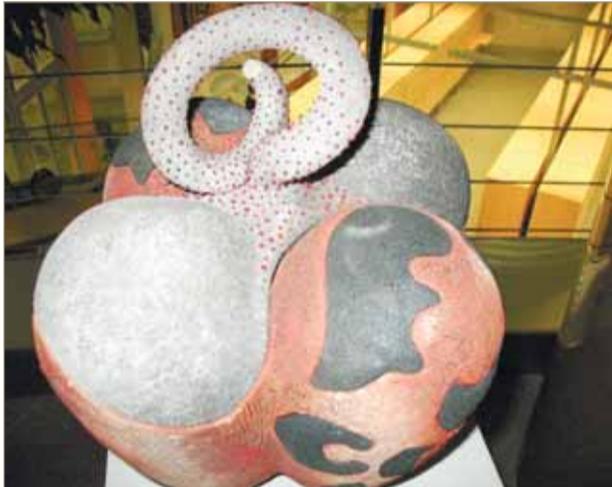
— Здавалася б, жанр нацюрморта, які калісьці стаў самастойным, вылучыўшыся з жанравай карціны, з часам вычарпаў сябе, страціў актуаль-

насць. Але мастацкая практыка сведчыць, што сёння праз нацюрморт можна і выказаць свае пачуцці, і эксперыментаваць — і ў фармальным, і ў канцэптуальным сэнсах. Само слова "нацюрморт" французскага паходжання — ад "natur morte", што літаральна перакладаецца як "мёртвая прырода", і гэтае азначэнне, у якім закладзена нешта нерухомае, адарванае ад жыцця, мне не падабаецца. Многія мастакі ды мастацтвазнаўцы, і я ў тым ліку, аргаюць перавагу іншай, галандскай — "stilleven" ці блізкай да яе па гучанні нямецкай назве, што азначае "ціхае жыццё" і найбольш дакладна адпавядае сутнасці гэтага жанру. "Ціхае жыццё" — гэта адарванасць ад

знешне бурлівых працэсаў, але неадлучнасць ад нашай жывой свядомасці, ад нашых асноў. Гэта асаблівы, убачаны мастаком, свет, напоўнены адчуваннем няспешнай размовы з нашым штодзённым атачэннем, свет, здатны ў кожным з нас абудзіць жаганне азірнуцца, прыгледзецца, па-новаму ўбачыць звыклую штодзёнасць.

Жывапісец Рыгор Несцераў успрыняў гэтую выстаўку як цікавую нагоду "сутыкнуць" нашых мастакоў са славытым класікам нацюрморта і паразважаць, што сабой уяўляюць мастакі, што змянілася ў жыцці, што знаходзіцца вакол нас сёння і што чакае:

— Мастак цяпер інакш бачыць рэальнасць, ды і глядзіць

У наступным нумары

У наступным нумары тыднёвіка ў падрыхтаваным Ладай Алейнік матэрыяле "А ШТО ТАМ ДАЛЕЙ?" чытачы змогуць пазнаёміцца з прагнозам выпускнікоў філалагічнага факультэта БДУ адносна будучага развіцця нацыянальнай беларускай літаратуры. Хто з пісьменнікаў і якія творы сучаснай мастацкай літаратуры застануцца на плыні хуткацечнай ракі часу, а якія сыдуць у маргіналіі? Якія тэндэнцыі выявляцца ў нацыянальным красным пісьменстве ў сярэдзіне XXI стагоддзя? Якія тэмы і праблемы будуць цікавіць мастакоў слова праз 40-50 гадоў? Як бачым, пытанні пастаўлены актуальныя. Адказы будуць інтрыгуючыя...

3 глыбінкі

Багушэвічавых сцежак прыцягненне

Актыўна адзначылі Сусветны дзень паэзіі і 170-годдзе з дня нараджэння пачынальніка і першага класіка беларускай нацыянальнай літаратуры Францішка Багушэвіча ўдзельнікі народнага літаратурна-мастацкага аб'яднання "Руны" Валожынскага раённага Цэнтра культуры.

Напярэдадні свята рунеўцы ладзілі ў СШ № 1 г. Валожына прэзентацыю свайго паэтычнага зборніка "Нашчадкі", куды ўвайшлі вершы ажно трох настаўнікаў названай школы: дырэктара Ніны Бобрык, намесніка дырэктара Ірыны Жытарук і педагога-арганізатара Наталлі Жылевіч. Вучні старшых класаў і настаўнікі з цікавасцю слухалі вершы валожынскіх творцаў, іх разважання. Творчасць асобных стала прыемным адкрыццём. Юная рунеўка, вучаніца гэтай жа навучальнай установы, Анастасія Макар выканалася ўласную песню пра Валожын, а ў выкананні Уладзіміра Данчанкі прагучала песня на словы старэйшага ўдзельніка "Ру-

ні" Яўгена Зялкоўскага "Плач вербаў", музыку якой напісаў сам выканаўца. Адкрылі ж і завяршылі гэтае літаратурнае свята, адпаведна, "Гімн школы" і "Гімн Валожынскай зямлі", абодва на словы таленавітага ўдзельніка аб'яднання Сяргея Маляўскага.

Акурат у юбілейны дзень народзін Францішка Багушэвіча ўдзельнікі творчай суполкі наведвалі сядзібу-музей слаўнага творцы ў вёсцы Кушыяны Смаргонскага раёна. Зацікаўлена-ўдумліва слухалі рунеўцы грунтоўны расповед дырэктара музея Алеся Жамойціна, з хваляваннем разглядалі экспанты, звязаныя з жыццём і творчасцю паэта, змагара; з невыказным пачуццём краталі таўшчэзныя бярвёны, якія памятаюць дотык слыннага гаспадара.

Нягледзечы на змрачнанае туманнае надвор'е, якое выдалася ў гэты дзень, усе засталіся задаволеныя і ўзрушаныя далучэннем да беларускай спадчыны, да душы таленавітага творцы і змагара, які так любіў зямельку сваю і народ свой, заклікаў і нас не забываць родную беларускую мову, дадзеную нам Богам, "каб не ўмерлі".

Валянціна
ГРУЦЬ-РУСАКЕВІЧ